

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BÜYÜKADA'NIN
İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KEREM YILMAZ

İstanbul, 2008

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TARİHİ BİLİM DALI**

**CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BÜYÜKADA'NIN
İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN: KEREM YILMAZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. MURAT KORALTÜRK

İstanbul, 2008

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT TARİHİ Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
KEREM YILMAZ nın CUMHURİYET DÖNEMİNDE BÜYÜKADA'NIN
İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ adlı tez çalışması ,Enstitümüz Yönetim Kurulunun
19.09.2007 tarih ve 2007-11/17 sayılı kararıyla ile oluşturulan jüri tarafından oy birliği /
oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

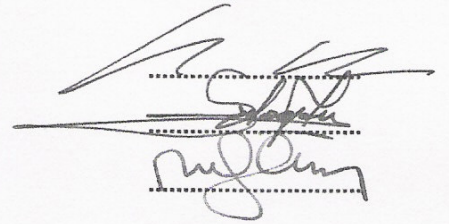
İmzası

Tez Savunma Tarihi : 04.10.2008

1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. MURAT KORALTÜRK

2) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. M. MUSTAFA ERDOĞDU

3) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. RAHMİ DENİZ ÖZBAY

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	III
KISALTMALAR.....	VI
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
GİRİŞ.....	1
1. İSTANBUL ADALARI'NIN DOĞAL ÖZELLİKLERİ	5
1.1. Adaların Coğrafi Konumu	5
1.2. Adalar'ın Jeolojik Yapısı ve Genel Toprak Özellikleri	6
1.3. Adalar'ın İklimi ve Bitki Örtüsü.....	7
1.4. Adalar'da Nüfusbilimsel Yapı ve Etkileyen Faktörler	10
1.4.1. Urla Yarımada'sı ve Ayvalık'ta Yaşayan Rumların İskânı	13
1.4.2. Lozan Mübadelesi.....	13
1.4.3. Trakya Olayları.....	14
1.4.4. Nafia Askerliği	14
1.4.5. Varlık Vergisi	15
1.4.6. 6-7 Eylül Olayları	17
1.4.7. Yunanistan-T.C. İkamet Antlaşmasının Feshi	19
1.5. Adalarda Yaşamın ve Ekonomik Hayatın Başlangıcı	20
2. CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BÜYÜKADA'NIN İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ	26
2.1. Büyükada'nın Sosyal ve İktisadi Yaşantısının Tarihi Gelişimi.....	26
2.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükada'daki Siyasi ve İdari Yapı	34
2.3. Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükada'daki Sosyal Yapı	37
2.3.1. Nüfusun Yaş Grupları, Cinsiyet ve Okuryazarlığa Göre Demografik Dağılımı	39
2.3.2. Nüfusun Etnik ve Dinsel Açından Dağılımı	48

2.3.3. 1985 – 1990 Arasında Adalar’a Göç Eden Nüfusun Demografik Göstergeleri	51
2.3.4. Sağlık	55
2.3.5. Ulaşım ve Taşımacılık	58
2.3.6. Eğitim, Kültür ve Spor.....	63
2.3.7. Konfor Kaynağı Sağlayan Altyapı ve Üstyapının Mevcut Durumu .	65
2.4. Cumhuriyet Dönemi’nde Büyükada’daki Ekonomik Yapı	70
2.4.1. Giriş	70
2.4.2. 1980 – 2007 Yılları Arasında Adalar’da İkamet Eden Nüfusun İktisaden Faal Olma Durumunun ve Ekonomik Faaliyetlerinin Büyükada Örneğinde Ele Alınması	73
4. SONUÇ	84
EK TABLOLAR.....	86
EK 1.....	90
EK 2.....	94
EK 3.....	97
KAYNAKÇA	100

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Adalar İlçesini Oluşturan Adaların Fiziksel Coğrafi Konumları.....	5
Tablo 2: 1890 ve 1914 Yıllarında Adalar Nüfusunun Dinlere ve Mezheplere Göre Dağılımı.....	12
Tablo 3: Varlık Vergisi İle İlgili Olarak Gayrimenkul Satanlar ve Bu Gayrimenkulleri Alanlar.....	16
Tablo 4 AESF Fahri Çoker Dosyasına GÖRE 6 -7 Eylül Olaylarının Hasar Endeksi....	17
Tablo 5: 1935 - 1960 Arasındaki Dış Göçün Nüfus Büyüklüğü Üzerindeki Demografik Etkisi	18
Tablo 6 1890 Yılında Büyükada Nüfusunun Dinlere Göre Dağılımı ve Adalar Nüfusuna Oranı	30
Tablo 7: 1935 – 2000 Yılları Arası Adalar Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı, İstanbul Toplamına Oranı, Yoğunluğu ve Nüfus Yoğunluğunu Artışı.....	41
Tablo 8: Büyükada 1935 – 2000 Arası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları.....	43
Tablo 9 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi’nde Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfusun Dağılımı.....	45
Tablo 10 1985, 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi’nde Nüfusun Yaş, Okuryazarlık, Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı	47
Tablo 11: 1985, 1990, 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımlarına Göre Adalar İlçesi’nde, Hane halkı Büyüklüğüne Göre Hane halkı Sayısı	48
Tablo 12: Maden ve Nizam Mahalleleri Muhtarlık Kayıtlarına Göre 2003 – 2008 Yılları Arasında Büyükada’da İkamet Eden Nüfusun Dinlere Göre Dağılımı	49
Tablo 13: Maden Mahallesi Muhtarlık Kayıtlarına Göre 2003 – 2008 Yılları Arasında Büyükada’da İkamet Eden Nüfusun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı.....	50
Tablo 14: Nizam Mahallesi Muhtarlık Kayıtlarına Göre 2005 Yılı İtibariyle Bölgede İkamet Edenlerin Köken veya Doğum Yeri İtibariyle Dağılımı	51
Tablo 15: 1985 – 1990 Yılları Arasında Adalar’a Göç Eden Nüfusun Dağılımı	53
Tablo 16: 1985 – 1990 Yılları Arasında Adalar’a Göç Eden Nüfusun Cinsiyet ve Okuryazarlığa Göre Dağılımı	55
Tablo 17: 1995 Yılı Büyükada Devlet Hastanesi Çalışmaları	58

Tablo 18 Büyükada'dan Diğer Adalar'a ve Şehre Yapılan Günlük Toplam Sefer Sayısı	59
Tablo 19: 1962 ve 2000 Yılları Büyükada Fayton Tarifeleri	63
Tablo 20: 2007 Yılı İtibariyle Büyükada'da Bulunan Eğitim Kurumlarındaki Mevcut Öğrenci, Öğretmen, Memur, Hizmetli, Bina ve Derslik Sayısı	64
Tablo 21 Derin Deniz Deşarjları Olan Terfi Merkezleri	66
Tablo 22: Atık Su Terfi Merkezleri.....	67
Tablo 23: 2005 Yılında Büyükada' ki Bina, Konut/Daire ve İş Yeri Sayısı.....	68
Tablo 24: Büyükada Orman Yangınları Kronolojisi.....	70
Tablo 25: 1980, 1985, 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımlarına Göre Adalar İlçesi'nde İktisaden Faal Olan Nüfusun Dağılımı	74
Tablo 26: 1980, 1985, 1990 ve 2000 Yılları Arası Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi'nde İktisaden Faal Olmayan Nüfusun Dağılımı.....	75
Tablo 27: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Kuruluş Yıllarına Göre İşyeri Sayısı(İmalat – Ticaret).....	77
Tablo 28: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Kuruluş Yıllarına Göre İşyeri Sayısı (Hizmet – Lokanta – Kahvehane – Pastane – Otel).....	78
Tablo 29: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Sınıflara Göre İşyeri Sayısı (Lokanta – Kahvehane – Pastane – Otel)	79
Tablo 30: 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi'nde, Ekonomik Faaliyet ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Nüfus	80
Tablo 31: Adalar İlçesi'nde 2007 Yılı Sonu İtibariyle Vergi Çeşitlerine Göre Vergi Mükellefleri Sayısı.....	81
Ek Tablo 1: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Hukuki Durumlarına Göre İşyeri Sayısı (İmalat – Ticaret)....	86
Ek Tablo 2 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Hukuki Durumlarına Göre İşyeri Sayısı(Hizmet – Lokanta Kahvehane Pastane–Otel)	86
Ek Tablo 3: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Seçilmiş Dört Ayda Ücretle Çalışanlar, Ücretle Çalışanların Ortalaması, Kasım Ayında Çalışan İş Sahibi ve Ortaklar,	

Ücretsiz Çalışan Aile Fertleri, Çırak Sayıları ve Çalışanlar Ortalaması(İmalat – Lokanta – Kahvehane – Pastane).....	87
Ek Tablo 4: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Seçilmiş Dört Ayda Ücretle Çalışanlar, Ücretle Çalışanların Ortalaması, Kasım Ayında Çalışan İş Sahibi ve Ortaklar, Ücretsiz Çalışan Aile Fertleri, Çırak Sayıları ve Çalışanlar Ortalaması(Ticaret – Hizmet – Otel).....	88
Ek Tablo 5: Adalar Belediyesi 2006 Yılı Bütçe Gelir ve Gider Genel Tablosu.....	89
Ek Tablo 6: İstanbul'un Adalar, Beyoğlu, Eminönü, Fatih, Kadıköy, Şişli İlçelerinde Varlık Vergisi İle İlgili Satışlar	89

KISALTMALAR

AESF:	Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Arşivi
Age:	Adı geçen eser
AŞ:	Anonim Şirketi
AŞS:	Adalar Şer'iyeye Sicilleri
AYEDAŞ:	İstanbul Anadolu Yakası Elektrik Dağıtım A.Ş.
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
İİE:	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
İBB:	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İDO:	İstanbul Deniz Otobüsleri A.Ş.
İGDAŞ:	İstanbul Gaz Dağıtım A.Ş.
İSAM:	İslami Araştırmalar Merkezi
İSPARK:	İstanbul Otopark İşletmeleri A.Ş.
İGDAŞ:	İstanbul Gaz Dağıtım A.Ş.
MEB:	Milli Eğitim Bakanlığı
SBE:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC:	Türkiye Cumhuriyeti
UKOME:	İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Ulaşım Koordinasyon Merkezi

ÖZET

CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BÜYÜKADA'NIN İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ

Bu çalışmanın amacı, Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükada'nın İktisadi ve Sosyal Tarihini, adanın kültürel ve demografik yapısını değiştiren içsel ve dışsal dinamikleri de değerlendirerek ele almaktır.

Tezin araştırma aşamasında, çeşitli kurumların arşiv, kütüphane ve kayıtlarından yararlanılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda elde edilen veriler günümüz Büyükada'sında yaşayan esnaf ve zanaatkârlarla yapılan sözlü tarih çalışmasıyla desteklenmiş, çalışma günümüze kadar getirilerek bir güncel toplumsal tarih incelemesi boyutuna dönüşmüştür. Buradan elde edilen bilimsel bulguların ışığında araştırmanın ortaya çıkardığı sonuç şu şekildedir:

Günümüz Büyükada'sı 19. yüzyıl başları ve 1940 – 1970 yılları arasındaki dönemle karşılaştırıldığında kendi kendine yeten bir ada ekonomisi olma özelliğinden uzaklaşmıştır. Çeşitli siyasal olayların yarattığı göç hareketleri sosyal ve kültürel yaşantıyı derinden sarsmış 1960'lara kadar adada çoğunluğu oluşturan gayrimüslim nüfusun miktarı, 2000'li yıllarda, sosyal ve iktisadi yaşamda bir etki yapamayacak kadar azalmıştır.

ABSTRACT

THE ECONOMIC AND SOCIAL HISTORY OF BÜYÜKADA DURING THE REPUBLIC PERIOD

The aim of this study is to discuss the economic and social history of Büyükada during Republic period through considering the internal and external dynamics which has changed the cultural and demographical structure of the island.

During the research period of the thesis advantages of the archive, library and recordings of several institutions has been taken. The data gained as a result of these researches has been supported by the oral history work made with craftsman and artisans living in today's Büyükada, the study have been transformed into an actual social history analysis through bringing it up to day. Under the light of the scientific findings gathered from this information, the conclusion can be set as follows:

Today's Büyükada has departed from the character of being self-sufficient when it is compared with the beginning of 19th century and between the years of 1940-1970. The migration movements as a result of several politic events has given a deep shock to the social and cultural life and the amount of the non-Muslim population constituting the majority in the island till 1960's has been decreased so much that it didn't made any effect on the social and economic life at 2000's.

GİRİŞ

İstanbul'un Anadolu yakasındaki Marmara kıyılarının yakınında, mavi denize serpilmiş gibi uyuyan birkaç tepelik ve ağaçlık tümsek görülür. Asya'nın çok uzaklardan gelip sona erdiği bu kıta ucunun gücünü tükettiği son alçak yükseklikleri olan 'Kayışdağı' ve 'Alemdağı', sanki gelip dayandıkları kıyıda, hızlarını alamamış da, denize birkaç öncü kuvvet göndermiş gibidirler. Boğaz ' ın güney ağzıyla İzmit körfezinin girişi arasında, Bitinya* sahilleri boyunca Hıristiyanlar tarafından Prens Adaları, Türkler tarafından da Kızıl Adalar ismiyle sıralanan bir dizi ada sıralanmıştır.

Çoğu yemyeşil çamlıklarla, makilerle kaplı dokuz adadan, şehrin Avrupa yakasına doğru açılmış olan ikisi; ağaçsız tümseklerdir. Bu adalardan biri Sivriada (Ohia) diğeri ise Yassıada (Plati) ' dır ve beraber 'Hayırsız Adalar' olarak adlandırılırlar. Sonra daha belirgin yerleşimlere konu olmuş olan ve küçükten büyüğe sıralanan Kınalıada (Proti, Prote, Prota), Burgazada (Erebinthos, Panormos, Antigoneia), Heybeliada (Demonisos, Chalki, Chalkitis) ve Büyükada (Meghali Demonissia, Prinkipos, Prinkipo) göze çarpar. Burgazadası'nın önündeki Kaşıkadası (Pita) , biri açık denize doğru boş ve çıplak Tavşanadası (Neandros) ve son dönemlerde yerleşimlere konu olmuş Sedefadası (Terebinthos) , mavi bir atlasın üzerine yerleştirilmiş iri yakut parçalarından oluşan bir gerdanlığın mütevazı parçalarını oluştururlar.

Cumhuriyet Dönemi ağırlıklı sosyal ve iktisadi tarihini çalıştığım Büyükada yüzölçümü olarak bu dokuz adanın en büyüğü olup İstanbul'un Adalar İlçesi'nin idari merkezi konumundadır. 19. yüzyıl ortalarına kadar keşişleriyle, deniz ürünleriyle ticaretiyle geçimini sağlayan az sayıda sakiniyle mütevazı bir manastır ve balıkçı kasabası görünümünde olan Büyükada bu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte başlayan vapur seferlerinin vesile olduğu çeşitli gelişmelerle sosyal ve iktisadi anlamda ciddi devinimler geçirmiştir. 20. yüzyılın başlarında seçkin konuklarıyla, Levantenleriyle, Osmanlı asilzadeleriyle Osmanlı'nın Batıya dönük yönünü oluşturan Büyükada elitist görünümüyle, canlı sosyal ve iktisadi yaşantısıyla dikkat çekmektedir. Cumhuriyet

* Küçük Asya'nın kuzeybatısında, kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Phrygia, batısında Propontis, doğusunda Paflagonya ve Galatia'yla sınırlanmış, günümüzde İstanbul'un Anadolu yakası, Bursa'nın büyük bir bölümü, İzmit, Sakarya Irmağı ve çevresi ile Bolu ve Zonguldak illerinin bulunduğu coğrafi alanın antik çağ ve sonrasındaki adı.

Dönemi'nde de kalabalık şehir hayatının uzağında insanı zarif ve sakin bir yaşamın temposuna, mantığa aykırı bir vurguyla davet eden Büyükada habitatının cazibesine kapılanlar bölgeyi şenlendirmiş, ada farklı sosyal sınıfların demokratikleşme kültürüyle ve kendi yağıyla kavrulan bir ada ekonomisiyle geçimini sağlayanların bir arada yaşadığı bir bölge haline gelmiştir. Bu görünüm 1950'lerden sonra tezimin ilk bölümünde ayrıntılı olarak ele alacağım olaylar neticesinde zedelenmeye başlamış, çeşitli siyasi olayların yarattığı demografik değişimler adanın sosyal ve iktisadi yapısını değiştirerek 21. yüzyılda bambaşka bir görünümle karşımıza çıkmasını sağlamıştır.

.Dünya üzerinde var olan adaların hemen hepsinde gözlenen, ana karadaki bölgelerle karşılaştırdığımızda çeşitli farklılıklara sahip, belirleyici sosyoekonomik karakterler bulunmaktadır. Bu farklı karakteristik özellikler bir adanın iktisat tarihini inceleyen bilim adamına çeşitli zorluklar sağlamaktadır. Zaten iktisat tarihçilerinin çalışma alanlarına pek girememiş ve ciddi anlamda kurumsallaşamamış olan ada iktisat tarihçiliği özellikle Türkiye gibi arşivcilik geleneğinin kökleşmediği ülkelerde hiçbir gelişim kaydedememiştir. Büyükada'nın vejetasyonu, doğal ve tarihi güzellikleriyle ilgili yazılmış olan çeşitli kitaplar ve onaylanmış tezler bulunsa da sosyal bilimlerin alanında özellikle adanın demografik yapısını, sosyal ve iktisadi toplumsal tarihini inceleyen eserler yok denecek kadar azdır ve var olanlar ise okuyucu gerçek bilgiye ulaştırabilecek olan bilimsellikten uzaktır. Bu noktada gözlenen bilimsel ve kaynaklar boşluğu bir nebze de olsa doldurmak amacıyla hazırladığım Büyükada'nın Cumhuriyet Dönemi'nde Sosyal ve İktisadi Tarihi isimli araştırmanın amacı adada son 30 – 40 yılda gözlenmiş olan sosyal ve iktisadi değişimlerin tarihi nedenlerini belli bir sonuca ulaşacak şekilde sorgulamak ve günümüzde Büyükada ile ilgili düşünülen yanlış görüşlerin ortadan kaldırılması konusunda bir başlangıç oluşturmaktır. Zira hâlihazırda Büyükada'da Rumların, Ermenilerin yaşadığını, adada şarapçılık ve ciddi anlamda balıkçılık yapıldığını, ada sakinlerinin gelir düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu düşünen insanların sayısı azımsanamayacak kadar fazladır.

Çalışmanın araştırma aşamasında ortaya çıkan birincil kaynak sıkıntısını gidermek amacıyla sözlü tarih çalışmalarına önem verilmiş, Büyükada'da yaşayanlarla, daha çok ekonomik hayatta aktif olarak yer alan bireyler seçilmek suretiyle çeşitli mülakatlar yapılmış ve bir kısmı çalışmanın gelişiminde değerlendirilmiştir. Bunun dışında Büyükada içerisinde var olan örneğin Adalar Kaymakamlığı, Büyükada Maden Mahallesi Muhtarlığı, Adalar Vergi Dairesi, Adalar Milli Eğitim Müdürlüğü ve Adalar

Belediyesi gibi kurumların konuyla ilgili çeşitli kayıtları incelenmiş, bu istatistikî verilerden geçmişi, günümüzü ve geleceği aydınlatacak tablolar meydana getirilmiştir.

Büyükada dışarısında yapılan çalışmaların odağında İSAM ve DİE Kütüphanesi yer almaktadır. DİE Kütüphanesinde 1935 yılından bugüne ülkemizde yapılmış olan nüfus sayımları ve 1980 yılında oldukça kapsamlı bir şekilde yapılmış olan “ Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı” ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, elde edilen bilimsel bulguların değerlendirilmesi sonucunda hazırlanan tablolar okuyucuların önüne sunulmuştur. İSAM Kütüphanesinde ise Adalar ve Büyükada'nın Cumhuriyet öncesi tarihini anlatan kitaplar ve onaylanmış tezlerden yararlanılmıştır. Ayrıca bu kütüphanede kendine yer bulmuş bir İBB yayını olan “ İstanbul Külliyyatı “ serisi özellikle 1980 sonrası Adalar'ına ait demografik göstergelerin hazırlanmasında ciddi bir birincil kaynak teşkil etmiştir.

Tarihin gizli amacı asıl adaletin peşinden koşan güncelliğin açıklanmasıdır. Sosyoloji, Antropoloji ve Psikoloji gibi insan bilimleriyle temas halinde olan tarih, geçmişin olduğu kadar şimdinin de ölçüsü olmayan çalışan bir bilimdir. Geçmişini inceleyen yazılı kaynakların ve tarihçi kendi yaşadığı döneme ilişkin bir çalışma yapıyorsa önem kazanan sözlü kaynakların doğru metotlar kullanılarak birlikte nesnel bir boyutta yorumlanması objektif, sistemli, tutarlı ve eleştiriye açık bilgiye ulaşabilmemizi sağlar.

Çalışmamın araştırma ve gelişme aşamasında yaşadığı en büyük problem elde edilmiş olan bilgilerin hangilerinin gerçekten nesnel ve tarafsız gerçeklere dayandığı hangilerinse kişisel kaygılar ve propaganda içerikli olduğunun belirlenebilmesiydi. Batılı gezgininin oryantalist bakışıyla İstanbullu bir İstanbul yazarının farklı değerlendirmelerini objektif bir tartı içerisinde ele almak gerçekten zordu. Gerek eleştirel oryantalist imgelem gerekse dogmatik ve yer yer hedonistik karakterler taşıyan yöresel ifade ediş Büyükada'nın sosyal ve iktisadi gelişimindeki neden sonuç ilişkisini sorgulayamamıştı. Öte yandan Büyükada'nın farklı görüşlere sahip esnaf ve zanaatkârıyla yapmış olduğum sözlü tarih çalışmasında, aynı konuyla ve net olarak görünen gerçeklerle ilgili aldığım ve kimi zaman kişisel ve günübürlük kaygılarla güdülenmiş sübjektif cevaplardan nesnel bir genelleme çıkarabilmek tarafsız kalabilmek adına kolay değildi.

Kıt kaynakları elimden geldiğince ve samimi bir özveriyle derleyerek hazırladığım bu çalışmanın konuyla ilgili araştırmacılara bir kaynak teşkil edebilmesini ve ada iktisat tarihçiliğine bir soluk getirebilmesini temenni eder çalışmam esnasında bana yardımcı olan birikimlerini benimle paylaşan kişi ve kurumlara teşekkürü bir borç bilirim.

1.İSTANBUL ADALARI'NIN DOĞAL ÖZELLİKLERİ

1.1. Adaların Coğrafi Konumu

İstanbul'un güneydoğu Marmara kıyısında, Bostancı ile Dragos Tepesi açıklarında bulunan 9 ada ile biri Bostancı diğeri Maltepe açıklarındaki sığılıkta fener olan iki kayalık¹, İzmit Körfezi'nin en son ucunu oluşturup, İstanbul Adaları² olarak bilinen bir takımada meydana getirir.³ Yeryüzünün " 40° 43' 16" - 40° 50' 29" kuzey enlemleri ile 29° 02' 24" - 29° 08' 08" doğu boylamları arasında bulunan bu adaların toplam yüzölçümü 10.878km²⁴ olup Boğaziçi Köprüsü'nden uzaklıkları 14 – 25 km, Anadolu kıyılarından uzaklıkları ise 3 – 15.5 km arasında değişir.⁵

Tablo 1: Adalar İlçesini Oluşturan Adaların Fiziksel Coğrafi Konumları

	Yüzölçümü	Uzunluk	Genişlik	Yükseklik	1.Köprüye Uzaklık
BÜYÜKADA	5.4km ²	5.2km	1.9km	203m	20.3km
HEYBELİADA	2.3km ²	5.7km	2km	136m	19.3km
BURGAZADASI	1.5km ²	1.9km	1.3km	170m	17km
KINALIADA	1.356km ²	2km	1.4km	116m	14km
SEDEFADASI	0.157km ²	1km	0.56km	55m	23km
YASSIADA	0.052km ²	0.4km	0.3km	46m	17km
SİVRİADA	0.045km ²	0.4km	0.2km	90m	16km
TAVŞANADASI	0.010km ²	0.33km	0.225km	40m	17km
KAŞIKADASI	0.018km ²	0.56km	0.2km	18m	25km

KAYNAK: Erdener O. (1962) s.10

-
- ¹ Batmaz Feneri kayalığı Bostancı açıklarında; Vordonos Feneri kayalığı Maltepe açıklarındadır.
- ² Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul Adaları şeklinde kullanılan ifade tarih boyunca çok değişik isimlerle anılmıştır. Antik Dönemde: Demonisi veya Dimonisi (Cin Adaları), Yunan Filozof Artemidoros : Pitiusa (Çamlıada), Romalı Tabiat Bilgini Plinus : Propontidas (Marmara Adaları), Avrupalılar : Les iles des Princes (Prens Adaları), Thomas Allom : Demonisca (Ruh Adaları), Aristoteles : Halkedon (Kadıköy) Adaları , Bizanslılar : Papadonisia (Papaz - Keşiş Adaları), Türkler : Toprağın renginden dolayı Kızıl Adalar , Müslümanlar : Kiliselerin bolluğundan ötürü Gavur Adaları , Dağılışı şekli bakımından : Halka Adaları , Çok gezilmesi açısından : Halk Adaları, Tarihçi Hammer : İles des Saint (Aziz Adaları), Philipp Anton Dethier : Keşiş Adaları , Tarihçi Byzantios : Bahtiyar Adaları
- ³ Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Adalar) Cilt I, s.66 Tarih Vakfı Yayınları 1993.
- ⁴ İstanbul Adaları'nın Doğal ve Egzotik Bitkileri Prof. Dr. Faik Yalıtık, Dr. Asuman Efe, Dr. Adnan Uzun İstanbul Adaları İmar ve Kültür Vakfı No: 1, s. 7
- ⁵ İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi Cilt I (Adalar) s. 252 Tercüman Gazetesi Kültür Yayınları

1.2. Adalar'ın Jeolojik Yapısı ve Genel Toprak Özellikleri

Dünya üzerindeki adalar I. Volkanik Adalar, II. Kitadan Ayrılan Adalar, III. Mercan Adaları, IV. Alüvyon Adaları olarak dört gruba ayrılır.⁶ İlk zamanlar tek bir toprak parçası halinde olan ve sonradan doğa olaylarının etkisiyle bölünen İstanbul Adaları I. grupta yer alır.

Adalar IV. jeolojik zamanın başlarında bu bölgedeki kara parçalarının yer yer çökmesi ve yükselmesi sonucu oluşmuş, Kocaeli Yarımadası'ndan kopmuş toprak parçalarıdır.⁷ Adalar'ın, Kocaeli Yarımadası'nın batısını kapsayan eski bir kitlenin parçası oldukları, coğrafi konumları ve jeolojik yapı özelliklerinin yanı sıra, bölgenin denizaltı topografyasından da anlaşılır. Burada güneydoğuya doğru derinleşen bir platform, Kocaeli Yarımadası'na doğru yavaş yavaş yükselerek Büyükada ile Dragos arasında 10–15 metre derinlikte bir sırt haline gelir. Yapılan ölçüm ve araştırmalar, bütün adalar arasında, sular altında kalmış eski bir akarsuyun vadileri olduğu sanılan olukların; adaların kuzeybatısında da Boğaziçi Kanalı'nın devamı olduğu tahmin edilen bir oluğun varlığını gösteriyor.⁸

Miyosen sonlarında veya miyosenden sonra ortaya çıkan Trakya - Kocaeli penepleninin dördüncü zamanda yer yer alçalıp yükselmesi ve bilhassa güney bölümünün deniz suları altında kalması yüzünden bu peneplenin üzerinde yükselen, kuvarsit monadnokslar Adaları oluşturmuştur.⁹ Birçok kaynakta İstanbul Adaları'na Kızıl Adalar denmesinin nedeni toprağının rengiyle ilgilidir. Toprak kireç tabakalarına karışmış bol miktarda demir filizi içerir ve kırmızı renkte olan demir oksidin varlığı toprağın rengini kızıla çevirmiştir. Bu toprak bütünüyle olmasa da tarıma elverişlidir. Devanien Devri¹⁰ yapısı olarak gösterilen Adalar'ın arazisinde ana kütleyi arkoz ve kuvarsitler oluşturur. Toprakların oluştuğu hâkim ana kaya olan arkoz ve kuvarsitler orman ve fundalık arazide, alüvyonlar ise yerleşme yerleri ve kıyı bahçelerinde bulunur.

⁶ Cumhuriyet Ansiklopedisi Cilt I s.36 Arkın Yayınevi.

⁷ İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi Cilt I (Adalar) , s. 253 Tercüman Gazetesi Kültür Yayınları.

⁸ Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Adalar) Cilt I, s. 66 Tarih Vakfı Yayınları 1993

⁹ Türk Ansiklopedisi (Adalar) Cilt I, s. 110, M.E.B. 1968.

¹⁰ Paleozoik zamanın dördüncü alt bölümü olarak Devonyen kayaç sistemlerinin oluştuğu zaman dilimidir. Günümüzden 417 milyon yıl önce başlayıp 354 milyon yıl önce sona erdiği kabul edilir.

Sedefadası ise tamamen silür kireçtaşlarından meydana gelmiştir. Kuvarsit ve arkozlar kireç içermez, buna karşılık demir ve az miktarda kil ile çimentolaşıp metamorfoza olmuş kum taşlarıdır. Toprak reaksiyonu hafif asit karakterde olup p.h. değeri 5,5 civarındadır. Toprak organik madde bakımından fakirdir. Kuvarsit ve arkozlardan oluşan toprakların ortalama derinlikleri 60 – 80 cm, erozyona uğramış yerlerde 50 – 60 cm, veya toprağın erozyonla taşınıp geriye ana materyal zonunun kaldığı yerlerde 30 cm veya daha sığ durumdadır.¹¹

Adalar maden bakımından zengindir. Büyükada'da Maden semtinde, eskiden bakır çıkartılıp işlendiği, Heybeliada Çam limanı'nda bakırla karışık demir yataklarının ve boraks madenin bulunduğu bilinir. Sicilya Adası'ndaki ünlü Apollon heykelinin Çam limanı'nda izleri hala duran maden ocağından çıkarılan bakırdan yapıldığı ileri sürülür.

Rumelihisarı inşa edilirken Adalar'ın bakır ve demirinden yararlanılmıştır. Adalar'da taş ocakları, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyetin yakın dönemlerine kadar sürekli işletilmiştir. Bizans döneminin birçok rıhtım, liman ve surlarının yapımında kullanılan taşları çıkarmak için Kınalıada'nın Çınar ve Manastır Tepeleri'nin batı bölümleri oyulmuş, diğer adalardan taş çıkarılmasına da yakın zamanlara kadar devam edilmiştir.¹²

1.3. Adalar'ın İklimi ve Bitki Örtüsü

Marmara çevresine hâkim olan Akdeniz iklimi İstanbul Adaları'nı da etkiler. Ortalama sıcaklık birkaç derece fazla olmakla beraber iklim genel olarak İstanbul'un iklimine benzer. Kar yağışı az olur, sis fazla görülmez ve görüldüğünde çabuk dağılır. Adalar'ın rüzgâr rejimi İstanbul'la aynıdır ancak, konumları bu rüzgârların etkisini azaltır. Kuzeyde sıralanan Asya Dağları'nın koruyucu etkisi, kışların sert ve soğuk geçmemesini sağlar. Kayışdağı, Alemdağı, Küçük ve Büyük Çamlıca Tepeleri Adalar'ı (Kınalıada hariç) poyrazdan korur. Kışın karayel, mayıs sonunda batı rüzgârları görülür. Kuzey-Batı Karayel tıpkı poyraz gibi fırtınalara neden olup deniz ulaşımını zorlaştıran

¹¹ İstanbul Adaları'nın Yetiştirme Özellikleri Peyzajı ve Ağaçlandırılması Konusunda Bir İnceleme Kantarcı, M. D. (1984)İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi , Seri B , Cilt 34 , Sayı 3 s. 49 – 69

¹² Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Adalar) Cilt I , s. 66 Tarih Vakfı Yayınları 1999.

tehlikeli bir rüzgârdır. Adalar'da hâkim olan rüzgârlar etkisine göre sırasıyla Kuzey-Doğu Poyraz, Güney-Batı Lodos ve Kuzey Yıldızı'dır.

Adalar'da yıllık ortalama sıcaklık 14,0 derecedir. Ortalama yüksek sıcaklık ağustos ayında 28,8; ortalama düşük sıcaklık ise şubat ayında 2,5 derece olarak ölçülmüştür. En yüksek sıcaklık ağustosta 40,5 ve en düşük sıcaklık ise Şubatta -16,1 derece olarak kaydedilmiştir. Yıllık ortalama yağış miktarı 673,8 mm'dir Ağustos ayında yağış miktarı 18,9 mm'ye kadar düşer. Gözlenen en yüksek yağış 107,9 mm ile aralık ayına aittir. Ortalama nisbi nem sabah ve akşam ölçümlerinde yüksek, öğle ölçümlerinde düşüktür. Nisbi nem özellikle yaz aylarında öğle saatlerinde % 51- 56 oranına kadar düşmektedir.¹³

Adalar bitki örtüsü bakımından zengin ve çeşitlidir. Adalar'da yerleşim dışındaki bitki örtüsü incelendiğinde adaların iğne yapraklı orman (Pinus Brutia Ten) , maki ve garig¹⁴ formasyonundan oluştuğu görülür.¹⁵ Kışın bitimiyle beraber rengârenk çiçeklenen ve güzel kokular yaymaya başlayan makiler en yaygın bitki örtüsüdür. Akdeniz bölgesinde en yaygın vejetasyon tipi olan makiler 'bodur maki' ve 'boylu maki' diye ikiye ayrılır. Adalar'da yaygın olarak gözlenen sekonder tipte oluşmuş makilerden bazıları: Kocayemiş (Arbutus Unedo L.) , Menengiç (Pistacia Terebinthus) , Defne (Laurus Nobilis L.) , İspanyol Katır Tırnağı (Spartium Junceum L.) , Beyaz Çiçekli Lada (Cistus Salviifolius) , Apdestbozan (Spach) , Lavanta Çiçeği (Lavandula Stoechas) vs. şeklindedir. Çamlar, makilerden sonra en yaygın ağaç türüdür. En çok Heybeliada'da görülen, şemsiye biçimli olmasıyla Adalar'a ayrı bir güzellik veren kızılçam türü çamların büyük bir çoğunluğunu oluşturur.

Kızılçam sahil kesimlerinde 15 – 20 m. boylanan, gövdeleri çoğunlukla düzgün olmayan, kalın dallı bir ağaçtır. Ancak rakım yükseldikçe, ağaçlarda gövdelerin düzgünleşmeye, boyların artmaya başladığı, tepelerin sivrileştiği ve dalların inceldiği görülür. 12 – 18 cm. uzunluğunda, sert ve koyu yeşil renkli iğne yaprakları, 6 – 11 cm. uzunluğunda topaç şeklinde kozalakları vardır. Genel coğrafi yayılış alanı Akdeniz ve

¹³ Kantarcı M. D. (1984)

¹⁴ Akdeniz iklim kuşağında kalkerli zeminde yerleşmiş çalı formunda bitkiler. (Uzun süre dokunulmayan bir garig alanı makiye dönüşür.)

¹⁵ Kantarcı M..D. (1984)

Karadeniz kıyılarıdır. Fakat asıl geniş yayılışını Doğu Akdeniz ülkelerinde yapar, Filistin, Ürdün, Suriye, Irak, Lübnan, Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İtalya'da görülür. Adalar'da Kızılcım'ın Türkiye'deki doğal yayılma alanında kuzey sınırında yer alması, oldukça sığ topraklar üzerinde yetişmiş olması ve yüzyıllar boyu insan etkisi altında kalması, eğri büğrü, fazla boylanmayan gövdeli fertlerin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca Çamkese Böceği (*Thametpoea Pityocampa*) , çam ibrelerini yiyerek çap artımını olumsuz etkileyip, ağaçlara büyük zarar verir. Gerçi Adalar'da Kızılcım'ın bu özellikte oluşu, kereste üretimi açısından olumsuz ve değersiz olmakla birlikte, park, peyzaj bakımından tepenin geniş, gövdenin eğri büğrü oluşu Adalar'a ayrı bir güzellik ve değer kazandırır.

Kızılcım'ın Adalar'da doğal olup olmadığı uzun yıllardan beri bilim adamları arasında bir tartışma konusu olmuştur. Oysaki Adalar'da Kızılcımların doğal olabileceği konusundaki en önemli kanıt Kızılcım'a eşlik eden diğer doğal bitki türlerinin genel olarak Akdeniz İklimine özgü türler olması ve Akdeniz yöresinde de Kızılcım'la birlikte görülmesidir. Öte yandan, Türkiye'de Cumhuriyet öncesi ve sonrası ağaçlandırma çalışmaları incelendiğinde Adalar'ın ekim ve dikimle ağaçlandırılmasına ilişkin bir belgeye rastlanmamaktadır. Ayrıca, Ada Kızılcımlarının bugünkü kompozisyonu bu ormanın dikimle değil, ancak doğal yolla oluştuğunu gösterir niteliktedir.¹⁶

Bitki örtüsünün, yangınlar, kesim, bakımsızlık vs ile azaldığı, sonra yeniden gürleştiği, bugünkü bitki örtüsünün en fazla 135 – 140 yıllık bir geçmişe sahip olduğu tahmin edilse de bazı istisnalar söz konusudur. " Kınalıada' nın merkezinde bulunan çınarın yaklaşık beş yüz yaşında, Burgazadası'ndaki çınarın, Aya Yorgi Manastırı ve Kilisesi çevresindeki üç zeytin ağacının ise yüzlerce yıllık olduğu söylenmektedir.

“Reşat Ekrem Koçu meşhur İstanbul Ansiklopedisi'nde Adalar'ın bitki örtüsünü şöyle tanımlar;

“Daha kış gelmeden, bahçeler yeşerir, hava mimozaların latif kokusu ile dolar, arkasından erik ve badem baharları açar. Derken akasyalar çiçeklenir, bir taraftan da salkımlar ve erguvanlar donanır; onları zakkumlar, karanfiller, laleler, yaseminler takip

¹⁶ İstanbul Adaları'nın Ağaçlandırılması Amaç, Tür Seçimi ve Ağaçlandırma Tekniği Yönleriyle Planlama Esasları. İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, 1984 Boydak, M. Seri B, Cilt 34 Sayı 4, s. 24–25.

eder. Bu çiçek kokularına on iki ay boyunca Adalar'ın meşhur çam ormanlarının ilahitirini ilave etmek lazımdır.”¹⁷

20. yüzyılın son çeyreğine kadar Adalar'daki önemli gelir kaynaklarından sayılan sebzeçilik, meyvecilik ve çiçekçilik artık etkinliğini kaybederken tarih boyunca en verimli gelir kaynağı olarak görülen balıkçılık; mercan, sinarit, kırlangıç, barbunya, karagöz, tekir gibi çeşitlerin azalmasına ve adadaki balıkçılık kültürünün kaybolmasına istinaden eski gücünü yitirmiştir. Kuş açısından zengin olan Adalar'da karabatak, martı, karga, sığırcık, keklik, nar bülbülü, serçe en çok rastlanan türlerdir.

1.4. Adalar'da Nüfusbilimsel Yapı ve Etkileyen Faktörler

Her dönemde, 1867 tarihli Vilayet Nizamnamesi'yle ilk kez özel yönetimli bir vilayet durumuna gelen ve Zaptiye Nezareti'nce yönetilen İstanbul'un bir ilçesi olarak kalan Adalar'da ilk belediye örgütü 1861 yılında kurulmuştur. Adalar Belediyesi Şehremaneti döneminde İstanbul'da kurulan ilk üç belediyeden biri olup, o zamanlar Yedinci Daire adıyla bilinirdi.¹⁸ 1984 yılına kadar İstanbul Belediyesi'ne bağlı bir şube müdürlüğü iken, daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı, bağımsız bir statü kazanmıştır. Adalar Şer'iyeye Siciline¹⁹ göre Adalar İlçesi'nin 1. Dünya Savaşı dönemindeki kaymakamı Cakomi Caddesi'nde kendine ait bir köşkte oturan, Asakir'i Şahane Yüzbaşılığı'ndan emekli İsmail Canbolat Bey²⁰ belediye reisi ise Muhammed Şükrü Bey 'dir.²¹ Adalar İlçesi Büyükada'da Nizam ve Maden Muhtarlığı ile Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada Muhtarlıkları biçimindedir. Kaşıkadası Burgaz'a; Sedefadası ise Büyükada Maden Muhtarlığı'na bağlıdır. 22 Ekim 2000 yılı nüfus sayımına göre bu muhtarlıkların nüfus dağılımı şöyledir. Maden: 4004, Nizam: 3331, Heybeliada: 5529, Kınalıada: 3318, Burgazadası: 1578²² 20 Ekim 1960 nüfus sayımına göre de: Büyükada: 6966, Heybeliada: 8716, Burgazada: 1814, Kınalıada: 2386²³ şeklindedir. 1960 yılında 19864 olan toplam nüfus 2000 yılında 17760' a gerilemiştir.

¹⁷ İstanbul Ansiklopedisi (Adalar) Reşat Ekrem Koçu Cilt I S 206.

¹⁸ Ana Britannica (Adalar) Cilt I , s. 71 (1992)

¹⁹ Adalar Mahkemesi 7 Nolu Şer'iyeye Sicili (A.ş.ş.) Aktaran: Gür İ. Adalar Mahkemesi 7 No' lu Şer'iyeye Siciline Göre Adalar'da Hayat Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi a. ş. ş. 15/1

²⁰ a. ş. ş. 81/2

²¹ Adalar Nüfus Müdürlüğü Arşivi

²² İstanbul Adaları, Orhan Erdenen , İstanbul Belediyesi Matbaası 1962 , s. 13

Son yüz yirmi yıl içinde Adalar'ın toplam nüfusu 10 Bin - 20 Bin arasındadır. Sayısal olarak pek fazla iniş çıkış göstermeyen nüfusun çeşitli toplumsal ve siyasal olayların sonucunda etnik ve sosyal yapısalı değişikliğe uğramıştır. 1960 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre Adalar nüfusu tarihinin en yüksek sayısına ulaşırken Heybeliada'nın nüfusu 'da ilk ve son kez olmak üzere Büyükkada'nın nüfusunu geride bırakmıştır. Bu demografik değişim Adalar'daki sosyal ve kültürel yapıyı tersine dönüştürecek sürecin başlangıcıdır. Çeşitli sebeplerle Türkiye 'yi terk eden gayrimüslim nüfusun yerini çok daha fazlasıyla iç göçle Adalar'a gelen ve ada kültürüne tamamen yabancı insanlar almıştır. 1960'lı yıllardan sonra gayrimüslim nüfus azalırken Müslüman nüfus artmış daha öncesinde özellikle Rumların lehine olan Nüfus dağılımı dengesi bozulmaya başlamıştır. Bu konu 2. Bölümde istatistikî verilerin analizi ışığında ele alınacaktır.

19. yüzyılın başlarında Rum balıkçılar ve inzivaya çekilmiş keşişlerin habitatu olarak görülen Adalar, 1839 Tanzimat Fermanı ile yabancılara mülk edinme olanağı tanıyan yasal düzenleme sonucunda hızla gelişim sürecine girmiştir. Bu süreçte ilk kez Fransızlar Adalar'ı sayfiye yeri olarak seçmiştir. İstanbul ve Kadıköy arasında 1846'dan itibaren düzenli vapur seferlerinin başlaması, Adalar'ı Osmanlı asilzadeleri, yabancı uyruklular ve tatlı su Frenkleri için cazibe odağı haline getirmiştir.

1856 Islahat Hareketleri'nin getirdiği özgürlük havası ve ekonomik canlanmaya paralel olarak Osmanlı ülkesinin yaşam tarzı Batı'ya en yakın, en zengin ve en özgür köşelerinden biri olmuştur. II. Abdülhamit döneminin son yıllarında, Ermeni, Musevi ve az sayıda Türk ailesinin yaz aylarında buraya akın etmesi, Ada'nın Rum karakterini etkilememiştir. Rumlar, İstanbul'da ikinci bir evi olmayan, kış aylarında da burada yaşayan bir nüfus olarak Ada'nın ekonomisini ellerinde tutmuşlardır.²⁴ 1890 yılında Adalar nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan Rumların sayısal oranı Balkan Savaşları'nın sonlarına doğru % 80 ' lere yaklaşır. Bu çeyrek asırlık süreçte Ermeni Katolik, Ermeni Gregoryen ve Müslüman nüfus azalmış; Adalar'ın toplam nüfusu neredeyse aynı kalmıştır.

²⁴ Prinkipo'dan Büyükkada'ya Bir Prens Adası'nın Hikâyesi, Orhan Türker , Sel Yayıncılık s. 7.

Tablo 2: 1890 ve 1914 Yıllarında Adalar Nüfusunun Dinlere ve Mezheplere Göre Dağılımı

	1890	%	1914	%
Rum Ortodoks	5010	47.7	8725	78.6
Müslüman	2990	28.5	1586	14.2
Ermeni Gregoryen	1300	12.3	596	5.3
Ermeni Latin Katolik	1203	11.5	5	0.04
Musevi	-		79	0.7
Rum Katolik	-		56	0.5
Latin Katolik	-		8	0.07
Süryani	-		9	0.08
Protestan	-		6	0.05
Toplam	10503	100	11097	100

KAYNAK: 1890 Verileri: Hemingway E, 1988 s.3 – 1914 Verileri: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi 1993. s.74

19. ve 20. yüzyıllarda çok uluslu imparatorlukların dağılmasını etnik olarak homojen devletlerin kurulması çabası izlemiştir. 1919 – 1920 Paris Barış ve 1923 Lozan Antlaşmalarının sonucunda homojen ulus devletler değil, içlerindeki etnik gruplardan birinin kaderini tayin hakkını kendinde gördüğü ve kendini yeni devletin taşıyıcısı olarak tanımlarken, diğer etnik gruplara azınlık statüsünü atfettiği devletler oluşmuştur. Ancak, bu yeni devletlerin azınlıkları, genellikle ulus devletin homojenleştirilmesi önünde bir engel, hatta tehdit olarak algılanmışlardır. Devletin yeni meşruiyet zeminini meydana getiren unsur, ulusal üst kimlikli etnik - kültürel birlik olarak kabul edildiğinden, diğer etnik grupların varlığı statüko tarafından yeni devletin bir zaafı olarak görülmeye başlanmıştır.²⁵

Kapitalist üretim ilişkilerinin yeni nüfuz etmeye başladığı Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar ticaret, ağırlıklı olarak gayrimüslim tebaa eliyle yürütülüyordu. Ortodoks Rumlar ticari hayatın büyük bir bölümünü denetimlerinde tutuyorlardı. Balkan Savaşları'ndan sonra İttihat ve Terakki'nin Osmanlılık politikasından ümidini kesip Türk milliyetçiliğine yönelmesi, bu doğrultuda toplumsal ve iktisadi politikalar izlemeye başlaması Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki Rum ve Ermeni azınlıklarının

²⁵ <http://www.wikipedia.org> / 6 – 7 Eylül Olayları

hedef haline gelmesine neden olmuştur.²⁶ Özellikle Osmanlı iktisadi hayatına egemen olan Rumların ekonomik gücünü kırmak için Cumhuriyet döneminde de sürdürülen iktisadi milliyetçilik politikaları halkı sosyal, iktisadi, siyasi, kültürel, demografik, neredeyse her açıdan etkilemiştir. Çeşitli siyasi olaylar sonucunda yaşanan toplu gayrimüslim göçleriyle sermaye Türk-Müslüman burjuvazisi lehine el değiştirmiş; milli bir ekonomi oluşmuş, ancak bu duruma bağlı olarak sosyal ve kültürel bir yıkım yaşanmıştır. Tarihsel olarak Cumhuriyet'in ekonomi tarihinden bağımsız olarak düşünemeyeceğimiz İstanbul Adaları'nın ekonomi tarihini anlatırken büyük nüfus hareketlerine ve sosyoekonomik değişimlere neden olan siyasi olayları incelememiz gerekmektedir. Bu siyasi olaylar tarihsel olarak şöyle sıralanır.

1.4.1. Urla Yarımada'sı ve Ayvalık'ta Yaşayan Rumların İskânı

Balkan Savaşları'nın ardından Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan olumsuzluklar sonucunda İttihatçılar Makedonya'ya sürülen Müslüman ahaliye karşılık, çoğunluğu Urla Yarımadası ve Ayvalık'ta yaşayan 150 bin kadar Rum'u Yunanistan' a yolladı.²⁷ Buradaki zorunlu yer değiştirme Ocak 1923'te Lozan'da tamamlanacak sürecin başlangıcını oluşturdu ve üretim ilişkilerine bağlı olarak ekonomik yaşama da yansdı. Yerli halk ile göçmen halk arasında gelir dağılımı açısından önemli farklılıkların ortaya çıktığı kültürel bir çatışma doğdu.

1.4.2. Lozan Mübadelesi

1922'de Türklerin Kurtuluş Savaşı Zaferi, Yunanlıların ise yaşadıkları 'Küçük Asya Felaketi' (Asia Minör Disaster, Catastrophe) ardından Ege'nin iki yakasından karşılıklı büyük bir göç başladı.²⁸ 30 Ocak 1923'te Lozan'da imzalanan ve Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, zorunlu mübadelesini öngören antlaşma imzalanmıştır.²⁹ Mübadele komisyonu rakamlarına göre mübadele kapsamına

²⁶ Türk - Yunan Nüfus Mübadelesi ve Bir Kent: Bursa, Bursa Defteri, s. 1, 1999

²⁷ Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu, İlhan Tekeli, Toplum ve Bilim 50, Yaz 1990 s. 60

²⁸ http://www.Hafif.org/yazi/lozan_mubadilleri Serdar Sabri 28 Eylül 2006.

²⁹ I. Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler, Çeviren: Sena L. Meray, Takım II, Cilt II, Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları 1973, s. 89.

giren Türklerin sayısı 388 000 Rumların sayısı ise 189 000 ' dir. Ancak Milli Mücadele ertesini Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus hareketinde yer değiştiren insanların sayısının bu rakamların çok üstünde olduğunu görüyoruz. Yaklaşık 1,2 milyon Rum Türkiye'yi terk edip Yunanistan'a göç etmiş; 500 bin civarında Müslüman Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye gelmiştir.³⁰ Batı Trakya Türkleri ve tazmin zorluğu doğuracak yüksek malvarlığına sahip İstanbul Rumları mübadelenin dışında bırakıldılar. Diğer bölgelerdeki Rumların Türkiye'yi terk etmesiyle pazar kanallarını kaybeden İstanbul Rum Ortodoks Burjuvazisi, Komprador Müslüman Burjuvazisi lehine sermaye kaybına uğramıştır.

1.4.3. Trakya Olayları

1934 Trakya Olayları, Nazilerin Almanya'da iktidara gelmesinden sonra ortaya çıkan antisemit hareketlerin Türkiye'deki ilk görünümüdür. Çeşitli yayınlarda uzun süre yer alan kışkırtıcı yazılardan³¹ sonra 3 Temmuz 1934'te, Edirne, Çanakkale, Uzunköprü, Kırklareli, Babaeski gibi yerleşim yerlerindeki Yahudi mahallelerinde yağmaya girişildi.³² Bu girişim, bölge ekonomisinin can damarı olan mercacılık ve süt ürünleri sektörlerine hâkim olan Yahudi tüccarları bölgeden uzaklaştırdı. Olaylar sonucunda bölgedeki iktisadi zihniyet değişirken, bölgede beş yüz yıllık ticari geçmişi olan Yahudi sermayesi İstanbul'a, İsrail Devleti'nin kuruluşuyla da İsrail'e göç etmiş süreç içerisinde ve etkileri daha sonra da hissedilecek şekilde İstanbul'un ve Büyükada'nın sosyal ve iktisadi hayatına canlılık getirmiştir.

1.4.4. Nafia Askerliği

1941 yılının mayıs ayından itibaren, 20 – 25 yaşından, 45 – 50 yaşına kadar babadan oğla tüm gayri müslimler ani bir kararla ' nafia askerliği ' ya da ' amele taburları ' denilerek sözde askere alındılar.³³ 20 sınıf birden ihtiyat sınıfında asker olan 1894 – 1913 arası doğumlu gayri müslimler 14 ay boyunca ticari faaliyetlerin dışında

³⁰ Çağdaş Türkiye Seminerleri Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ekonominin Türkleştirilmesi HTTP : // www. obarsiv.com / guncel_muratkoralıturk.html

³¹ Nihal Atsız'ın Orhun ve Cevat Rifat Atilhan'ın İnkılâp dergileri.

³² Hatırlıyorum Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar, Yahya Koçoğlu, Metis Siyah-Beyaz, Ocak 2003

³³ Tamam, Azınlık Biziz, Yervant Özuzun, Radikal II 14 / 11 / 2004

tutulduklar.³⁴ Anadolu'da tünellerin açılması, yol yapma işlerinde çalıştırılan bu sözde askerlerin iş yaşamları ve en önemlisi Türkiye ile olan gönül bağları zedelendi. Uygulamanın sona erdiği 27 Temmuz 1942 tarihinden üç buçuk ay sonra Varlık Vergisi Kanunu yürürlüğe girdi.

1.4.5. Varlık Vergisi

İkinci Dünya Savaşı yıllarında 12. 11. 1942 tarihinde çıkarılan ve 15. 03. 1944 tarihine kadar uygulanan Varlık Vergisi³⁵ hiçbir nesnel ölçüye dayanmadan tamamen keyfi bir şekilde tahakkuk ettirilmiş, gayrimüslim tüccar ve sanayicilerin iflasına yol açıp, onların Müslüman - Türk tüccar ve sanayicilerle ikame edilmesini hedeflemiştir.³⁶ 1943 yılında azınlıklar bu vergileri ödemek için esas olarak evlerini ve işyerlerini sattılar; birçoğunun da iş hayatı sona erdi. Bu vergi ile azınlıkların ticari piyasadan silinmesi büyük ölçüde gerçekleşmiş oldu.³⁷ Ticarete uzmanlaşmış ulusal gayrimüslim sermayenin mülksüzleştirilmesini sağlayan varlık vergisi uygulamalarıyla Türk Sanayii onlarca yıl geriye gitmiş, birçok işyeri, iş bilen gayrimüslim burjuvazi Türkiye'yi terk etmiş, ülkenin iş yapabilme bilgisini (know-how) kaybetme sürecinde bir adım daha atılmıştır.

³⁴ Aşkale Yolcuları, Rıdvan Akar, Mephisto Yayınları, Mart 2006 s. 181

³⁵ Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Shaw J Stanford ve Ezel Kural Shaw Cilt II, E Yayınları s. 470-471

³⁶ Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945) , Rifat N. Bali, İletişim Yayınları

³⁷ Varlık Vergisinin Hikâyesi, Prof. Dr. Ayhan Aktar Voyvoda Caddesi Toplantıları HTTP : // www.obarsiv.com /guncel_vot_2003

Tablo 3: Varlık Vergisi İle İlgili Olarak Gayrimenkul Satanlar ve Bu Gayrimenkulleri Alanlar

Varlık Vergisi İle ilgili Gayrimenkul Satanlar	Satılan G.menkullerin Toplam Değeri(TL)	Toplam Satışlara Oranı (%)	Satılan G.menkul Sayısı	G.menkul Ortalama Değer (TL)
Museviler	4,404,820	%39	151	29,170
Ermeniler	3,275,747	%29	211	15,523
Rumlar	1,370,440	%12	124	11,051
Azınlık Şirketleri	1,100,375	%10	4	n.a.
Yabancılar	605,700	%5	27	22,433
G ve M ortaklıkları	189,500	%2	2	94,750
Diğer azınlıklar	37,700	%3	7	5,835
Müslümanlar	92,642	%8	10	9,264
Ortakları Müslüman Olan Şirket	1,025	%0.1	1	1,025
TOPLAM	11,077,949	%100	543	20,401
Varlık Vergisi İle ilgili Gayrimenkul Alanlar				
Müslüman Türkler	7,434,593	%67.1	450	16,521
Müslüman Türklerin Şirketleri	65,500	%0.6	2	32,750
Kit'ler, milli bankalar Ve sigorta Şirketleri	1,693,584	%15.3	23	73,634
İstanbul belediyesi Ve Vakıflar Genel Müdürlüğü	1,624,530	%14.7	11	147,684
Ermeniler	109,867	%1	24	4,577
Rumlar	82,900	%0.7	20	4,145
Museviler ve Diğer Gayrimüslimler	66,975	%0.6	13	5,151
TOPLAM	11,077,949	%100	543	20,401

KAYNAK: Akar R. 2006 s.145, s.155 (Beyoğlu, Şişli, Eminönü, Fatih, Kadıköy, Adalar Tapu Sicil Müdürlükleri Arşivi)

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi azınlıklara ait gayrimenkullerin % 98'lik bölümü Müslüman Türklere ve şirketlerine, kamu iktisadi teşebbüslere, milli bankalara, sigorta şirketlerine, İstanbul Belediyesine ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçmiştir. Toplumda ve basında bu mülkiyetlerin millileştirilmiş olmasından doğan bir memnuniyet söz konusuydu. Ancak millileştirildiği sanılan mülkiyet bir yabancı uyrukluya ait değildi ve kavramsal olarak zaten milliydi.

Tablo 4 AESF Fahri Çoker Dosyasına GÖRE 6 -7 Eylül Olaylarının Hasar Endeksi

	Adalar	Bakırköy	Beyoğlu	Beşiktaş	Eminönü	Fatih	Kadıköy	Sarıyer	Şişli
Mağaza	110	40	2110	170	903	136	180	110	407
Ev	3	27	62	70	173	475	3	85	58
Kilise	3	2	10	8	3	23	3	8	4
Mektep	2	-	9	3	1	5	1	1	2
Ayazma	-	-	2	-	2	-	1	1	-
Manastır	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Dernek	-	2	-	-	2	-	-	-	-
Fabrika	-	-	7	-	5	-	-	1	6
İmalathane	-	-	5	-	1	2	2	-	3
Eczane	2	-	-	-	6	3	2	3	6
Muayenehane	1	1	4	-	2	-	1	-	3
Otel-Pansiyon	2	-	4	-	-	-	-	-	4
Fırın	-	-	4	1	3	2	4	1	3
Lokanta-Gazino	21	-	20	10	5	-	5	15	15
Sinema	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Kuyumcu	-	-	5	-	3	-	2	-	-
Müteferrik	1	-	4	-	5	-	-	-	2
Havra	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Mezarlık	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Matbaa	-	-	5	-	-	-	-	-	4
Hamam	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Garaj	-	-	1	-	1	-	-	-	-
Benzinci	-	-	2	-	-	-	1	-	-
Depo	-	-	-	-	10	-	10	-	3
Pastane	2	-	5	1	3	1	4	-	3
Oto Tamirhanesi	-	-	7	-	1	-	1	1	-
Laboratuvar	-	-	-	-	1	-	-	-	-
TOPLAM	149	72	2268	263	1130	647	221	227	524

KAYNAK: Belgeler ve Fotoğraflarla 6-7 Eylül Olayları, Fahri Çoker Arşivi (2005)

1.4.6. 6-7 Eylül Olayları

İstanbul'u tarihte benzeri görülmemiş bir perişanlığa sürükleyip, milyonlarca lira tutan milli servetin sokaklara saçılması ve binlerce dükkânın yağmalanması³⁸ ile sonuçlanan hareket, sert ve kanundışı tedbirlerle yapılmış sermaye transferleri içinde kilometre taşıdır. Tarihe 6 – 7 Eylül Olayları diye geçen bu trajedi zincirinde, gazeteci Haşim Akman'ın dediği gibi " Tahrip edilen malların değeri gerçekten de inanılmaz boyutlardaydı. Ama İstanbul'un 500 yıllık çok kültürlü yapısına düşen bomba hiçbir şeyle kıyaslanamayacak ölçüdeydi.³⁹ İstanbul'da imparatorluk kültürünün sona ermesi

³⁸ Hayat Dergisi 28 Ekim 1960 Sayı 44

³⁹ Aktüel Dergisi 3-9 Eylül 1992 s. 24-27

ve taşralaşmanın başlamasına⁴⁰ sebebiyet veren 6 – 7 Eylül Olayları, Rumların ve Yunanlıların büyük göç dalgalarıyla ülkeden ayrılmasına neden oldu. Olaylarda Ermeni ve Yahudiler fazla zarar görmemişse de, kendilerini güvende hissetmedikleri için onlardan da ayrılanlar olmuştur.⁴¹ Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 1940 ve 1950 arasında gerçekleşen daha önce de belirtmiş olduğum olaylar, sadece çeşitli sermaye değişimleri ve gayrimüslimler üzerinde bir endişe yarattıysa da 1950’den sonra yaşanan siyasi olaylar, yüksek miktarda dış göçe sebebiyet vermiştir. 1940 – 1950 arasında 62 bin olan dış göç 1950 – 1960 arasında 197 bindir. Tablo 4’te görülen ve 6 – 7 Eylül olayları neticesinde Adalar’da gerçekleşen 149 kalemlik hasar ciddi gayrimüslim göçlerine vesile olmuştur.

**Tablo 5: 1935 - 1960 Arasındaki Dış Göçün Nüfus Büyüklüğü Üzerindeki Demografik Etkisi
(Net Göç Sayısı)**

<u>DÖNEM</u>	<u>ERKEK</u>	<u>KADIN</u>	<u>TOPLAM</u>
1935-40	67300	76500	134800
1940-45	12600	12400	25000
1945-50	18600	18400	37000
1950-55	77800	75200	153000
1955-60	73500	70500	144000

Kaynak: Frederic S. C. – Miroslav M. (1983) s. 8

6 – 7 Eylül Olayları Türk burjuvasının büyük oranda azınlıkların elinde bulunan sermaye birikimini elde etmesinde büyük rol oynamış, ayrımcı bir politika manzumesi olarak tarihe geçmiştir. O sıralarda DP İstanbul milletvekili olan Aleksandros Haçopulos 12 Eylül 1955 tarihinde sıkıyönetim oylaması görüşmesi esnasında, TBMM ' de yaptığı konuşmada polisin tahripçi ve yağmacıları koruduğuna örnekler verirken, Büyükkada'ya polisin gözleri önünde kayıklarla gelen 200 – 300 civarında kişinin Rum ev ve işyerlerini tahrip ettikten sonra yine polisin gözleri önünde ellerini kollarını sallayarak Ada'yı terk ettiklerini belirtmektedir.⁴²

⁴⁰ 6 – 7 Eylül Dosyası Tarih ve Toplum s.139 (1995) s. 11.

⁴¹ Vikipedi Özgür Ansiklopedi 6 – 7 Eylül Olayları Http : //tr.wikipedia.org/wiki/6–7 Eylül Olayları.

⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, X Devre, 1. Sene, 80. İnikat, 1. İçtima

1.4.7. Yunanistan-T.C. İkamet Antlaşmasının Feshi

Rum nüfusunun azalmasında etkili olan bir sebep de Yunan vatandaşlarıyla evli olan Rumların, Türkiye'deki ikamet izinlerinin uzatılmamasıdır. 1964 Kıbrıs bunalımı sırasında, 25 yılı aşkın süredir yürürlükte bulunan Yunanistan - Türkiye İkamet Antlaşması, Türkiye tarafından geçersiz sayılmıştır.⁴³ 16 Eylül 1964'te Türkiye, 1930 sözleşmesini altı ay önce ihbarda bulunup feshetti ve İstanbul'da 1918'den beri oturan ve çalışan 12704 Yunan uyruğunun oturma izinlerini bir daha uzatmadı. Üstelik zararlı eylemleri saptananlar bu süre beklenmeden sınır dışı edildi. Bunları, kendilerine bu ülkede gelecek göremeyen T.C. vatandaşı Rumların göçü izledi. Böylece 1967'ye kadar 30 – 40 bin kişi Yunanistan'a göç etti.⁴⁴ 1930 'İkamet, Ticaret ve Seyrisefanın' Antlaşmasının tek taraflı feshi sonucu Türkiye'de yerleşik olarak yaşayan ve T.C. vatandaşı olan Rumlarla evlilik ilişkisi içinde olan Yunan vatandaşlarının oturma ve çalışma izinleri iptal edilmiş; içerisinde Yunan vatandaşlarıyla evlilik ve iş ilişkisiyle bağlanmış Türklerin de bulunduğu 30 000' in üzerinde insan Türkiye'den ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu kararın ardından 8600 Rum işletmecisi çalışanlarını da yanlarına alarak Yunanistan'a dönmek zorunda kaldılar.⁴⁵ Ayrılanların tüm mal varlıkları ve Merkez Bankası'nda olmak suretiyle paraları, bloke edildi. Bu olayın Türkiye'de sermaye kesiminin ' Türkleştirilmesi ' sürecine önemli katkısının yanında, göç ettirilen kesimin daha çok çalışan ve üreten sınıf olması sebebiyle İstanbul'un iş hayatı gerilemiş, sosyal ve iktisadi hayatı ağır darbe almıştır. Hiç kuşkusuz burada anlatılanlar bu dönemde köklü yeme-içme kültürüyle İstanbul'un eğlence hayatına renk katan, başta Büyükkada olmak üzere, İstanbul'un Adalarını derinden etkilemiştir.

Etnik ve dinsel azınlıklara mensup insanların siyasal göçüne vasıta olan Mart 1971 ve Eylül 1980 darbeleriyle beraber, 1970'lerden sonra zedelenen Türk-Yunan ilişkileri neticesinde Türkiye'de yaşayan Türk vatandaşları Rumların aleyhine yorumlanan 1936 beyannamesinin⁴⁶ yarattığı olumsuz tablo XX. yüzyılın son çeyreğinde ufak çapta da olsa, bir nüfus hareketi yarattıysa da son büyük göç 1974'te

⁴³ Hatırlıyorum Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar, Yahya Koçoğlu, Metis Siyah-Beyaz, Ocak 2003, s. 114 – 116

⁴⁴ Lozan'ı Çok Severiz Ama Ayşe Hür, Radikal II, 27 / 11 / 2005

⁴⁵ Son 1244 Ersin Kalkan, Hürriyet Pazar, 30 / 01 / 2005

⁴⁶ 1936 yılında çıkarılan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'yla gayrimüslimlere ait cemaat vakıflarından istenen ve sahip oldukları malları gösteren beyanname.

Kıbrıs Çıkartması sonrasındaki soğuk savaşın doğurduğu heyecan ve ulusçu coşkunun Rumlar arasında yarattığı panik yüzünden gerçekleşmiştir.

Türkiye'de 1920'lerde başlayan ekonominin Türkleştirilmesini sağlamaya yönelik iktisat politikaları sadece Türkiye'de o dönemde var olan yabancı sermaye birikimlerine karşı değil, aynı zamanda bu oluşumlarda istihdam edilen gayrimüslim işçilere, memurlara ve zanaatkârlara karşı da uygulanmıştır. Tüm sınıflar, emekçi ya da kapitalist tüccar ayrımı yapılmaksızın piyasadan tasfiye edilmiştir. Yukarıda bahsi geçen siyasi olaylar Türkiye'de sermaye kesiminin Türkleştirilmesi sürecine dolaylı olarak katkıda bulunmuştur. Ancak gayrimüslim tüccarın yerini Müslüman - Türk girişimcilerin alması için dünya ekonomisinin genişlemesini, Türkiye'de parlamenter sistemin yerleşmesini ve özellikle 1970'li yılları beklemek gerekmiştir. İstanbul'un Adalar ilçesindeki sosyal ve iktisadi yaşantı 1970'li yıllardan sonra (özellikle 1974 Kıbrıs Çıkartması'ndan sonra) büyük bir değişim geçirmiştir. Kısaca değindiğimiz siyasi olaylar gayrimüslim nüfus aleyhine bir dış göç neticesine sebebiyet verirken, Anadolu eğilimli iç göç, nüfusbilimsel ve ekonomik dokuyu zedelemiş; salt azınlıklarda değil Adalar'ın siyasi ve ekonomik coğrafyasında da büyük değişimlere neden olan bir kırılma noktası oluşturmuştur.

1.5. Adalarda Yaşamın ve Ekonomik Hayatın Başlangıcı

İnsanın bilinçaltı hayatın kötülüklerinden, acılarından sakınmak için bir savunma mekanizması işletir. En güzel savunmalardan biri de su ile yalıtılmış bir yerde, yani bir adada kendini, sorunlarını yalıtmaaktır. Dünyanın neresinde olursa olsun bir adada yaşayan insanlar buldukları yere uyum sürecinde çeşitli özellikler kazanmışlardır.

Ada halkları, adada yaşama koşullarına uygun olarak kendilerine özgü bazı etnik nitelikler edinir; özgün toplumsal ve iktisadi örgütler kurarlar. Yüzeyinin tümü deniz iklimi etkisinde kalan ve çevresi sularla çevrili kara parçalarında en önemli ekonomik uğraşın deniz ürünleri ticareti olması beklenir. Bu durumu toprağın verimliliğine paralel olarak tarımcılık destekler. Günümüzde oldukça gelişmiş olan ulaşım teknolojisiyle çevreye kapalı olarak yaşayan ada sayısı azalmıştır. Yüksek taşıma giderleri ve kimi durumlarda olumsuz hava koşullarının deniz ulaşımına negatif etkisi, adaların iktisadi

gelişimine set çeker. Bu elverişsiz durum ancak doğal gelir kaynaklarının zengin ya da turizm gelirlerinin yüksek olmasıyla giderilebilir.

Adalara yerleşim, coğrafi konumlarının avantajı nedeniyle çok eski tarihlerde başlamıştır. Adalar korunması kolay kent alanlarıdır ve ilk çağlardan itibaren stratejik pozisyonları nedeniyle önemlidirler. Ciddi anlamda adalarda bir sosyoekonomik gelişmenin gözlenmesi Sanayi Devrimi'ni takip eden yıllarda çalışmaya başlayan buharlı gemilerin düzenli ve kurumsal işleyişi sonucunda, kentlerdeki hayatı kolaylaştırıcı teknolojilerin, adalara taşınmasıyla mümkün olmuştur.

1839 yılında Osmanlı Devleti'nin ilan ettiği Tanzimat Fermanı'nın etkisiyle nüfusu artmaya başlayan; bu durumla doğru orantılı olarak yedi yıl sonra düzenli vapur seferleri başlayan ve ilerlemelerin doğurduğu ihtiyaç dâhilinde bir kentleşme unsuru olarak belediye teşkilatı kurulan İstanbul Adaları'nda Bizans döneminde yaşamın odağında, dini işlere sahip oldukları kadar, siyasi mücadelelere ve sürgünlere fon olan manastırlar yer almıştır.

Bizans döneminde keşişler, rahipler, manastırların veya sarayların zindanlarına kapatılmış soylu sürgünler, manastırlara sığınma olanağı bulmuş kaçaklar, Adalar'ın asıl sakinlerini oluşturmakta; manastırların çevresinde ve onların ihtiyaçlarına dönük olarak üretim yapan, bir bölümü köle, bir bölümü de genel olarak kıyılardaki küçük yerleşmelerde toplanmış hür köylüler nüfusu tamamlamaktadır. Ana uğraş, özellikle manastırlara ait topraklar üzerinde tarım, bağcılık, hayvancılık ve balıkçılıktır. Osmanlı Döneminde de aynı uğraş ve işlevler etrafında yoğunlaşan bir yaşam XIX. yüzyıl ortalarına kadar sürüp gitmiş; bağcılık ve şarapçılık geleneği keşişlerin ve manastırların tekeline zengin Rumlara, Fransız şarap tüccarlarına geçerek devam etmiştir.⁴⁷

Gustave Schlumberger ' Prens Adaları Blakerna Sarayı ve Kilisesi, Bizans 'ın Büyük Suru ' isimli kitabında o dönemi şöyle anlatır:

'Bazen ayrı ayrı hücre gruplarından meydana gelen, baş keşiş ve keşişlere mahsus meskenlerle birlikte birtakım kilise ve şapeller topluluğundan oluşan bu dini binaların etrafında bazı bahçeler de yer alırdı. En fakir münzeviler bu bahçeleri

⁴⁷ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Adalar) Cilt I, s. 67 Vakfı Yayınları 1993Tarih

kendileri işlerken, hal'i vali biraz yerinde olanlar ücretli işçilere ya da toprağa bağlı köleler olan köylülere emanet ediyorlardı. Tarla açan baltaların değmediği her yerde çam, mersin ve diğer kokulu fidanların yoğun karışımı bitiyordu. Liman olarak kullanılan küçük koyların kıyısında yalnızca manastırların ihtiyaçlarını karşılayan gemici ve esnafa ait birkaç ev ve belki de Bizanslı keyif düşkünlerinin ve burjuvaların Marmara sularında yapacakları deniz banyoları ile ünlü bir münzeviye yapacakları dini ziyaret arasında dinlendikleri birkaç sayfiye evi bulunuyordu. Adalar'ın bugünkü zengin yerleşimleri İtalyan gemici köylerine pek benzeyen bu gerçek ada iskelelerinden, bu mütevazı ev topluluklarından doğmuştur.⁴⁸

Adalar'da yerleşmeler daha çok 'doğu' , 'batı' ve 'kuzey' yelpazesindeki yamaçlardır. 19. yüzyılın başlarında Adalar'a yazlıkçı olarak yerleşmeye başlayan Fransızlar daha çok bu bölgeleri tercih etmişlerdir. Manastırlar ve kiliseleri dışında, okulların, köşkerin ve otel olarak kullanılan binaların yapılmaya başlanması da bu yıllara denk gelir. 1850'lerden sonra köşkerin yapımı hızlanmıştır. "Bugüne ulaşabilmiş en eski binanın, kapısının her iki yanındaki Arap harfleri ve yeni harflerle 1822 yazan Büyükkada'da ki bir köşk olduğu sanılmaktadır."⁴⁹

Lale Devri'nde, Batılılaşma sürecinin hızlanmasıyla, güzel sanatlarda görülen Batı eğilimi, mimariyi de yoğun biçimde etkilemiş ve bu etki ada evleri üzerinde de görülmüştür. İstanbul Adaları'nda o dönemde tüm dünyaya egemen seçmeci (eklektik) , neo-barok, neo-gotik, neo-grek ve neo-klasik üsluplar yanında Anglo-Sakson karakteri yansıtan, ahşap sütunlu konak ve köşker yapılmıştır. Osmanlı'nın son döneminde, İstanbul'da olduğu gibi Adalar'da da çoğunluğu yabancı (özellikle İtalyan kökenli) mimarlar ile Rum ve Ermeni kökenli mimar ve kalfalar çalışmıştır. Ada evleri de, o dönem İstanbul evlerinin bu genel ve ortak üslup özelliklerini yansıtır. Köşker genellikle bahçe içinde 2-3 katlıdır. Bu dönemde yerleşik zevke uyan süslemeciliği ve ahşaba uygulanabilirliğiyle Adalar mimarisine hâkim olan Art-Nouvea üslubunun en güzel örnekleri gözlenmiştir. Ada köşkerinde ahşap gereç olarak Romanya kerestesi, kâgir bölümlerde ise Sedefadası ve Büyükkada taş ocaklarından çıkarılan taş ile harman

⁴⁸ Prens Adaları Blakerna Sarayı ve Kilisesi, Bizans ' ın Büyük Suru, Gustave Schlumberger, s. 27, çev. Haluk Çağlayaner, İletişim Yayınları 1996

⁴⁹ Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Adalar) Cilt I, s. 68 Tarih Vakfı Yayınları 1993

tuğlası kullanılmıştır. Daha çok 19. yüzyılın sonlarında Büyükkada'da inşa edilmiş köşklere bazıları şunlardır:

İlyasko Köşkü: Çankaya Caddesinde (Nizam Mahallesi) bulunan bu köşk, Galata bankerlerinden Konstantinos İlyasko tarafından 19. yüzyılın sonlarında yaptırılmıştır. Köşk 20. yüzyılın başlarında Sultan II. Abdülhamit'in yakınlarından Arap İzzet Paşa'nın mülkiyetine geçmiş, 1976 yılında da satılmış ve 1978'de yıktırılmıştır. Sovyet Devrimi'nin öncülerinden Leon Troçki, Stalin'in baskısıyla Sovyet Rusya'dan İstanbul'a kaçmış, 1929–1933 yılları arasında bu köşkte yaşamıştır.

Mizzi Köşkü: Çankaya Caddesi (Nizam Mahallesi) üzerinde bulunan bu köşk 19. yüzyılın ikinci yarısında George Mizzi tarafından yaptırılmıştır. 1930–1940 yılları arasında San Remo Oteli olmuştur. Köşkün kulesinde George Mizzi'nin bir teleskopla gökyüzünü izlediği söylenmekte; camekânla kaplı olan bu bölümün özel bir rasathane olarak kullanıldığı sanılmaktadır.

Sabuncakis Köşkü: Maden Mahallesi Yılmaz Türk Caddesi'nde bulunan bu köşk Sultan 2. Abdülhamit(1876–1909) zenginlerinden Yorgi Sabuncakis tarafından 1904 yılında yaptırılmıştır. Köşkün tasarımını Atina Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Fotiadis üstlenmiştir. Kâgir köşkün tasarımında eski Yunan mimarisinin Neo-Klasik üslubu yansıtılmıştır. Masonluk sembolleri bulunmaktadır. Başlangıçta köşkün Mason Locası şeklinde düşünüldüğü sanılmaktadır.

20. yüzyılın başlarında Adalar, Batı eğilimli mimari üsluplarla yapılmış köşklere, bohem zevklerle süslenmiş restaurant ve otelleriyle, seçkin sakinleriyle, Batı Avrupa 'Belle Epoque'⁵⁰ stiline bir yansıması olarak Osmanlı Devleti'nin Batı'ya dönük yüzünü oluşturuyordu. Özellikle I. Meşrutiyetin ilanını takip eden ve Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar geçen dönemde Adalar tarihinin en güzel günlerini geçirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'a gelen Almanlar Adalar'da ev kiralamışlar, halkın alışmadığı şekilde bol para harcamışlardı. Adalar, ekonomik açıdan

⁵⁰ Güzel çağ. Batı Avrupa 'da barış içinde geçen; sanat, edebiyat ve teknolojiye ilerlemeler sağlanan belki de Avrupa toplumunun son bolluk dönemidir.

en buhranlı günlerini burada yaşayan yabancıların ayrılmasıyla beraber, İzmir'in Kurtuluşu'ndan birkaç ay önce çekmeye başlamıştır.⁵¹

Dönemin önemli gazetelerinden İkdam⁵² 29 Mayıs 1922 tarih 9053.sayısında bu sıkıntılı günleri şöyle ifade eder:

"Adalar bu yılki kadar ıssız görülmemiştir. Bugünlerde evlerin neredeyse hepsi boş. Bunun sebebi, hiç şüphesiz ev sahiplerinin, aşırı kazanç tutkusu, ihtiraslarıdır. Ada halkının geçimi bellidir, üç ay kazanırlar, dokuz ay yerler. Ev sahipleriyle esnafın hiç farkı yoktur. Bu dokuz ayın nafakasını verenler de, aşkına, zevkine, tabiatın güzelliğine, çamların sonsuz yeşilliklerine, Yor gali'nin, Aya Yorgi'nin, Hristo'nun tenhalıklarına ve sevdikleri güzellerin nazlarına dayanamayanlardır.

Bu yıl para buhranı müthiş. Ada'ya eskisi gibi yanaşamıyorlar. Gidiş tarifesi mükemmel. Akşam saat sekizi kırk beş geçe bile Adalar'dan vapur var. Vapurlar yolcuları akşamlara kadar eğlendirdikten sonra, mehtabın nurları içinde köprüye iniyorlar. Otellerin eski coşkusu, eski ahengi, şimdi kâh parlak bir mayıs güneşi, kâh yağmurlu ve kasvetli bir hava altında ıssız bir sessizlik görülüyor. Bu yıl ada her zamankinden daha nefis bir bahar geçiriyor. Sümbüller açtı. Badem ve erik ağaçları beyaz çiçekleriyle gözleri şenlendirdi. Erguvanlar, yeşil ağaçlar arasında güller eski baharların neşesini hatırlattı. Mor salkımlar balkonlardan kokular saçtı. Leylaklar, ruhu büyüleyen kokularıyla, kestane ağaçları avizeleri andıran çiçekleriyle adanın eski âşklarını bekledi fakat : 'Ağla, ey güzelim ağla. Ne gelir var ne gider'

Ada halkı ticaret fikriyle doludur. Onların bu aşırı kazanç tutkularını en çok kamçılayanlar Almanlar olmuştur. Evvelce beş odalı bir evi hatta ' Hristos ' ve ' Nizam ' gibi en kibar yerlerde bile yazlık 30–40 liraya vermeye razı olanlar, Almanların Adalar'da oturdukları günlerden itibaren ayda yüz liraya verir vermez ne yapacaklarını şaşırıldılar. Kiracılar büsbütün perişan oldular. Gerçi şimdi parasızlık kendini

⁵¹ İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi Cilt I (Adalar) , s. 256 Tercüman Gazetesi Kültür Yayınları
⁵² İstanbul'da 5 Temmuz 1894 – 31 Aralık 1928 arasında Ahmet Cevdet Oran'ın sahipliğinde yayınlanan rotatif baskı tekniğiyle basılan ilk gazete olan ve 1 Aralık 1928 'den itibaren Latin harfleriyle basılıp Türkçülük akımının etkin savunucularından olan günlük siyasi gazete.

hissettiriyor, fakat ev sahipleri hala Almanların kaldıkları parlak günlerin geleceği hayali içindeler. Bugünün sıkıntısı işte budur."

1919 yılında, Bolşevik Devrimi'nden (1917) sonra Kızılordu'dan kaçan Çarlık Rusyası'nın aristokratları Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle sönükleşen Ada yaşantısını birazcık da olsa canlandırmış; bir dönem Adalar'da Beyaz Rus yaşam tarzının oluşmasını sağlamışlardı. Cumhuriyet'in ilanı ile beraber sağlanan siyasi istikrar zamanla Adalar'da kendi kendine yeten ve kurumsallaşmış bir ekonominin oluşumuna sebebiyet vermiştir. Ancak Cumhuriyet'e İttihat ve Terakki'den miras kalan milli iktisat tatbiki isteminde uygulanan yanlış politikalara ve Türk-Yunan ilişkilerindeki iniş çıkışlara bağlı olarak yaşanan siyasal gelişmeler Adalar'daki sosyoekonomik gelişimi büyük ölçüde etkilemiştir. Çeşitli siyasal gelişmelerin ışığında 20. yüzyılın ikinci yarısıyla beraber, T.C.'de gözlenmeye başlanan değişim Adalar'ın etnik ve sosyal yapısını büyük ölçüde değiştirmiş; dış göç ile Türkiye'den ayrılan gayrimüslim nüfus yerini iç göçle Adalar'a iskân edilen Anadolu kökenli T.C. vatandaşlarına bırakmıştır. Bu demografik değişim, içsel bir istikrarı olan ve kendi kendine yeten ekonomik yapının bozularak, yerini tamamen tüccar sermayesine bağlı alım-satımın oluşturduğu günlük ticari kaygılarla güdülenmiş, üretime dayalı olmayan, iklime ve Adalar'a gelen ziyaretçilerin yapacağı alışverişe bağımlı istikrarsız bir ekonomik yapıya bırakmıştır.

2.CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BÜYÜKADA'NIN İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ

2.1. Büyükada'nın Sosyal ve İktisadi Yaşantısının Tarihi Gelişimi

Batı dillerinde Prince's Island (Prens Adaları) adıyla tanımlanan adalar grubu içinde, Rumların Prinkipo, Türklerin ise Büyükada (N 40° 52' 33" , E 29° 07' 34") olarak andıkları en büyük adanın adı, 19. ve 20. yüzyıla ait muhtarlık ve cemaat mühürlerinde farklı olarak görülmektedir. 1864 ve 1889 yıllarına ait iki Osmanlıca muhtarlık mühründe adanın adı Ada-i Kebir olarak geçmektedir.1890 yılından sonraki Osmanlıca mühürlerde ise Ada-i Kebir ismi terkedilmiş Büyükada ismi kullanılmıştır.⁵³ Rumcası Meğali Nisiya'dır ki, büyük ada demektir. Fakat Rumlar umumiyetle, prens adası manasını haiz olan Nisos thu Prinkipos adını kullanmaktadırlar.⁵⁴ Adalar İlçesi'nin en büyük ve en gösterişli adasının eski isimleri: Prinkipos , Megale , Demonissia , Beyadası , Kızılada ve Fetih'ten sonra da Büyükada' dır. 569 yılında İmparator 2. Jüsten'in burada bir saray yaptırmasıyla "Prens Adası" ismi kısa zamanda diğer adalar için yaygınlaşarak "Prens Adaları" kullanılmaya başlanmıştır. Batı literatürü "*Les Iles des Princes*" deyimini kullanmaktadır. Büyükada'nın eski isimlerinin çoğu "büyük" sıfatı etrafında toplanmıştır. 1872 – 1881 yılları arasında İstanbul İmparatorluk Müzesini (Müze - i Hümayun) yöneten Dr. Philip Anton Dethier 1876 yılında yayınlanan Boğaziçi ve İstanbul isimli eserinde zamanın Büyükada'sını şu şekilde ifade eder.

"Adaların en büyüğü olan Büyükada, nüfusuyla, verimli toprakları ve doğal güzellikleriyle diğer adaları geride bırakır. Kuzey yamaçta kurulan Prinkipo mahallesinden başka batıda Villa Giacomo denilen yeni bir semt daha vardır. Burada çok sayıda kaliteli otel bulunur. Rumlardan ve Ermenilerden başka birçok Levanten'de denize girmek, adaların temiz havasını solumak, Rum ve Ermeni güzellerinin Doğu müziği dinlemek için çay bahçelerinde oturduğu, şık giysileri ve rüzgârda dalgalanan saçlarıyla gezintiye çıktıkları akşamların keyfini çıkarmak üzere Prinkipo 'ya gelirler."⁵⁵

⁵³ Prinkipo'dan Büyükada'ya Bir Prens Adası'nın Hikâyesi, Orhan Türker, Sel Yayıncılık, s. 9

⁵⁴ İstanbul Yazıları, Kevork Pamukciyan , Aras Yayıncılık 2002 , s.217

⁵⁵ Boğaziçi ve İstanbul, P. A. Dethier, Eren Yayıncılık 1993, s.95 – 96

Büyükada oldukça engebeli, kuzey- güney yönünde 4 km uzunluğu ve batı-doğu yönünde 1 km genişliğe sahip olan bir kara parçasıdır. Adanın en uzun bölümünde yer alan güzel manzaralı vadi, güneybatı ucuna doğru genişleyerek üzerinde Aya Yorgi manastırının bulunduğu tepeye ulaşır. Manastırın üzerinden görülen manzara eşsizdir, çünkü adanın tamamı, Marmara denizinin mavi bir atlas gibi uzanan suları üstünde dantel gibi oyulmuş ve yarılarla dolu sahilleri görüş alanı içindedir. Bu küçük takımadaların, ama en çok da Türklerin Kızıl Ada ismini özellikle kullandıkları Büyükada topraklarının niteliği olan bu renkler aşağı yukarı hepsinin kayalarında bulunan demirli maddelerin sonucudur ve zengin demir yatakları bulunduğuunun kanıtıdır. Bugüne kadar, özellikle adanın yerleşim merkezinin hemen kuzeydoğusunda son derece kısıtlı birkaç maden işletme çabası bu kanıyı doğrulama olanağı vermektedir. Bu minerali oluşturan doğal demir oksit ve nemli demir oksit bu bölgede o derece yoğun bulunmaktadır ki, 1.235 kg toprakta karışık ham madenden çoğunlukla 500 gr saf metal elde edilebilmektedir.⁵⁶

Büyükada'nın bilinen tarihi, Bizans dönemi ile başlar. Batı kaynaklarında Büyükada'ya verilen "Prens Adası" adı, Doğu Roma İmparatorluğu Döneminde, imparator ailesinden birçok şahsın buraya sürgün edilerek Büyükada'nın manastırlarında hapsedilmiş olmalarından gelir. Bu dönemde Büyükada'nın köyü (karye) güneydedir. Daha sonraki yerleşim alanı, kilise ve manastırların yapılmasıyla ' Aya Nikola ' koyu adını alacak olan bölgenin (Karacabey Mevkii) doldurularak düz hale getirilmiş çevresinde görülür. Bu bölgede bulunan ve Kapıdağı Yarımadası'nın Erdek yakınlarında yer alan Kyzikos antik yerleşim bölgesinden geldiği tahmin edilen bir define adanın tarihine ilişkin eski bir bulgu olarak akla günümüzden yaklaşık 2500 yıl önce burada insanların yaşadığını veya burayı bildikleri fikrini getirmektedir.

1930 yılında, Batık Manastır olarak bilinen Ayios Yeoryios Tepesi'nin eteklerindeki Ayios Nikolaos Manastırının çevresindeki bahçelerden birinin kazılışı sırasında altın sikkelerle dolu bir küp bulunmuştur. M.Ö. 4. ve 5. yüzyıllara ait 207 sikkenin bir bölümü, Makedonyalı Alexandros'un (Büyük İskender) babası 2. Philippos dönemi basımıdır. " Büyükada Definesi " , İstanbul Arkeoloji Müzeleri

⁵⁶ İstanbul ve Boğaziçi, Pierre de Tchihatchef, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2000, s.29 -30.

Nümismatik Bölümü'nde muhafaza edilmektedir.⁵⁷ Sikkelerin 160'ı Kyzikos (Erdek) elektron'u, 4'ü Lampsakos (Lâpseki) stater'i, 16'sı Pantikapaion (Kırım) stater'i, 27'si de II. Philippos (İÖ 359 – 336) stater'idir. Sikkelerin gömülüş tarihi olarak da Philippos krallığının son dönemi ileri sürülür.⁵⁸ İstanbul'un fethinden 42 gün önce, Baltaoğlu Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı donanması tarafından alınarak Osmanlı topraklarına katılan Büyükada'nın yeniden şenlendirilmesi doğrultusunda Karadeniz Bölgesinden Rum aileler iskân edilmiştir. Büyükada Rum karakterini bu dönemdeki iskân politikalarına bağlı olarak bölgeye yerleştirilmiş Rum halkıyla kazanmıştır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Habsburg İmparatoru I. Ferdinand tarafından Kanuni Sultan Süleyman'a elçi olarak yollanan ve üç ayı Büyükada'da olmak üzere 7 yıl boyunca (1555–1562) Avusturya sefiri olarak İstanbul'da bulunan, Flaman asıllı diplomat, yazar, herbalist Ogier Ghiselin de Busbecq Viyana'ya yazdığı mektuplarından birinde bu dönemle ilgili olarak şu tespitlere yer verir.⁵⁹

"Burası şehirden tekneyle dört saatlik mesafedeydi ve İstanbul yakınındaki birçok küçük adanın en güzel olanıydı. Adada iki küçük köy vardı, diğer adalarda ise sadece tek köy bulunuyordu. Burası kalabalıktan ve gürültüden uzak pek sakin bir yerdi. Adada pek az Rum vardı. Ben de onların yanında kalacak bir yer buldum. Bazen olta bazen ağla balık tutmayı denedim. Rum balıkçılardan kayık bulmak mümkündü. Bana yardımcı olmaları için ücret karşılığı onlardan faydalanıyordum. "

1544 Yılında İstanbul'a gelerek 1548'de Sultan Süleyman'ın İran seferine katılan, 1550'de İstanbul'a dönen Fransız Yazar Petrus Gyllius (Orijinal adıyla Pierre Gilles) ise "İstanbul Boğazı" isimli kitabında 16. yüzyılın Büyükada'sını şöyle anlatır:⁶⁰

"Ada, Heybeliada'nın iki katından daha büyüktür. Yükseklik açısından daha önce sözü edilen adaları aşar ya da aynı yüksekliktedir. Kuzey doğusunda, kıyı düzlüğüne kurulmuş Prinkipos adını taşıyan bir köy vardır. Daha sonra, aynı kıyıda,

⁵⁷ Anıtsal İstanbul (Gezin Rehberi) , Jak Deleon, Remzi Kitabevi 2001, s. 60

⁵⁸ Hükümdarın Aynası Büyükada, Erendiz Özbayoğlu, Yayın Hakkı E. Özbayoğlu İstanbul 2006 s.34

⁵⁹ Türk Mektupları, O. Ghiselin Busbecq, Doğan Yayınları 2005 s.126 – 127

⁶⁰ İstanbul Boğazı, Petrus Gyllius, çev. Erendiz Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000 s.245

Karia adlı bir köy gelir. Köyün yukarısındaki sırt, vadi yönünde daralarak, hafifçe yükselir ve iki tepeyle çevrili, adayı doğudan batıya doğru ortadan böler. Adanın çevresi 60 stadion'u⁶¹ aşmaz. "

Latin Doğu nümizmatığı ve Bizans arkeolojisi konusunda uzman olan yazar ve gezgin Leon Gustave Schlumberger 1884 yılında İstanbul Adaları'na yaptığı seyahat sonrasında yazdığı kitabında Büyükada'yı şu satırlarla anar.

"Büyükada Pazar günleri kalabalıktır. Tabldot yemek veren lokantalar ziyaretçilerle dolar taşar. Asya kıyılarının ve körfezde seyreden gemilerin mükemmel bir manzarasını sunan şık teraslar, süslü kadınlar ve giyimleri özenli Levantenlerle hıncahınç doludur, bir yandan müzik çalar, bir yandan bağıra çağıra konuşulur. Deniz kenarında, kazıklar üzerine oturtulmuş kafeler kalabalık tarafından sanki kuşatılmıştır. Bu turistlerin en atakları at sırtında, pür neşe adanın derinliklerine dalarlar. Çam ağaçlarının oluşturduğu her küme rüstik bir yemek salonuna dönüşür.

Kıyı boyunca yükselen kahveler hiç boş kalmaz. Hayat ve hareket dolu bu ön planın gerisinde Doğuda o kadar beğenilen şu devasa çınarlardan birkaçını çevreleyen her çeşit ağaç; sarmaşıklar; çiçekler yoğun olarak bulunur. Sayısız ev zengin villalar bu yeşilliğin ortasında bir yelpaze gibi açılan dizilerle yukarı doğru sıralanırlar. Tepenin eteklerini geniş teraslı büyük oteller doldurur. Daha yukarıda yamaç yükseldikçe oluşturdukları küme de büyüyen villalar yemiş bahçeleri çam ve yeşil meşe topluluklarıyla yer kavgası yaparlar. Şık parmaklıklar boyunca uzanan bu dik yokuşu tırmanıp, çiçek tarhlarının önünden geçerken, kapılarda gösterişli Hırvat ya da Arnavut giysileriyle dolaşan hizmetçileri görür, jalûzileri kapalı evlerden yankılanan piyanonun tınısını işitirsiniz. Koket Levantenler parfümlü sigaralarını içerken kahvelerinden küçük yudumlar alır ya da sayısız reçel çeşitlerinin tadını çıkarırlar. Neye uğradığını şaşırın turist bütün bu kibar hayatın medeni Şark'ın en uç noktasında sürüp gittiğine inanmakta güçlük çeker.⁶²

⁶¹ Antik Yunan 'da kullanılan uzunluk birimi. Metrik sistemde 185,4 metreye karşılık gelir.

⁶² Prens Adaları Blakerna Sarayı ve Kilisesi, Bizans ' ın Büyük Suru, Gustave Schlumberger, s. 27, çev. Haluk Çağlayaner, İletişim Yayınları 1996

Ada'daki Rum Nüfusu Yunan İhtilali'nden sonra artmaya başlar. 1825 yılında Darıca, Kuri, Karamürsel, Mudanya, Gemlik ve Navrados'tan gelen balıkçılar ve zeytinciler adaya yerleşir. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar ada nüfusunun büyük çoğunluğunu Rumlar, kısmen de olsa Ermeniler oluşturur.⁶³ Büyükada'nın Rum halkının kökenlerine inildiği zaman, büyük bir kısmının 19. yüzyılın ortalarında daha iyi hayat koşulları ve iş arayışı içinde, Ege Denizi'ndeki Yunan Adaları'ndan kalkıp buraya gelmiş ve daha sonra burada yerleşmiş, Yunanlı gurbetçiler olduğu görülür. Özellikle Sakız, Midilli, Sifnos ve Andros Adaları İstanbul Adaları'na çok göç vermiştir. Esnaf ve bahçıvanlar ise, Epir (Yunanistan), Makedonya hatta Peloponez bölgelerinden gelmişlerdir. Bunlar adaya Bandırma, Darıca, Pendik gibi Marmara Denizi çevresindeki kasaba ve köylerden gelenlerle kaynaşmışlardır.⁶⁴

Adalar'da 19. yüzyıl sonunda yaşayan ve buraya yerleşmiş etnik grupların ilki olan Rumlar 20. yüzyılın ortalarına kadar nüfus çoğunluğunu ellerinde tutmuşlardır. 19. yüzyılın sonlarında Adalar'daki toplam nüfusun yaklaşık % 55'ı Büyükada'da ikamet etmektedir. 19. yüzyılın ortalarında batılı gezginlerce 2000 – 3000 arasında olduğu tahmin edilen nüfus bu yüzyılın sonlarında yüzde yüze yakın bir artış göstererek 6000 civarlarına yükselmiştir. 1890 yılı başlarında 2990 Müslüman, 5010 Rum, 1300 Gregoryen Ermeni, 1203 Latin Katolik Ermeni'nin Adalar'da yaşadığı bilinmektedir. Bu dönemde Büyükada nüfusunun dinlere göre dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 6 1890 Yılında Büyükada Nüfusunun Dinlere Göre Dağılımı ve Adalar Nüfusuna Oranı

	Toplam Nüfus	Büyükada Nüfusu	Toplam Nüfus İçindeki %
Müslümanlar	2990	1447	48.3
Ortodoks Rumlar	5010	2710	54.09
Gregoryen Ermeniler	1300	900	69.2
Katolik Ermeniler	1203	603	50.1
Toplam	10503	5660	53.3

Kaynak: Hemingway E, 1988 s.3 - Cumet V. 1895 s.675 – 684

Büyükada'ya Rumlardan sonra ikinci olarak yerleşenler Ermeniler olmasına rağmen 19. yüzyılın son çeyreğinde adaya yerleşmeye başlayan Müslümanlar Büyükada bazında nüfus olarak Ermenileri yakalamış, (1447 Müslüman – 1503 Ermeni) genel

⁶³ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt I, s.154, Say Yayınları 1995

⁶⁴ Prinkipo'dan Büyükada'ya Bir Prens Adası'nın Hikâyesi, Orhan Türker, Sel Yayıncılık, s.13

toplamda ise geçmişlerdir. (2990 Müslüman – 1503 Ermeni). 19. yüzyıl sonlarında Adalar'da Musevi nüfusu yok denecek kadar azdır. Cumhuriyetle beraber, ekseriyetle Büyükkada 'da olmak suretiyle Adalar'da Musevi varlığından söz edilebilir. Adalar mahkemesi 7 nolu Şer'iyeye siciline göre Adalar'da yaşayan Ermeniler 'in bir kısmı Erzincan asıllı,⁶⁵ bir kısmı ise İstanbul ve özellikle de Üsküdar Yenimahalle⁶⁶ kökenli olup, Katolik mezhebindedir⁶⁷.

Büyükkada'nın etnik yapısını oluşturan Rum, Türk, Ermeni ve Yahudiler aynı mahallelerde beraber yaşamaktadır.⁶⁸ Alım – satım, veraset – vekâlet ve şahitlik gibi mevzularda Türkler⁶⁹, Ermeniler⁷⁰ ve Yahudilerin⁷¹ daha çok kendi etnik gruplarını tercih ettiklerini, Rumların ise ayırım gözetmeksizin başta Türkler olmak üzere diğer etnik gruplarla bu tür ilişkilerinin daha fazla olduğunu görülmektedir.⁷²

Büyükkada'nın eski ahşap vapur iskelesinin açılışı 19 Ağustos 1899 yılında yapılmıştır. Planı İzmitli mimar Mihran Azaryan tarafından çizilen bugünkü kâgir iskelenin yapımına 1914 yılında başlanmıştır. İskele 1915 yılında faaliyete geçmiştir.⁷³ Hazine-i Hassa vapur şirketinin kuruluşundan üç yıl sonra 1846 yılında Büyükkada'dan İstanbul'a sabah ve İstanbul'dan Büyükkada'ya akşam olmak üzere ilk vapur seferi başlamıştır. 1861 yılında kurulan Fevaid-i Osmaniye, Büyükkada'ya günde iki vapur işletmeye başlar. Daha sonraları Cumhuriyetin ilanına kadar Şirket-i Hayriye, İdare-i Aziziye, İdare-i Mahsusa ve Seyr – i Sefain isimli işletmeler ulaşımı sağlamışlardır. Cumhuriyet döneminde ise Adalar arası ulaşım Devlet Deniz Yolları İdare'si⁷⁴ ve son olarak da İDO A.Ş. tarafından yapılmaya başlanmıştır. Büyükkada iskelesine vapurlarla gelen insanlar faytonlarla, yük ve eşyalar ise hamallar, at arabaları ve merkeplerle taşınmaktadır. Arabacılık mesleği 1960'lara kadar Rumlar ve Ermeniler tarafından icra edilmiştir. 20 yüzyılın başlarında Adalar'daki arabacılık ve hamalcılığın işleyişini sağlamak amacıyla yapılan düzenlemelere Büyükkada'da başkanlığını Agop Veled-i

⁶⁵ a. ş. .ş 106 / 1

⁶⁶ a. ş.ş 6/2

⁶⁷ a. ş.ş 14/2

⁶⁸ a. ş. ş 29/3

⁶⁹ a. ş. .ş 11/1

⁷⁰ a. ş. .ş 21/3

⁷¹ a. ş. .ş 19/2

⁷² a. ş. .ş 16/1, 16/2, 24/1, 27/2

⁷³ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt I, s.537, Say Yayınları 1995

⁷⁴ Büyükkada, Jak Deleon, Remzi Kitabevi 2003, s. 19

Yüzbaşıyan 'ın yaptığı Arabacılar Kethüdası'nın varlığını⁷⁵ ve Büyükkada İskelesi'ndeki hamalların numaralandırılarak⁷⁶ başlarına idareci olarak Hamamlar Onbaşı'sının tayin edilmesini⁷⁷ örnek gösterebiliriz

Büyükkada, 19. yüzyılın ortalarıyla beraber vapur seferlerinin günde bir defa çalışmasıyla ve ada içi yük ve insan taşımacılığının örgütlü bir şekilde yürütülmeye başlanmasıyla birlikte birer sayfiye yeri olarak değerlendirilmeye başlamıştır. Yüzyılın başında bin civarında olan nüfus yüzyılın ortalarında beş binlere yüzyılın sonunda ise on binlere ulaşmıştır. Büyükkada'da güzel köşkler ve büyük binalar yapılmıştır. Gayrimenkuller değer kazanmış, bağlar ve bahçeler parsellenerek arsalarla dönüştürülmüştür.

Yüzyıl sonlarında satışı yapılan iki gayrimenkulün satış değerleri şu şekildedir: Büyükkada'da bahçeli ve kuyulu bir ev 500 Osmanlı lirasına⁷⁸ yine Büyükkada'da 200 zira²'lik(114.832 m², 1 zira² = 0,57416 m²) arsa 30 adet yüzlük Osmanlı lirası⁷⁹ karşılığında satılmıştır.

20. yüzyılın başlarında merkezleri Büyükkada olmak üzere birçok idari müesseseden söz etmek mümkündür. Daha çok gayrimüslimlerin çalıştığı bu idari müesseselerden tespit edilenlerden bazıları şunlardır. Mal Müdürlüğü⁸⁰, Nüfus Müdürlüğü⁸¹, Posta İdaresi⁸², Tapu İdaresi⁸³, Polis Müdürlüğü⁸⁴ ve Orman Memurluğudur⁸⁵. Şehir postası 1869 yılında Dersaadet(İstanbul) ve Bilad-ı Selase (Edirne, Bursa, İstanbul) halkının birbirleriyle haberleşmesini kolaylaştırmak ve hızlandırmak amacıyla kurularak İstanbul'un birçok yerinde olduğu gibi Büyükkada'da da bir şube açarak faaliyete geçmiştir. 1872 yılında Kartal ve Büyükkada ile Beykoz 'da birer telgraf merkezi açılmıştır.⁸⁶

⁷⁵ a. ş .ş 2/2

⁷⁶ a. ş .ş 14/1

⁷⁷ a. ş .ş 77/3

⁷⁸ a. ş .ş 21/1

⁷⁹ a. ş .ş 21/1

⁸⁰ a. ş .ş 96/2

⁸¹ a. ş .ş 33/2

⁸² a. ş .ş 85/2

⁸³ a. ş .ş 47/3

⁸⁴ a. ş .ş 24/2

⁸⁵ a. ş .ş 145/2

⁸⁶ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt I, s.125, Say Yayınları 1995

20 yüzyılın başlarında Büyükada'da çok sayıda tarla, bağ, zeytinlik ve müstakil bahçe ve büyük bir üretim potansiyeli mevcuttur. Hatta evlerin büyük çoğunluğu bir bahçe ve su kuyusuna sahiptir. Bu tarlalarda daha çok sebzeçilik yapılmaktadır ki Büyükada'da tamamı Rum milletinden dört adet sebzeçi⁸⁷ (ör: İstani oğlu İsnatapolos), birisi Ermeni, on biri Rum, on iki adet bahçıvanın⁸⁸ (ör: Yorgi oğlu Kiryako Firosidi) varlığı şer'iyeye sicil defterinden tespit edilebilmektedir. Yine o dönemde sütçülük⁸⁹ (Andon oğlu Kosti) ve midyecilikle⁹⁰ (Tanaş oğlu Dimitri) uğraşan Rumların kayıtları Adalar Mahkemesi 7 nolu Şer'iyeye sicilinde yer almaktadır.

Hristos Tepesi'nde üretim yapan konserve fabrikası, kırmızı etiketli Maria marka sebze konservelerini İstanbul'da pazarlıyordu. Macari Sokağı'nda (vapur iskelesi ile saat kulesi arası) bulunan N. Hastaoğlu ve S. Tavanioti'ye ait tütün fabrikasında, Yenice sigarasının tütünü üretiliyordu. Bugün hala Değirmen olarak bilinen koydaki buharlı un fabrikası sadece Büyükada'ya değil; İstanbul'a da un sağlıyordu. N. Mavrusi'nin gitar imalathanesi Prinkipo'da gitarlar yapıyordu. İoannis Nikopulos'un "Osmanlı Eczanesi", Pandelaki Smiridis'in "Fransız Eczanesi", Nikolaos Dimopulos'un zengin çeşitlerle dolu "Internationale Bakkaliyesi", Pandeli Politis'in "Fransız Pazarı" isimli tuhafiyeye mağazası, Uliseos Pana'nın "Bonmarşe Mağazası", Dimitri Sakopulos'un yaz aylarında Büyükada'ya buz yetiştiren dükkânı, sütçü İoannis Hrisogelos'un dükkânı Büyükada halkına her türlü hizmeti sunuyorlardı. Bugün adına turizm endüstrisi dediğimiz otelcilik, pansiyonculuk ve lokantacılık Büyükada'nın ekonomisine büyük katkıda bulunarak, pek çok insana gelir sağlıyordu. Günümüzde Büyükada'da dışlanmış ve unutulmuş olan sebze ve meyve üretimi ile sütçülük, tavukçuluk, yumurtacılıkla ve tarım sektöründen gelir sağlayan aileler vardı⁹¹.

Görüldüğü gibi Birinci Dünya Savaşı öncesinde Büyükada'da hareketli ve bölgenin ihtiyacını karşılayacak seviyede bir ticari hayat gözlenmekteydi. Büyük bir çoğunluğu Rumların kontrolünde olmak üzere bu dönemde var olan ticari mesleklerden bazıları şunlardı: bakkallık, manavlık, kasaplık, kahvecilik, balıkçılık, otelcilik,

⁸⁷ a. ş. § 4/2

⁸⁸ a. ş. § 1/1

⁸⁹ a. ş. § 50/1

⁹⁰ a. ş. § 109/3

⁹¹ Prinkipo'dan Büyükada'ya Bir Prens Adası'nın Hikâyesi, Orhan Türker, Sel Yayıncılık s. 15–16

gazinoculuk, fırıncılık, emlakçılık, demircilik, dülgercilik, hırdavatçılık, kunduracılık, terzilik, elbisecilik, biracılık, camcılık, manifaturacılık, kireç tüccarlığı, kereste tüccarlığı, odun ve kömürcülük, taş işçiliği, gömlekçilik, kolacılık, sobacılık, pastacılık, kayıkçılık, mezecilik, dondurmacılık, pansiyonculuk, müzisyenlik, gitar imalatçılığı, dava vekilliği, meyhanecilik, aşçılık, inşaat işçiliği, taşıma hayvancılığı, süt hayvancılığı, sepetçilik. Yazar, gazeteci ve karikatürist Sermet Muhtar Alus Akşam gazetesinde 7 Mart 1939 yılında çıkan yazısında, İkinci Meşrutiyet döneminde Büyükkada'yı şu şekilde anar.

Bundan 30–35 yıl önceki Büyükkada'yı dolaşacağız. Vapurdan çıkıp karaya ayakbastın mı, yayılmış kırmızı kumlarda çıtır çıtır yürü... Sağdaki gazinonun sahibi, Daire-i Askeriye müteahhitlerinden Sinyosoğlu, müsteciri Yani idi. Mandolinli, gitarlı Rum çalgıları hiç eksik olmaz, bazen Beyoğlu'ndaki tiyatro kumpanyaları kutu kadar sahnelerinde temsiller verirlerdi.⁹²

2.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükkada'daki Siyasi ve İdari Yapı

Bir bölgede, çeşitli kamusal hizmetlerin insanlara doğru iletilmesini sağlayacak işleyişi kontrol edecek iki çeşit yönetim mekanizmasından söz edebiliriz. Bunlardan ilki olan merkezden yönetimde kamusal hizmetler devletin tüzel kişiliğinde toplanıp, merkezin hiyerarşisi içinde yer alan örgütlerce yürütülür. Yöneticiler atamayla görev başına gelirler. Yerel nitelikli hizmetlerin görülmesini sağlayan ve demokratik yaşamın bir parçası olan yerel yönetim kuruluşları ise yerinden yönetim ilkesine dayanan özerk kuruluşlardır. Bunların genel karar organları seçimle işbaşına gelir.

"Merkezden yönetim" ve "yerinden yönetim" birbirinin karşıtı olan ve birbirinin güçsüz yanlarını tamamlamaya çalışan yönetim biçimleridir. Her ikisinin de üstün yanları ve güçsüz yanları vardır. Birinin güçsüz yanları diğerinin güçlü yanlarını oluşturur.⁹³ Bu dengenin korunması kamusal hizmetlerin insanlara adaletli ve sağlıklı bir şekilde ulaştırılabilmesi açısından önemlidir. Özellikle dört tarafı sularla kaplı, tarihi

⁹² Masal Olanlar, Sermet Muhtar Alus, İletişim Yayınları s. 223

⁹³ Yerinden Yönetim ve Siyaset, Ruşen Keleş Cem Yayınları s.15

ve doğal özellikleriyle ön planda olan bölgelerde bu koordinasyonun sağlanması daha fazla önem taşır.

Adalar, 1867 tarihli Vilayet Nizamnamesi'yle ilk kez özel yönetimli bir vilayet durumuna gelen ve Zaptiye Nezareti'nce yönetilen İstanbul'un bir ilçesi olmuştur. Yönetim durumu 1867'den beri değişmeyen ve her dönemde İstanbul'un bir ilçesi olarak kalan Adalar'ın yönetim merkezi Büyükkada'dır. Büyükkada'da merkezi yönetim unsuru olarak Adalar Kaymakamlığı, yerinden yönetim unsurları olarak da Adalar Belediyesi, Maden Mahallesi ve Nizam Mahallesi Muhtarlıkları yer almaktadır.

Adalar kazasının idari merkezi olan Büyükkada, altı mahalleye ayrılmıştır. Bunlar Maden ve Nizam Muhtarlıklarında toplanan Nizam, Maden, Meşrutiyet, Yalı, Karanfil ve Cami mahalleleridir. Sedef Adası da, Maden muhtarlığına bağlıdır. Ada'nın mahallelere ayrılması ve haritalarının yapılması 1911'de karara bağlanarak gerçekleştirilmiştir.⁹⁴ Adalar'ın ilk kaymakamı 1876 yılında görevine başlayan Mustafa Bey, Büyükkada'nın ilk muhtarı ise 1890 yılında görevine başlamış olan Saatçi Mihran'dır. 1984 yılına kadar Şube müdürlüğü şeklinde çalışan Adalar Belediye'sinin 1984 yılında seçimle göreve gelen ilk başkanı ise Recep Koç'tur.

21. Yüzyıl itibariyle Adalar İlçesi'nin Büyükkada Kazası'nda yer alan resmi kuruluşlar aşağıdaki gibidir;

Adalar Kaymakamlığı, Belediye Başkanlığı, Cumhuriyet Başsavcılığı, Sulh Hukuk/asliye Ceza Hâkimliği, Sulh Ceza/Asliye Hukuk Hâkimliği, Askerlik Şubesi Başkanlığı, Emniyet Müdürlüğü, Noterlik, Mal Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü, Sağlık Grup Başkanlığı, Tapu Sicil Müdürlüğü, Müftülük, Gençlik ve Spor Müdürlüğü, Kadastro Şefliği, Adliye Yazı İşleri Müdürlüğü, İlçe Nüfus Müdürlüğü, Özel İdare Müdürlüğü, Vergi Dairesi Müdürlüğü, Orman İşletme Şefliği, Büyükkada PTT Müdürlüğü, Türk Telekom Santral Amirliği, Büyükkada İskele Baş Memurluğu, İtfaiye Grup Amirliği, İSKİ Şebeke Amirliği, Ayedaş, İgdaş.

⁹⁴ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt I, s.135

Adalar İlçesi'nde ve Büyükada Kazası'nda bir mülki ve idari teşkilatlanmadan söz edebileceğimiz zamandan bugüne merkezi ve yerel yönetimlerde görev almış idarecilerin görev yıllarına göre kaydı ise şu şekildedir;

Adalarda Görev Yapan Kaymakamlar⁹⁵

1. Mustafa Bey	(1876 – 1886)	20. Hamdi Semih Işıklı	(1960 – 1962)
2. Cevdet Bey	(1886 – 1889)	21. Ahmet Tosun	(1962 – 1965)
3. Galip Bey	(1889 – 1902)	22. Fikret Turgut Sayın	(1965 – 1968)
4. Selahattin Bey	(1902 – 1906)	23. Hayrettin Gündeniz	(1968 – 1969)
5. Abdullah Sabri Bey	(1906 – 1908)	24. Zeki Ersan	(1969 – 1970)
6. İsmail Canbulad Bey	(1908 – 1912)	25. Hasan Kafagil	(1970 – 1976)
7. Abdurrahman Sami Bey	(1912 – 1922)	26. İlhami Ballı	(1976 – 1977)
8. Kazım Güleç	(1922 – 1926)	27. Sefer Cansu	(1977 – 1978)
9. Emin Bey	(1926 – 1936)	28. Ertuğrul Tañ	(1978 – 1980)
10. Şevket Altınalev	(1936 – 1942)	29. Turgay Zileli	(1980 – 1983)
11. Eşref Erkut	(1942 – 1945)	30. Necati Karakayalı	(1983 – 1986)
12. Cemal Tarlan	(1945 – 1946)	31. Adnan Kurtipek	(1986)
13. Remzi Zarakol	(1946 – 1949)	32. T.Celalettin Eran	(1986 – 1991)
14. Cemal Şaşıoğlu	(1949 – 1950)	33. Muammer Çetin	(1991 – 1992)
15. M.Ali Çeltik	(1950)	34. M.Fevzi Çobanoğlu	(1992)
16. Orhan Kürkçüer	(1950 – 1955)	35. Muammer Çetin	(1992 – 1996)
17. Salih Tanyeri	(1955 - 1958)	36. Mustafa Farsakoğlu	(1996 – 2001)
18. T.Fikret Aslan	(1958 – 1959)	37 F. Orhan Arasan	(2001 – 2004)
19. Hilmi Keçeci	(1959 – 1960)	38 Mevlüt Kurban	(2004 –)

1984 – 2007 Adalar Belediye Başkanları

Recep Koç (Anap)	1984 – 1994
Can Esen (Anap)	1994 – 1999
Çoşkun Özden (Anap – Akp)	1999 –

⁹⁵ T.C. İstanbul Adalar Kaymakamlığı Arşivi

1890 – 1896 Büyükada Muhtarları⁹⁶

Saatçi Mihran	1890 – 1896
Yanko Nizami	1902 – 1918
Stamati Ksida	1918 – 1923
İmam Ali	-
Arabacılar Kahyası Mustafa	-
Bafralı Ahmed Bey	-
Selahaddin Gülen	1923 – 1933
Nikolaki Ksida (2. Muhtar)	1923 – 1933
Prens Fuad Bey	1933 – 1950
Eyüp Karataş	1950 – 1984
Nail Eti (Maden Mahallesi)	1984 – 2003
Bilal Ertürk (Nizam Mahallesi)	1954 – 1993
Rafet Garip (Maden Mahallesi)	2003 –
Şerifali Çoşkuner (Nizam Mahallesi)	1993 –

2.3. Cumhuriyet Dönemi’nde Büyükada’daki Sosyal Yapı

Sosyal yapı kavramı “toplumu oluşturan başlıca öğeleri, bunların toplum bütünü içindeki yerlerini, aralarındaki ilişkileri ve böylece işleyişlerindeki düzenlilikleri” anlatır. Bir insanın beden ve zihin faaliyetleri, bir bütün olarak tüm öğelerinin birbirine bağımlı ve düzenli ilişkilerin sonucudur. İlişkilerdeki denge ve uyumun bozulması faaliyet bütünü de etkileyecektir. Toplumsal yapı ve onu meydana getiren öğeleri böyle bedensel bir işleyişe benzetmek mümkündür.⁹⁷ Dışsal zenginliğin olmadığı yerde içsel zenginlikten söz edemeyiz. Toplumun ya da başka bir deyişle toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlar hiyerarşisi sıralamasında önceliği hayatsal önem taşıyan unsurlar alır. Toplumdaki bireyler ilk aşamada, beslenme, barınma, ısınma ve bu durumların yeterliliğine bağlı olarak sağlıklı olmak ihtiyaçlarını giderme kaygısındadır. Diğer aşamada yönetimde olan bürokratik aygıtın belirli bir ücret karşılığında onlara sağladığı su, elektrik, doğal gaz vs gibi konfor kaynaklarından yeteri kadar faydalanmanın

⁹⁶ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt I, s.135 (1890 – 1993 verileri)

⁹⁷ Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri, Şakir Berber, Selçuk Üniversitesi S. B. E. dergisi, s.207

beklentisindedir. Dışsal bir maddi zenginlikle elde edebileceği bu unsurların ardından eğitim, kültür, spor ve sanat gibi içsel zenginliğini, duygusal zekâsını artırıcı eylemlerle ilgilenmek ister. Tüm maddi birikimi birincil ihtiyaçlarını yerine getirmek amacıyla tüketen birey onun ikincil ihtiyaçlarını karşılayacak bir sosyal yapıdan (örneğin sosyal devlet) yoksunsa ömrünü kahvehanelerde, meyhanelerde veyahut TV karşısında geçirecektir. Toplumlar genelde homojen bir yapıya sahip değildirler. Sosyal yapı farklı gelir ve kültür düzeylerinden gelen insanların ihtiyaçlarını çoğu zaman eşit şekilde karşılayamaz.

Toplumlar üretim ilişkilerine dayanarak veya sosyal araştırma amaçlarıyla sınıflara ayrılmaktadır. Klasik halk sağlığı kitaplarında buna İngiltere'de yaygın olarak kullanılan sınıflama modeli örnek olarak verilmektedir.⁹⁸

- I. Üst ve orta sınıf (mühendis, mimar, yazar, hekim)
- II. Ara sınıf (Öğretmen, eczacı, sosyal hizmet uzmanı, küçük iş sahibi vb.)
- III. Usta işçiler ve büro memurları sınıfı (zanaatkârlar, memurlar, ustalar, işçi başları vb.)
- IV. Sınıf (Fabrika ve tarım işçileri ve benzerleri)

Şehre nazaran ana karaya uzak ada kara bölgelerde bu dört grubun bir arada yaşaması daha olasıdır. Büyükada kazası hem bu koşulların sağlandığı yapısıyla hem de 70'li yıllara kadar farklı dinlere ve etnik kökenlere ait bireyleri bir arada barındırmış olmasıyla ilginç araştırmalara konu olabilecek bir sosyal dokuya sahiptir. Büyükada'da insanların birbirlerine yakın yaşayarak birbirleriyle çeşitli mal ve hizmet ilişkilerine girmeleri sonucunda farklı sosyal sınıfların bir demokratik kültürleşmeyle bir arada yaşaması mümkün olmuştur. Birinci bölümde bahsettiğim ve Büyükada'nın demografik yapısını etkileyen siyasi dış etkenlerin görülmediği durumlarda her etnik-dinsel kökenin ve iktisadi sınıfın temsilcisi diğer kültürleri kendi tarihi ve değerler sistemi içinde kabul etmiştir. Burada bahsedilen hoşgörü ortamı belli bir zamana kadar İstanbul'un adalarının en büyüğünde yukarıdaki dört sınıfın sosyal çatışmalardan uzak yaşamasını sağlamıştır. 1950'li yıllardan sonra Büyükada'ya göç eden kesim adanın yerlileri olarak görülebilecek olan paylaşımcı ve öğretici olan Rumlarla pozitif ilişkiler içerisine girmişlerdir. İstanbul'un kalkınma ve şehirleşme sürecinde mevcut iktisadi ve sosyal

⁹⁸ Sosyal Çevre, Çağatay Güler-Zakir Çobanoğlu, Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, s. 15

yapılarını bozup çeşitli ekonomik arayışlarla Büyükada'ya göç eden bu kesim meyhanecilik, marangozluk, terzilik vs gibi zanaatlarda usta olan Rumlara çırak olmuş yıllar içerisinde adanın sosyal dokusuna adapte olarak öğrendikleri zanaatın geleneğini sürdürme gayreti içerisinde girmişlerdir. Ancak 1980 sonrası özellikle bölüm 2.3.3 ayrıntılı olarak ele aldığım 1985 – 1990 göçüyle Büyükada'ya gelen etnik bilinci yüksek Doğu kökenli T.C. vatandaşları özünde hemşericilik fikriyatı bulunan bir gettolaşmaya sebebiyet vermiştir. Bu durumun somut örneğini Büyükada'da sayıları yaklaşık 20 yi bulan ve daha çok Sivaslılar Kahvesi, Malatyalılar Kahvesi, Vanlılar Kahvesi vs şeklinde anılan kıraathanelerde bulabiliriz.

Marangoz ustası Apostol'un kurucusu olduğu ve 1927 yılından beri Büyükada Sakarya Sokak'ta faaliyetini sürdüren şimdiki adıyla Tufan Mobilya Dekorasyon'un sahibi Kemal Türkyılmaz'la Kasım 2007'de yapmış olduğum sözlü tarih çalışmasında Büyükada'daki sosyal ve iktisadi hayatın tarihi gelişimini öğrenmek amacıyla sorduğum sorulara aldığım yanıtların derlenmiş hali şu şekildedir;

1968 Büyükada doğumluyum. Ben bu marangozluk işini usta - Apostol Usta'dan öğrendim. Eskiden çok önemli olan usta – çırak ilişkisi günümüzde tamamen unutuldu. Zanaatkâr ustanın değeri bilinmiyor ve artık her şey fabrikasyon. Büyükada, Rumlarla, adada yaşamasını bilen insanlarla çok güzeldi; dostluk, kardeşlik vardı kimsede para hırsı yoktu. Şimdi olağanüstü kültürel ve yaşam tarzı farklılıkları ortaya çıktı. Yine de yazın ekonomi canlanıyor. Genellikle müşteri potansiyelim emeğin değerini bilen, Büyükada'nın kalburüstü insanlarından oluşuyor.

2.3.1. Nüfusun Yaş Grupları, Cinsiyet Ve Okuryazarlığa Göre Demografik Dağılımı

İstatistikî terimlerle ifade edildiğinde, nüfus seçilmiş bir örneklemedeki bireylerin ya da birimlerin toplamını ve herhangi bir analizin sonuçlarının uygulanacağı toplamı gösterir.⁹⁹ Nüfus araştırmalarının farklı amaçları vardır. Bu tür araştırmalar nüfusla sosyal çevre ve ekonominin karşılıklı ilişkisinin anlaşılması ve önceden görülebilmesi ve program geliştirme, uygulama, izleme ve değerlendirmenin iyileştirilmesi için

⁹⁹ Sosyoloji Sözlüğü, Gordon Marshall, Bilim ve Sanat Yayınları, s.536

gerekli zemini hazırlar.¹⁰⁰ İnsan toplulukları yüzyıllar boyu nüfus artışının hızlı olmasına ve bununda yeryüzünü ve insanlığı tehdit etmesine karşın bunun önlenmesinden yana bir tutum geliştirmemişlerdir. Nüfus artış hızı günümüzde dünyanın en önemli sorunlarından birini oluşturmakta ve bunun için çeşitli öneriler ve teoriler geliştirilmektedir. Nitekim nüfus sorunu demografik faktörler ve sosyoekonomik faktörler arasındaki dengenin bozulması sonucu ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunların tümü olarak kabul edilmektedir.¹⁰¹

İstanbul'un Adalar İlçesi'nin demografik yapısını statik açıdan incelediğimizde nüfusun miktarının büyük inişler ve çıkışlar göstermediğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet döneminde 1935 – 2000 yılları arasında yapılmış nüfus sayımlarının Adalar sonuçlarını gösteren Tablo 7'de de görüldüğü gibi 1935 yılında 16,814 olan nüfus 2000 yılında 17,760'dır. 1940 ve 1975 yılında yaklaşık olarak 13 bin seviyesine gerilemiş olan Adalar nüfusu 1960 ve 1990 yıllarında ise 20 binlere yükselerek maksimum seviyesine ulaşmıştır. 1935 – 2000 yılları arasında 20 bini geçmemiş, 13 binden de aşağıya düşmemiş olan Adalar nüfusunun ortalaması yaklaşık 16 bindir. Cumhuriyet Dönemi'nde Adalar'ın nüfusunu 16 ±3 bin şeklinde ifade edebiliriz. Nüfus artış hızı sorunu yaşamamış olan Adalar'da çeşitli siyasi olayların yarattığı göç hareketleri demografik faktörleri etkileyerek, sosyal ve ekonomik dokunun bozulmasını sağlamıştır.

Nüfus Sayımları daha çok ekim ayında yapılmaktadır. Bu durum yaz (ilköğretim, lise ve lise dengi okulların kapalı olduğu dönem) döneminde Adalar'daki nüfus miktarının net olarak belirlenebilmesini zorlaştırmaktadır. Yazları gözlenen ekonomik hareketlilik, binalara yerleşim ve mevcut altyapıdan faydalanma verilerine bakılarak yapılan değerlendirmeler sonucunda Adalar'ın nüfusunun bu dönemde kırk binlere yaklaştığı tahmin edilmektedir.(Bakınız Tablo: 23)

¹⁰⁰ Demografi, Koray Başol, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, s.10

¹⁰¹ Nüfus, Demografi Yapısı, Göç, DPT Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001 s.11

Tablo 7: 1935 – 2000 Yılları Arası Adalar Nüfusunun Cinsiyete Göre Dağılımı, İstanbul Toplamına Oranı, Yoğunluğu ve Nüfus Yoğunluğunu Artışı

	Kadın	Erkek	Toplam	K%	E%	T%	Nüfus Yoğ.	Nüf. Yoğ. Art.%
1935	7737	9077	16814	1,82	1,98	1,90	1557	-
1940	6873	6452	13325	1,52	1,20	1,34	1234	- 20,76
1945	7222	6831	14053	1,49	1,15	1,30	1301	5,43
1950	-	-	15405	-	-	1,32	1426	9,61
1955	7047	9517	16564	1,04	1,11	1,08	1534	7,57
1960	7725	12109	19834	0,90	1,18	1,05	1983	29,27
1965	6135	9084	15219	0,58	0,73	0,66	1521	-23,30
1970	6759	10841	17600	0,48	0,67	0,58	1810	19,00
1975	5958	7213	13171	0,32	0,35	0,34	1317	-27,24
1980	8207	10025	18232	0,36	0,40	0,38	1823	38,42
1985	6411	8374	14785	0,23	0,28	0,25	1479	-18,87
1990	8673	10740	19413	0,25	0,28	0,27	1941	31,24
2000	7744	10016	17760	0,20	0,15	0,17	1110	-42,82

Kaynak: İBB Yayınları (1997) , İstanbul Külliyyatı, Nüfus ve Demografi I s.98, s.99
DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı İstanbul İli Sonuçları s.62

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk resmi nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. Bu nüfus sayımına göre Adalar'ın Nüfusu 11,691 dir.¹⁰² Bu sayımda Adalar İlçe'sindeki nüfusun miktarı kadın erkek şeklinde ayrılmamıştır. Bir tek 1935 sayımında Adalar Kazası'nı oluşturan tüm mahallelerin nüfuslarının miktarları belirtilmiştir. 1935 yılı genel nüfus sonuçları Adalar verileri incelendiğinde Büyükada'daki kadın sayısının fazlalığı buna karşılık Heybeliada'daki erkek nüfusun fazlalığı göze çarpmaktadır.¹⁰³

Bu sayımın sonuçlarına göre Büyükada'da 4033 kadın 3395 erkek, Heybeliada'da ise 2284 kadın 4494 erkek yaşamaktadır. Neredeyse bu dönemde Heybeliada'da İki erkeğe bir kadın düşmektedir. Bu durumu Adalar'da imar, inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışan emek yoğun erkek iş gücünün Heybeliada'da toplanmış olmasıyla açıklayabiliriz. Cumhuriyet'in ilk yıllarında devletin resmi kurumlarında ve

¹⁰² Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Büyükada) Cilt 2, s.350 Tarih Vakfı Yayınları 1993

¹⁰³ DİE, (1936). 1935 Genel Nüfus Sayımı, s.7

çeşitli imalat sektörlerinde çalışmak üzere Adalar'a gelen ve ekonomik nedenlerle Heybeliada'da yaşamayı tercih eden erkek nüfus burada bir nüfus fazlalığı yaratmıştır. Cumhuriyet Döneminde çalışma umuduyla doğu kırsalından İstanbul' a buradan da Adalar'a göç eden emekçi sınıfın ilk durağı Heybeliada olmuştur. Gelenlerin bir kısmı görevlerini tamamlayınca adayı terk etmiş, bir kısmı ise adada yerleşik düzene geçmiştir.

1935 yılında gözlenen bu dengesiz nüfus dağılımı, 1940'lı yıllarda normale dönmüş Adalar'daki kadın ve erkek sayısı hemen hemen eşitlenmiştir. 1935 yılında 9077 olan erkek nüfus, 1940 yılında 6452'ye düşmüştür. Türkiye Cumhuriyeti İkinci Dünya Savaşına katılmamış olmasına rağmen, bakaya sistemiyle pasif askerliğe alınan ve 1940 genel nüfus sayımında adada olamayan erkek bireylerin, bu nüfus düşüşünün kaynağı oldukları düşünülmektedir.

Cumhuriyet dönemindeki yapılan nüfus sayımlarından 60'lı yıllara kadar olanlarda kişilerin etnik ve dinsel dağılımlarıyla ilgili sayısal bilgilere ulaşmak mümkündür. Yalnız değerlendirme ilçeler bazında yapılmadığından çeşitli olaylardan ötürü 70'li yıllara doğru gayrimüslim nüfusu azalan Adalar'daki nüfusun dinsel dağılımıyla ilgili net yorumlar yapmak mümkün olamamıştır. Önemli dönüm noktalarındaki bariz nüfus değişimlerini ele alıp, bunlarla ilgili konuşmamız mümkündür.

Adalar'da 1955 yılına kadar normal seyrinde ilerleyen nüfus 6 – 7 olayları, Yunanistan – Türkiye İkamet Antlaşması' nın tek taraflı feshi, Kıbrıs Çıkartması ve 12 Eylül Askeri Darbesi, neticesinde derin sosyoekonomik etkiler bırakan değişimler geçirmiştir. 1955 yılında 16,564 olan Adalar nüfusu, 1960 yılında 19,834 kişiye yükselmiştir. 6 – 7 Eylül olaylarını takip eden yıllarda Adalar'dan ayrılan gayrimüslim nüfusun yerine Anadolu'dan ve Karadeniz'den gelen insanların ikamesi söz konusudur. Karadeniz'den gelenlerin özellikle Ordu Mesudiye kökenli oldukları ve bu dönemde Heybeliada'ya gelerek yerleştikleri bilinmektedir. Ordu Mesudiyelilerin adadaki sayısal fazlalıkları ve bilinen geçmişleri bu duruma bir kanıt oluşturmaktadır. Bu dönemdeki nüfus değişimiyle ilgili yapılabilecek mantıklı bir tahmin; “ göç eden 3000 kişiye karşılık adaya gelen 6000 kişi vardır” şeklinde olmalıdır.

Bölüm 1,4. de ayrıntılı olarak ele aldığım; Yunanistan – Türkiye İkamet antlaşmasının tek taraflı feshi, Kıbrıs Çıkartması ve 12 Eylül Askeri Darbesi’ni takip eden yıllarda Adalar nüfusunda ciddi düşüşler gözlenmiştir. Gayrimüslim nüfusunun büyük bir bölümünü bu üç olay sayesinde dış göçle kaybeden Adalar’daki nüfusun bu dönemlerdeki sayısal değişimi Tablo 8’in yardımıyla şu şekilde ele alınabilir;

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Nüfusun Miktarı	19834 ↓	15219 ↑	17600 ↓	13171 ↑	18232 ↓	14785 ↑	19413 ↓	17760
Göç Çeşidi	<i>Dış Göç</i>	<i>İç Göç</i>	<i>Dış Göç</i>	<i>İç Göç</i>	<i>Dış Göç</i>	<i>İç Göç</i>	<i>Dış Göç</i>	

Adalar’ın demografik yapısını etkileyen her dış göç hareketinin ardından, bir iç göç hareketi yaşanmıştır. Nüfus değişimine etki eden tüm faktörlerin sıfır kabul edildiği ve nüfustaki artışın ya da azalışın sadece göç hareketlerine bağlandığı olası bir durumda yapacağımız değerlendirme şu şekilde olacaktır: 1960 – 1965 yılları arasında nüfus 4615 azalmış, 1965 – 1970 arasında 2381 artmış, 1970 – 1975 yılları arasında 4426 azalmış, 1975 – 1980 arasında 5061 artmış ve Adalar’ın nüfusu 1980 – 1985 yılları arasında 3447 azalırken 1985 – 1990 yılları arasında 4628 kişi artmıştır. Buradaki dış göç iç göç dengesi Adalar’daki ortalama nüfusun yaklaşık olarak aynı kalmasını sağlamıştır. Adalar nüfusunun miktarı 1990 – 2000 arasında ciddi bir değişim geçirmemiştir. Erkek nüfusun sayısı aynı kalırken (10,740 – 10,016), kadın nüfusunda bir düşüş yaşanmıştır. (8673 – 7744)

Tablo 8: Büyükkada 1935 – 2000 Arası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

	1935	1960	1985	1990	1997	2000
Mahalle Adı						
Maden Mahallesi	-	-	3755	3760	3450	4004
Nizam Mahallesi	-	-	1412	3314	2968	3331
Büyükkada Toplam	7428	6966	5167	7074	6418	7335
Adalar Toplam	16814	19834	14785	19413	16171	17760

**Kaynak: Adalar Nüfus Müdürlüğü Arşivi (1985, 1990, 1997, 2000)
DİE, 1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı İstanbul İli Sonuçları
Erdenen O. 1962 s.13 (1960)**

Büyükkada’nın nüfusu Cumhuriyet döneminde en yüksek rakamsal verisine “7428” ile 1935 yılında en düşük rakamsal verisine ise “5167” ile 1985 yılında

ulaşmıştır. 2000 yılında adanın nüfusu 7335 dir ki rakam 1935 yılındaki nüfustan sadece 93 kişi eksiktir. Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi Büyükada'nın Nizam Mahallesi'ndeki nüfusun miktarı yıllara göre inişli çıkışlı bir görünüm arz ederken Maden Mahallesi'ndeki nüfusun miktarındaki değişme nüfus bilimcilerin ilgisini çekemeyecek kadar azdır. Öyle ki Adalar'ın 5948 kişi (Bakınız tablo 15) dış göç aldığı 1985 – 1990 yılları arasında Maden Mahallesi'nin Nüfusu sadece 5 kişi artmıştır. Ancak bu dönemde, Büyükada'nın iç kesimlerindeki bölgeleri kapsayan ve daha çok 1950'lerden sonra yerleşime açılmış olan, Nizam Mahallesi'nin Nüfus miktarındaki % 134'lük artış, dinamik demografiyle ilgilenen nüfus bilimcilerin çalışmalarında yer bulabilecektir. Büyükada'nın gecekondulu mahallesi şeklinde ele alınabilecek olan Nizam Mahallesi'nin nüfusunun miktarı 1990 yılından sonra belli bir istikrar yakalamıştır. (1990 nüfusu: 3314, 2000 nüfusu: 3331).

0 – 14 yaş grubu nüfus ile 65 yaşından yüksek olan nüfus grubu, çalışma çağı dışındaki nüfus olarak bilinir. Öte yandan çalışma çağındaki nüfusun tamamının çalışmadığı da bilinen bir gerçektir. Aşağıdaki tabloda 1990 ve 2000 yıllarında Adalar nüfusunun yaş grupları ve cinsiyete göre dağılımını görebiliriz. Bu tabloya göre 1990 yılında çalışma çağı dışındaki nüfus 5279, 2000 yılında ise 4396'dır. Çalışma çağındaki nüfusun miktarında gözlenen 883 kişilik azalışı sadece nüfusun 1990'dan 2000'e 1653 azalma göstermesiyle açıklayabiliriz.

Çalışma çağındaki nüfus, yani aktif nüfus 15 – 64 yaş grubunda olup kurumsallaşmamış nüfustan¹⁰⁴ oluşmaktadır. Genellikle, bu çağın alt sınırı, zorunlu temel eğitimin bitişini ifade ederken; üst sınırı da emeklilik yaşına karşılık gelmektedir. 1990 yılında Adalar İlçesi'nde çalışma çağında kabul edilen toplam nüfus 14118, 2000 yılında ise 13360'tır. Buradaki 758 kişilik azalmayı toplam nüfustaki azalışa bağlamak pek belirleyici olmaz. Zira bu dönemde çalışma çağında kabul edilen nüfusun azalışındaki en önemli faktör, çalışma çağında kabul edilen kadın nüfusun miktarındaki azalmadır. 1990 yılında çalışma çağındaki kadın sayısı 6167 iken, bu rakam 2000 yılında 5627'dir. Erkekler bazında ise rakamlar 1990 yılı itibariyle 7941, 2000 yılı itibariyle ise 7733 olup iki sayım arasında pek fazla fark görülmemektedir.

¹⁰⁴ Devlet İstatistik Enstitüsü'ne göre; “ Okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, özel nitelikli hastane, hapisane, kışla ve orduevi gibi yerlerde ikamet edenlerle yabancı uyruklular dışındaki nüfustur.

Tablo 9 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi'nde Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfusun Dağılımı

Yaş Grubu	1990			2000		
	T	E	K	T	E	K
00 – 04	898	463	435	671	331	340
05 – 09	1125	577	548	806	404	402
10 – 14	1561	886	675	1137	639	498
15 – 19	2150	1445	705	1981	1455	526
20 – 24	1871	1159	712	1742	1106	636
25 – 29	1582	889	693	1468	847	621
30 – 34	1421	753	668	1263	688	575
35 – 39	1437	779	658	1324	719	605
40 – 44	1294	677	617	1329	701	628
45 – 49	1158	583	575	1271	683	588
50 – 54	1108	539	569	1129	578	551
55- 59	1113	597	516	1025	533	492
60 – 64	984	530	454	828	423	405
65 – 69	720	386	334	709	391	318
70 – 74	426	214	212	520	265	255
75 – 79	318	160	158	310	158	152
80 – 84	144	66	78	136	54	82
85 +	87	29	58	107	39	68
Bilinmeyen	16	8	8	4	2	2

Kaynak: DİE, 1990 ve 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s. 34–36, s.80–82

Adalar'da yaşayanların 1985, 1990 ve 2000 genel nüfus sayımına göre okuryazarlığının durumunu belirten Tablo 10 'dan da görüleceği üzere 1985 yılında 1301 olan okuma yazma bilmeyen birey sayısı 2000 yılında 639'a düşmüştür. Buna karşılık bir öğretim kurumundan mezun olmamışların sayısı 1985 yılında 1500 iken, 1990 yılında 1646, 2000 yılında ise 2078 olup periyodik bir şekilde artış göstermektedir. 1985 – 1990 arasında Adalar'a göç eden ve öğrenim durumu düşük olan nüfusun rakamsal ifadesi tablo 16'ya yansımıştır. 1985 yılında 5785 olan ilkökul mezunlarının sayısı, 1990'da 7024'e yükselmiş 2000 yılında ise 4943'e düşmüştür.

1990 yılı itibariyle, okuryazar nüfus içindeki lise ve dengi okul mezunlarının oranlarına İstanbul'un ilçeleri açısından bakıldığında en yüksek oranlara; Beşiktaş (% 24, 28), Kadıköy (% 21, 51), **Adalar** (% 19,98), Büyükçekmece (% 18,25) ve

Şişli'nin (% 17,24) sahip olduğu görülecektir.¹⁰⁵ Yüksekokul ve fakülte mezunlarındaki artış bir paradoks oluşturacak şekilde bir öğretim kurumundan mezun olmamışların sayısındaki artışa benzer. 1985 yılında 900 olan yüksek ve fakülte mezunlarının sayısı 1990 'da 1881'e, 2000 yılında ise 2383'e yükselmiştir. Bu durum eğitim düzeyi boyutunda bireyler arasında oluşmuş uçurumu işaret etse de adaların kozmopolit ve hoşgörülü yapısının her bilinç ve gelir düzeyinden insana kucak açmış olduğunu da belirtir. Örneğin herhangi bir öğretim kurumundan mezun olmamış bir bireyle en kaliteli kurumlarda eğitimini tamamlamış bir üniversite profesörü aynı vapurla adaya gelip ada içerisinde aynı mahallede bir arada yaşamaktadır. Bu tip bir durumun şehirde gerçekleşme olasılığı oldukça düşüktür.

Aralarında akrabalık ilişkisi olsun ya da olmasın, birlikte bir evin tamamını ya da bir bölümünde ya da bir tek hane halkı reisine sahip olup birden fazla konut biriminde yaşayan, gıda ve diğer yaşamsal gereksinmelerini sağlamak için gelirlerini birleştiren ve ortak bir bütçeye sahip olan bir ya da birden çok kişinin oluşturduğu birime “ hanehalkı “ denir.¹⁰⁶

Tablo 11; 1985, 1990 ve 2000 yıllarında yapılmış olan genel nüfus sayımlarının sonuçlarına göre Adalar İlçesi'nde hanehalkı büyüklüğüne göre hanehalkı sayısını gösterir. Bu tabloya göre gıda ve diğer gereksinmelerini kendisi karşılayan ve bir kişiden oluşan bir kişilik hanehalkının sayısı bu üç yıl içerisinde sırasıyla 490, 424 ve 472 olup pek fazla yükselmemiştir.

¹⁰⁵ İBB (1997), İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul Nüfus İstatistikleri 1, s. 35

¹⁰⁶ Birleşmiş Milletler, (1980). Principles & Recommendations for Population & Housing Censuses. Statistical Paper Series, Yayın No: 67, New York

Tablo 10 1985, 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi'nde Nüfusun Yaş, Okuryazarlık, Bitirilen Son Öğrenim Kurumu ve Cinsiyete Göre Dağılımı

	<u>1985</u>			<u>1990</u>			<u>2000</u>		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K
Toplam	13856	7885	5971	18306	10174	8132	16930	9611	7319
Okuma yazma Bilmeyen	1301	441	860	1261	426	835	639	165	474
Okuma yazma bilen	12553	7442	5111	17045	9748	7297	16290	9446	6844
Bir öğrenim Kurumundan mezun olmayan	1500	768	732	1646	851	795	2078	1026	1052
Okul bitiren Toplamı	11047	6672	4375	15399	8897	6502	14209	8420	5789
İlkokul	5785	3525	2260	7024	4217	2897	4943	2996	1947
İlköğretim	-	-	-	-	-	-	835	656	179
Ortaokul	2142	1346	796	3082	1842	1240	1921	1202	719
Ortaokul dengi meslek okulu	13	6	7	6	2	4	62	27	35
Lise	1725	908	817	2787	1274	1513	3503	1790	1713
Lise dengi Meslek okulu	479	232	247	619	299	320	562	342	220
Yüksekokul ve fakülte	900	653	247	1881	1263	618	2383	1407	976
Öğrenim kurumu bilinmeyen	3	2	1	-	-	-	-	-	-
Mezuniyet durumu Bilinmeyen	6	2	4	-	-	-	3	-	3

**Kaynak DİE, 1985, 1990 ve 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı İstanbul İli Sonuçları
(Adalar Verileri) s. 23, s.51, s.10**

Aşağıdaki tabloda belirtilen yıllarda, beş kişiden oluşan klasik aile modeli yaklaşık olarak rakamsal değerlerini korurken; 448, 535 ve 427, modern çekirdek aile tipi olarak görebileceğimiz dört ve dörtten az kişiden oluşan hanehalkı sayısı devamlı yükselmektedir. 1985 yılında 822 olan dört kişilik hanehalkı sayısı 2000 yılında 1088'e, 1985 yılında 721 olan üç kişilik hanehalkı sayısı ise 937'ye yükselmiştir. On kişiden fazla insanın oluşturduğu hanehalkı sayısının 1985'te 24'ken 2000 yılında 41'e çıkmış olması dikkate alınması gereken bir durumdur.

Tablo 11: 1985, 1990, 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımlarına Göre Adalar İlçesi'nde, Hane halkı Büyüklüğüne Göre Hane halkı Sayısı

	1985	1990	2000
Toplam Hane halkı Sayısı	3572	4651	4259
Toplam Yerleşik Nüfus	12466	15919	14600
1	490	424	472
2	685	1085	924
3	712	1035	937
4	822	1139	1088
5	448	535	427
6	203	226	190
7	104	114	120
8	52	47	36
9	32	20	24
10+	24	26	41

Kaynak : DİE , 1985 , 1990 ve 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s. 132–133, s.200–2

2.3.2. Nüfusun Etnik ve Dinsel Açıdan Dağılımı

19. yüzyılın sonlarında Büyükkada nüfusunun %70' ini gayrimüslimler oluşturmaktayken yalnızca %30'unu Müslümanlar oluşturuyordu. (bakınız tablo 6) Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Büyükkada'da Müslüman nüfus neredeyse yarı yarıya azalmış, % 15'e karşılık % 85'lik bir oran söz konusu olmuştur.(bakınız tablo 2) Bu dönemlerde Büyükkada'nın nüfusu Adalar nüfusunun yarısını teşkil etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sön dönemlerindeki ulusal bilinçlerle tetiklenmiş savaşlarla başlayan, gayrimüslim nüfusun miktarındaki düşme eğilimi Cumhuriyet Dönemi'ndeki iktisadi milliyetçilik politikalarının da etkisiyle sürmüştür. Bu politikaların pratik yansımaları olarak görebileceğimiz çeşitli siyasi olaylar sonucunda günümüzde Büyükkada'nın gayrimüslim nüfusu Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki en düşük sayısal oranına ulaşmıştır.

21. yüzyılın ilk yıllarında Büyükkada Kazası'nın sınırları içerisinde yer alan iki mahallenin muhtarlıklarının kayıtları incelendiğinde günümüze ışık tutacak bir takım sonuçlara ulaşmak mümkündür. Muhtarlık kayıtlarını düzenleyerek hazırladığım aşağıdaki tabloda günümüzde Büyükkada'da yaşayan insanların dinlere rakamsal dağılımları verilmiştir. 330 kişi olarak görülen gayrimüslim nüfus Büyükkada nüfusunun yalnızca %4,4'ünü oluşturmaktadır. Diplomatlar ve özel görevliler de dâhil edildiğinde

gayrimüslim nüfusun büyük bir kısmı İstanbul sınırları içinde olmakla beraber yaklaşık 100 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir.

Tablo 12: Maden ve Nizam Mahalleleri Muhtarlık Kayıtlarına Göre 2003 – 2008 Yılları Arasında Büyükada'da İkamet Eden Nüfusun Dinlere Göre Dağılımı

Dinler	Maden Mahallesi	Nizam Mahallesi	Toplam
İslam	4662	2449	7111
Hıristiyan	110	101	211
Musevi	54	65	119
Toplam	4826	2615	7441

**Kaynak: Büyükada Maden Mahallesi Muhtarlığı Arşivi(Çınar Sk. No:1)
Büyükada Nizam Mahallesi Muhtarlığı Arşivi(Çınar Sk. No:1)**

Bu %4,4'lük oran İstanbul ve Türkiye ortalamasından yüksek olmakla beraber her geçen gün azalmaktadır. Maden Mahallesi'nde 164 Nizam Mahallesi'nde ise kayıtlı 166 gayrimüslim bulunmaktadır. Yaş ortalamaları oldukça yüksek olan gayrimüslim nüfusun önümüzdeki yıllarda daha da azalacağı düşünülmektedir.

Maden Mahallesi muhtarlık kayıtlarını derleyerek hazırladığım tablo 13 de görüldüğü gibi bu bölgede ikamet edenlerin yaklaşık olarak yarısı Türkiye'nin İstanbul dışındaki illerinde doğmuşlardır. 56 kişi Ankara, 26 kişi İzmir doğumludur. Bunun dışında ana tabloya ulaşırken kullandığım ön verilerden görüleceği gibi, doğum yerine göre nüfusun en fazla olduğu ilk beş vilayet şu şekildedir; Erzincan: 218, Van Erciş: 218, Malatya: 183, Sivas:132, Rize:88

İstanbul doğumlular Maden Mahallesi'ndeki nüfusun yaklaşık olarak % 30'unu oluşturmaktadırlar. Nüfus miktarının yüksekliğine göre ilk beş sıra şöyledir; Üsküdar: 195, Kadıköy: 122, Kartal: 74, Şişli: 68, Fatih: 40.

364 kişi Büyükada, 333 kişi Adalar İlçesi'nin Büyükada Kaza'sının dışındaki adalarında doğmuştur. 68 kişinin nüfus cüzdanlarının doğum yeri hanelerinde ise yabancı bir ülkenin ismi yazmaktadır. 11 kişi Almanya'da, 9 kişi Bulgaristan'da, 7 kişi eskiden Yugoslavya'ya dâhil olan bir ülkede, 7 kişi eskiden Sovyetler Birliği'ne dâhil olan bir ülkede, 5 kişi ise İsviçre'de doğmuştur. Maden Mahallesi muhtarlık kayıtlarında Küba doğumlu bir ada sakine de bulunmaktadır.

**Tablo 13: Maden Mahallesi Muhtarlık Kayıtlarına Göre 2003 – 2008 Yılları Arasında
Büyükada'da İkamet Eden Nüfusun Doğum Yerlerine Göre Dağılımı**

<u>Doğum Yeri</u>	<u>Kayıtlı Nüfus</u>	<u>%</u>
Yurt Dışı	68	1,4
Adalar	333	6,9
Büyükada	364	7,5
İstanbul	1434	29,7
İstanbul Dışı	2627	54,4
<i>Toplam</i>	4826	100

Kaynak: Büyükada Maden Mahallesi Muhtarlığı Arşivi(Çınar Sk. No:1)

Büyükada'nın iç kesimlerini kapsayan Nizam Mahallesi özellikle 1980 sonrasında çok fazla dış göç almıştır. Bu bölgede yaşayan insanları %31,6'sı Karadeniz Bölgesi ve %23,8'i ise Anadolu Bölgesi kökenlidir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi İstanbul doğumluların nüfus miktarı Maden Mahallesi'nde yaşayan İstanbul doğumluların nüfus miktarından düşüktür.

Nizam Mahallesi Muhtarlığı kayıtlarına göre doğum yeri itibariyle en yüksek nüfus miktarına sahip olan ilk beş ilin sırası şu şekildedir; Erzincan: 170, Sivas: 134, Van: 80, Malatya:60, Tokat:52.

Tablo 14: Nizam Mahallesi Muhtarlık Kayıtlarına Göre 2005 Yılı İtibariyle Bölgede İkamet Edenlerin Köken veya Doğum Yeri İtibariyle Dağılımı

Doğum Bölgesi	Kayıtlı Nüfus	%
İstanbul ve Marmara	993	37,9
Batı Karadeniz	617	23,5
Doğu Anadolu	401	15,3
Orta ve Doğu Karadeniz	214	8,1
İç Anadolu	134	5,1
Güneydoğu Anadolu	89	3,4
Köken		
Musevi	65	2,5
Rum	60	2,2
Ermeni	36	1,4
KKTC	3	0,11
Bulgar	2	0,07
Arnavut	2	0,07
<i>Toplam</i>	2617	100

Kaynak: Büyükkada Nizam Mahallesi Muhtarlığı Arşivi(Çınar Sk. No:1)

2.3.3. 1985 – 1990 Arasında Adalar’a Göç Eden Nüfusun Demografik Göstergeleri

Kapitalizm, ortaya çıkışı ve yayılmasıyla birlikte kapitalist birikim sürecinin bir gerçeği olarak ucuz işgücü ihtiyacını karşılamak üzere büyük ölçekli göç hareketleri başlatmıştır. Önceleri zorunlu köle emeğine dayanan bu süreç zaman içinde geçim imkânları ellerinden alınan ve mülksüzleştirilen kitlelerin, işgücü göçüne dönüşmüştür.¹⁰⁷ İç göç ve dış göç şeklinde ele alabileceğimiz bu göç dalgaları bireysel ve toplumsal sonuçlar doğurur. Bireyin, davranışlarında ve tutumlarında belirli değişimler gözlenir, bireyin psikolojisi bozulur, birey içine kapanır ya da saldırganlaşır. Toplumu da bireyler oluşturduğu için, bu dönüşümler sosyolojik olarak da gettolaşma ve kent barışının bozulması biçiminde görülür. Beraberinde bireyciliği, çekirdek aile tipini ve komşusunu bile tanımayan insan modelini getiren kent yaşamında, birincil öneme sahip amaç kazanç düzeyini yükseltmektir. Yarın soframa bir şey koyabilecek miyim, gelecekteki refah düzeyim nasıl olacak kaygısı bireyin dünyasına yön veren en önemli korkusudur.

¹⁰⁷ Uluslararası Emek Göçü, Gülay Toksöz, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları s.243

Günümüzde, 1960'lı yıllardan sonra Üçüncü Dünya ülkelerinin kitlesel kır – kent göçünü yaşadığı bilinmektedir.¹⁰⁸ Kırsal kesimden, kentsel kesimlere yapılan iç göçlerde gözlenen, yukarıda belirtilen durumlar, Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin sosyokültürel gerçekleridir. Özellikle 1950'lerden sonra kalkınması çeşitli iktisat ve siyaset politikalarıyla engellenen (örneğin halkevlerinin, köy enstitülerinin kapatılması) doğu bölgeleri, batının gelişme hızını yakalayamamış, iktisadi ve siyasi sebeplerden dolayı doğudan batıya göç akışı başlamıştır.

1960'lı yıllara kadar gayrimüslimlerin nüfus çoğunluğunu oluşturduğu İstanbul Adalarında her ne kadar iç göç dış göç dengesi sonucunda yıllar içerisinde ortalama toplam nüfus genel olarak korunduysa da gidenlerle gelenlerin kültürel farklılıkları adalar içerisindeki sosyoekonomik ve kültürel yapıyı köklü değişikliklere uğratmıştır. 27 Aralık 1939 yılında gerçekleşen Erzincan depremi'nden sonra İstanbul'a oradan da Büyükada ve Burgazadası'na göç eden Alevi kökenli T.C. vatandaşlarının bu adalardaki toplumsal yapıya adaptasyonlarının, günümüz dünyasından bakıldığında, başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Sıcakkanlı ve öğrenmeye açık Aleviler, kendileriyle barışık olan ve ada kültürü özümsemiş Rumlarla, birlikte yaşam, üretime ve sosyal hayata katkı boyutunda pozitif etkileşimler içersine girmişlerdir.

Birinci bölümde ayrıntılı olarak ele alınan çeşitli olaylar neticesinde Adalar'dan ayrılan gayrimüslim nüfusun yerine 60'lı ve 70'li yıllarda iç göçle gelen nüfusun yarattığı demografik geçiş etkisi sosyal ve kültürel yapıyı köklü değişikliklere uğratmayarak özellikli etkiler yaratmıştır. Ancak 12 Eylül askeri darbesinin takip eden yıllarda iktidara gelen siyasi erkin uyguladığı iskân politikaları ve Anadolu'nun belli bölgelerinde meydana gelen istenmeyen terör hadiselerinin yarattığı iç göç hareketi 80'li yıllarından ortalarından itibaren T.C.'nin demografik yapısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Bu çaplı değişim öncülünde yer alan hadiseleri de yanına olarak Adalar ilçesinin Büyükada kazasını fazlasıyla etkilemiştir. Adanın çok yönlü tarihi dokusu yok olmuş 500 yıllık İstanbul Adalar Büyükada Rum kültürü ortadan kalkmıştır.

İçgöç bilgisinin derlenebileceği temel veri kaynakları, nüfus sayımları, nüfus kayıtları ve örneklem araştırmalarıdır. Bu kaynaklar arasında, nüfus kayıtları ve

¹⁰⁸ Refah Toplumunda Getto, Sema Erder, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları s.25

örneklem araştırmaları en önemli veri kaynağıdır.¹⁰⁹ 1985 – 1990 arasında İstanbul’un adalarına göç eden nüfus istatistikî verilerle şu şekilde değerlendirilebilir.

Tablo 15: 1985 – 1990 Yılları Arasında Adalar’a Göç Eden Nüfusun Dağılımı

	Erkek	Kadın	Toplam	E%	K%	T%	İl Toplamına%
Yaş Grupları							
5–14	338	330	718	11,19	13,30	12,07	0,36
15–19	447	297	744	12,90	11,97	12,51	0,49
20–24	842	477	1319	24,29	19,22	22,18	0,86
25–29	611	391	1002	17,63	15,75	16,85	0,65
30–34	347	211	558	10,01	8,50	9,38	0,68
35–39	213	127	340	6,15	5,12	5,72	0,63
40–44	167	112	279	4,82	4,51	4,69	0,72
45–49	123	99	222	3,55	3,99	3,73	0,76
50–54	95	86	181	2,74	3,46	3,04	0,80
55–59	64	93	157	1,85	3,75	2,64	0,82
60–64	57	110	167	1,64	4,43	2,81	1,14
65+	192	144	246	2,94	5,80	4,14	1,11
Toplam	3466	2482	5948	100,00	100,00	100,00	0,63

Kaynak: İBB Yayınları (1997) , İstanbul Külliyyatı, Nüfus ve Demografi II s. 277–279 (tablo 45) , s.280–282 (tablo 45a) , s.286–288 (tablo 45c)

İstanbul ili 1985 – 1990 yılları arasında 510 797’si erkek 432 923’ü kadın olmak üzere toplam 943 720 kişi dış göç almıştır. İstanbul’un aldığı dış göçün %50’si Bakırköy, Küçükçekmece, Kadıköy ve Kartal arasında paylaşılmıştır. Bu dönemde en yüksek göçü % 24,29’la Bakırköy, en düşük göçü ise %0,63’le Adalar almıştır. 3466’sı erkek 2482’si kadın olmak üzere toplam 5948 kişi göç, Adalar İlçesinin nüfusunun ve yüzölçümünün düşüklüğü göz önüne alındığında dikkat çekici sosyal ve iktisadi dönüşümlere yol açan sonuçlar doğurmuştur. 1985 yılında Adalar nüfusunun 14.785 olduğu düşünülürse bu rakam oldukça düşündürücüdür. Gelen 5948 kişi, Adalar’ın nüfusunun %40’ı kadar dış göç aldığı anlamına gelir. 1990 yılında 19.413 olan Adalar nüfusunun % 30’unu bu göç dalgasıyla gelen doğu kökenli T.C. vatandaşları oluşturmaktadır. 1985 – 1990 yılları arasında Adalar ‘a göç eden nüfusun yaş grupları boyutunda analizi göç eden nüfusun istihdam potansiyeliyle ilgili çıkarımlar

¹⁰⁹ (Tarih Vakfı Konferans), Nüfus Sayımları İle Derlenen İçgöç Bilgisinin Derlenmesi, Demirci M. – Belma S. s.125

yapabilmemiz açısından önemlidir. Tablo 15'te görüldüğü gibi 15 – 54 yaş grubu arasında 2845 erkek ki bu rakam bu dönemde alınan göçün neredeyse yarısını teşkil eder ve 1800 kadın, 5 -14, 55 – 59 ve 60 – 64 yaş grupları arasında ise 459 erkek ve 533 kadın vardır. 15 – 54 yaş grubu emek yoğun iş gücü potansiyelini oluşturmakta kadın nüfusun fazla olduğu 5 – 14, 55 – 59 ve 60 – 64 yaş grupları ise okul çağındaki çocukları ve iktisaden faal olmayan emeklileri, ev kadınlarını ve evin yaşlı nüfusunu kapsamaktadır. Bu dönemde Adalar'a göç eden nüfusun 1453 kişiyle %25 ini oluşturan 20 – 29 yaş arasındaki erkek işgücü, bölgedeki mevcut ekonomik faaliyetler içerisinde verimli ve sürekli olarak çalışacak kapasiteyi oluşturmuştur. O yıllarda mevcut olan ekonomik faaliyetler ve buralarda istihdam edilen insanlar Büyükada'nın ekonomik yapısınca değerlendirilirken çeşitli tabloların ışığı altında analiz edilecektir.

Tablo 16'nın göstergeleri ışığında Adalar'a bu dönemde göç eden nüfusun okuryazarlığını inceleyebiliriz. 1985 – 1990 yılları arasındaki göçle gelen erkeklerin % 3,82 si, kadınların ise 14,39'u okuma yazma bilmemektedir. İlkokul mezunu olma oranları ise erkeklerde %39,94, kadınlarda %38,11 genel toplamda ise 39,18 dir. Burada gözlenen eşitlik bu dönemdeki beş yıllık zorunlu eğitimle açıklanabilir. İlerleyen eğitim aşamalarında eğitim düzeyleri erkeklerin lehine artmaktadır. Yüksekokul mezunu bireylerin oranı %12,11 iken lise ve lise dengi okulların mezunları oranı %22,29, ortaokul mezunlarının oranı ise %10,66'dır. 1985 – 1990 yılları arasında İstanbul'un Adalar İlçesi'ne göç eden nüfusun eğitim düzeyinin düşük oluşu potansiyel işgücünün eğitim düzeyinin de düşük olacağını işaret ederken, istihdamın daha çok imalat sanayine ve inşaat faaliyetlerine yönelme olasılığını işaret eder.

Tablo 16: 1985 – 1990 Yılları Arasında Adalar’a Göç Eden Nüfusun Cinsiyet ve Okuryazarlığa Göre Dağılımı

	Erkek	Kadın	Toplam	E%	K%	T%	İl Toplamına %
Okuryazarlık							cinsiyete göre toplam içindeki oranlar
Okuma yazma bilmeyen	131	350	481	3,82	14,39	8,20	0,51
Okuma Yazma bilenler	3292	2088	5380	96,12	85,64	91,76	0,65
Bir öğrenim Kurumundan Mezun olmayan	237	197	434	6,92	8,08	7,40	0,39
İlkokul	1368	929	2297	39,94	38,11	39,18	0,52
Ortaokul	387	238	625	11,30	9,76	10,66	0,68
Orta dengi Okul	0	1	1	0	0,04	0,02	0,34
Lise	648	366	1014	18,92	15,01	17,29	0,99
Lise dengi Okul	178	115	293	5,20	4,72	5,00	1,12
Yüksek Okullar	471	239	710	13,75	9,80	12,11	1,21
Öğrenim durumu bilinmeyen	1	1	2	0,03	0,04	0,03	0,67
Mezun olup olm. bilinmeyen	2	2	4	0,06	0,08	0,07	1,21
Okuryazarlığı bilinmeyen	2	0	2	0,06	0,00	0,03	1,23

Kaynak : İBB Yayınları (1997) , İstanbul Külliyyatı , Nüfus ve Demografi II s.289 (tablo46) , s.291 (tablo46a) , s.295 (tablo46c)

2.3.4. Sağlık

Osmanlı'nın son dönemlerinde şehirlerin sağlık hizmetleri yerel yönetimlerce yani belediyelerin 'heyet-i sıhhiyelerince karşılanmaktadır. Büyükada'da bu hizmeti Adalar Belediyesi Heyet-i Sıhhiyesi yürütmektedir. Bu dönemde Büyükada'da biri Türk (Doktor Celaleddin Muhtar)¹¹⁰ ikisi Rum (ör. Aleksandır oğlu Kostanti Pakyos)¹¹¹ üç doktor, bir adet diş tabibi (İşperaki Çavşaki Efendi Oğlu Yorgi)¹¹² ve üç adet eczane tespit edilmiştir. Havası ve iklimin uygunluğundan dolayı Sultan 2. Abdülhamit zamanında açılması gereken sanatoryum onun zamanında açılmamıştır

¹¹⁰ a. ş. .ş 55/2

¹¹¹ a. ş. .ş 43/2

¹¹² a. ş. .ş 127/1

Cumhuriyet döneminde Büyükkada'da açılan ilk sağlık kuruluşu özel bir sanatoryumdur. İç hastalıkları uzmanı Dr. Musa Kazım, Yılmaz Türk Caddesi'nde eskiden Muhiddin Paşa'ya ait olan ahşap köşklere birini, Muhiddin Paşa'nın varislerinden satın alarak 1925 yılında özel sanatoryum haline getirmiştir. 1928 yılında Nizam Mahallesi Büyük Tur yoluna taşınan sanatoryum Dr. Musa Kazım'ın 28 Mart 1933 tarihinde ölümünden sonra damadı Dr. Mehmet'in yönetiminde 1977'ye kadar faaliyetini sürdürmüş bu tarihten sonra bakımsızlık ve rağbetsizlik yüzünden kapanmıştır. 1958 yılında yapımına başlanan ve Lala Hatun Caddesi no:45'te yer alan Adalar Sağlık Merkezi 1964'te hizmete girmiştir. İlk başhekim Operatör Dr. Enver Belbez olan sağlık merkezinin ek tesislerinin (lojman ve poliklinik) yapımına Büyükkada Hastanesi Yapma ve Yaşatma Derneğinin desteğiyle 1977 yılında başlanır. Mali sorunlar yüzünden bu cemiyetin kaldırılması üzerine yapım çalışmaları bakanlığa geçer ve Adalar Belediye Başkanlığı'nca yapımı sürdürülür.¹¹³ Bu çalışmalar 90'lı yıllara doğru sonuçlanmış Adalar Sağlık Merkezi devlet hastanesine dönüşerek Dr. Hüsamettin Kural Büyükkada Devlet Hastanesi ismini alarak sağlık hizmeti vermeye devam etmiştir. 2007 yılı itibariyle de Büyükkada Devlet Hastanesi, Kartal Yavuz Selim Devlet Hastanesi'ne bağlı bir semt polikliniği haline getirilmiştir. Çankaya Caddesi no:6'da yer alan ve Adalar Sağlık Grup Başkanlığı'nın da yer aldığı binada Adalar Merkez Sağlık Ocağı Büyükkadalılara hizmet vermektedir. Adalar Belediye'sinin bünyesinde yer alan sağlık işleri müdürlüğü de poliklinik, iş yeri denetimleri, cenaze muayenesi, vektörle mücadele ve veterinerlik hizmeti vermektedir.

Cumhuriyet öncesi Büyükkada'da üç tane eczanenin varlığına ilişkin kayıtlar bulunmaktadır. Bunlar: Merkez Eczanesi eczacısı Mosocorci oğlu Papagabril, Eczane-i Osmanî eczacısı Yani Efendi Oğlu Dimitri Nikopolo¹¹⁴ ve Çınar Caddesi'ndeki Tanaş Efendi Oğlu Serandi'nin eczanesi.¹¹⁵ Kuruluşu 1900'lü yıllara dayanan Merkez Eczanesi günümüzde de 23 Nisan Caddesi No:6 'da Eczacı Avni Kurtuldu yönetiminde varlığını sürdürmektedir. Büyükkada'nın ikinci eski eczanesi olan Halk Eczanesi'nin kısa geçmişi ise şöyledir:

¹¹³ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt I, s.536

¹¹⁴ a. ş. .ş 73/2

¹¹⁵ a. ş. .ş 120/1

Halk Eczanesi Mehmet Dermancı (1925 mezunu), Hovsep Rafailyan (1902 mezunu) ve Yani Bey tarafından kurulur. Sağlıklı bir aileden gelen Mehmet Dermancı, saray sünnetçisi Halepli Mehmet Efendi'nin torunu Eczacı Beşir Kemal'in de yeğenidir. Hovsep Rafailyan ise Kastamonu ve Çankırı'da eczacılık yaptıktan sonra Büyükada'ya gelir ve kendisine ait eczaneyi 1925 yılına kadar çalıştırır. Bu tarihte Mehmet Dermancı ve Yani Bey'le ortak olarak Halk Eczanesi'ni açarlar. Bu ortaklık çok uzun sürmez, Mehmet Bey eczanenin diğer hisselerini satın alır ve eczaneyi tek başına çalıştırmaya devam eder. (1933 – 1934) Eczanesinde Kotoman ve Şenol Talk Pudrası adında iki müstahzar üreten Mehmet Dermancı, 1972 yılında vefat eder. Bu tarihten sonra eczane iki yıl mesul müdürlükle çalıştırılır ve 1974'de Eczacı Erol Yazman'a devredilir. Halk Eczanesi, 1973 mezunu Erol Bey'in ilk eczanesidir. Erol Bey, 23 Nisan Caddesi'ndeki eczaneyi 1987 yılında Çınar Caddesi, No:13'e taşır. Halk Eczanesi halen bu adreste Büyükadalılara hizmet vermeye devam etmektedir.¹¹⁶ Günümüzde Büyükada'da Deniz Eczanesi (Ecz: Bakır Yeğenoğlu) , Merkez Eczanesi, Halk Eczanesi, Büyükada Eczanesi (Ecz. Sema Özdil) ve Yeni Eczane (Ecz. Daniel Maya) olmak üzere beş tane eczane yaz kış faaliyet göstermektedir.

1924 yılında kurulan ve tam teşekküllü bir hastane olan Heybeliada Sanatoryumu'nun bilinçsiz sağlık politikaları doğrultusunda Kasım 2005 yılında kapatılması sonucunda Adalar'da sağlık hizmetleri konusunda büyük bir boşluk doğmuş Büyükada'da bulunan sağlık kuruluşları hizmet ve donanım konusunda oldukça yetersiz kalmıştır. Adadaki sağlık kuruluşlarında gerekli donanım ve iyileştirme koşulları bulunmaması acil vakalarda ada içinde müdahale yerine, hastanın kara ve deniz ambulanslarıyla şehre naklini (özellikle Kartal Yavuz Selim Devlet Hastanesine) gerektirmektedir.

Bu durum zaman açısından ve o anki iklim koşullarının negatif etkisiyle, (lodos, poyraz) istenmeyen sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Öte yandan Adalar içerisindeki tıbbi teşkilatlanmanın yetersiz oluşu ada içi daimi ikametgâh sayının yükselmesini engellerken, adayı terk edenler için bir göç bahanesi olmaktadır. Günümüzde Kartal Yavuz Selim Devlet Hastanesi'ne bağlı bir hizmet binasına (Dr.

¹¹⁶ Elli Yıllın Eczanesi, Türk Eczacılar Birliği (2006) s.216

Hüsamettin Kural Büyükada Hizmet Binası) dönüşmüş olan Büyükada Devlet Hastanesinin 1995 yılı çalışmaları aşağıdaki gibidir;

Tablo 17: 1995 Yılı Büyükada Devlet Hastanesi Çalışmaları

	<u>Rakamlar</u>	<u>İstanbul İçi %</u>
Kadro Yatak	25	0,23
Mevcut Yatak	22	0,26
Poliklinik	39260	0,89
Yatan Hasta	92	0,05
Taburcu	90	0,50
Ölen	2	0,24
Yatılan Gün	291	0,12
Büyük Ameliyat	-	-
Orta Ameliyat	11	0,07
Küçük Ameliyat	119	0,54
Normal Doğum	23	0,06
Müdahaleli Doğum	6	0,28
Ortalama Kalış	3,2	-

Kaynak: İBB Yayınları (1997) , İstanbul Külliyyatı, Sağlık (1927 – 1996) s.249–250 (tablo89) , s.251–252 (tablo89a)

2.3.5. Ulaşım ve Taşımacılık

Büyükada diğer İstanbul Adaları'na ve ana karaya yazın ve kışın farklı tarifelere sahip olan vapurlar, deniz otobüsleri ve özel yolcu motorlarıyla bağlanmaktadır. Beş yüz sene önce Büyükada'dan ana karaya günde tek seferin, kayıklarla ve yaklaşık altı saatte yapıldığı düşünülürse, deniz ulaşımında gelinen nokta önem kazanır. Günümüzde Büyükada'dan Bostancı'ya, Kabataş'a, Kadıköy'e, Kartal'a, Maltepe'ye, Heybeliada'ya, Kınalıada'ya, Burgazada'sına ve Sedefada'sına(yazın) olmak koşuluyla vasıta bulmak mümkündür. Ortaokul ve Lise dengi okulların yaz tatiline girmesiyle başlayan vapur, deniz otobüsü ve motor yaz tarifeleri bu okulların kapanmasıyla beraber yerini kış tarifesine bırakır. 2005 yılında adalar arası ulaşım Devlet Deniz Yolları İdaresi'nden İDO anonim şirketine geçmiştir. İDO' nun

demokratik olmayan uygulamaları ve fiyatlandırma politikaları, kimi zaman adalılarının tepkisini çekmektedir.

Tablo 18 Büyükkada'dan Diğer Adalar'a ve Şehire Yapılan Günlük Toplam Sefer Sayısı

Bölgeler	Şehir hatları				Deniz Otobüsleri				Özel Motorlar				Toplam			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Bostancı	15	18	17	14	3	1	4	1	14	18	16	11	32	37	37	26
Kabataş	16	15	9	9	12	6	5	3	-	-	-	-	28	21	14	12
Kadıköy	9	10	7	7	-	-	-	-	-	-	-	-	9	10	7	7
Kartal	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2	2	2	2	2	2
Maltepe	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	4	-	-	4	4
Heybeliada	30	32	16	14	6	5	5	2	17	28	24	15	53	65	45	31
Kınalıada	19	17	15	13	3	2	5	3	-	-	3	-	22	19	23	16
Burgazadası	19	17	15	13	3	2	5	3	-	-	3	-	22	19	23	16
Sedefadası	6	5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	5	-	-
Toplam	114	114	79	79	27	16	24	12	33	48	52	32	174	178	155	114

Kaynak: Şehir Hatları, İDO ve Özel Yolcu Motorları 2007 Yaz, 2007 – 2008 Kış Tarifesi

**1: Yaz (hafta içi ve cumartesi), 3: Kış (hafta içi ve cumartesi),
2: Yaz (pazar ve resmi tatiller), 4: Kış (pazar ve resmi tatiller)**

İstanbul 3. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 99/11012 sayılı kararı uyarınca Büyükkada'da resmi kurumlar haricinde motorlu taşıt kullanmak yasaklanmıştır. Büyükkada'nın kendi içindeki ulaşımı bu yasak nedeniyle faytonlarla ve merkeplerle sağlanmaktadır. 1962 yılında Büyükkada'da 160 kadar fayton mevcut olup, kışın bunların bir kısmı arabalıklara çekilir ve piyasada 30 – 35 kalırdı. 70 kadar da merkep vardı ve kışın bunların sayısı da 25'e inerdi.¹¹⁷ Büyükkada'da günümüzde 227 adet fayton 12 ay boyunca Büyükkada'da yaşayanlara ve dışarıdan gelenlere hizmet vermektedir. Büyükkada saat kulesinin sağ tarafında bulunan fayton duraklarında sıralarını bekleyen faytonlarla belirli adreslere gidilebileceği gibi turistik amaçlı büyük tur (14 km) ve küçük tur (8 – 9 km) olarak iki farklı güzergâhta da yolculuk yapılabilir. 2005 yılında Aya Nikola Kızılıcık mevkiinde yapımına başlanan 140 modern fayton ahırını tamamlanmış ve işletmesi İstanbul Otopark İşletmeleri AŞ'ye (İSPARK) bırakılmıştır. Ancak gerek yapılan ahır sayısının yetersizliği gerekse faytoncuların arabalarını ve atlarını ahırlara yerleştirecek ekonomik birikimden yoksun oluşu modern fayton tesislerinin boş kalmasına sebebiyet vermiştir. Dünyanın, doğal ve kültürel anlamda cazibe merkezi olan belli bölgelerinde, bir nostalji ve iktisadi kalkınma unsuru olarak göze çarpan fayton taşımacılığı, gerek fiyat tarifelerinin düşük tutuluşu gerekse

¹¹⁷ İstanbul Ansiklopedisi (Büyükkada) Reşat Ekrem Koçu, Cilt 6, s. 3191

siyasi iktidarın sektörde gerekli olan gerçek iyileştirme konusunda hassas olmayışı neticesinde, Büyükada'da ve motorlu taşımanın yasak olduğu İstanbul'un diğer adalarında bitme noktasına gelmiştir.

Uzunca yıllar, yük ve insan taşımacılığında kullanılan merkeplerden günümüzde 8 -10 tane kalmıştır. Bu merkepler kişi başı 25 YTL karşılığında Lunapark Birlik Meydanı'ndaki parklarında Büyükada'ya gelen yerli ve yabancı turistleri, Aya Yorgi Tepesi'ne çıkarmak için beklemektedirler. Son yıllara kadar Büyükada'da ulaşım ve taşımacılık tarifeleri daha çok Adalar Belediyesi tarafından belirlenirken günümüzde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Ulaşım Koordinasyon Merkezi'nin (UKOME) kararlarına istinaden düzenlenmektedir. Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Adalar Şube Müdüriyet Dairesi Tarafından İstanbul Şehremaneti Matbaası'nda basılan Adalar Vesait-i Nakliye Tarifesi'ndeki 1925 Büyükada verileri şöyledir.¹¹⁸

Büyükada Araba Tarifesi

Gidiş (kuruş)	Gidiş-Dönüş (kuruş)	
50	80	Vapur iskelesinden Nizam, Maden ve Karanfil mahallesi bitişine kadar, Refet Paşa caddesinde Numune Mektebi'ne kadar
100	150	Refet Paşa ve Kalfa Sokağı sonuna kadar
75	125	Dil Burnu ve Aya Nikola Gazinolarına kadar
100	150	Diyaskolosa ve Yorgoli gazinolarına kadar
150	200	Cumatepe gazinosuna kadar
150	200	Küçük tur (Büyük tur tarifeye tabi değildir.)

¹¹⁸ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt1, s.128 - 129

Büyükada Merkez Tarifesi

Gidiş (kuruş)	Gidiş-Dönüş (kuruş)	
15	20	Vapur iskelesinden Dadılar Camiine, Maden köprüsüne, Cami civarına, Nümune Mektebi'ne ve kumsala kadar
20	30	Vapur iskelesinden Tepeköy, Nizam ve Maden, Refet Paşa Caddeleriyle Kalfa Sokağındaki hanelerin sonuna kadar
25	35	Vapur iskelesinden Dil Burnu, Yorgolu, Diaskelos, Aya Nikola ve Cuma tepe gazinolarına kadar.
50	75	Vapur iskelesinden Hızır Tepesi' ne kadar
40	-	Küçük tur
75	-	Büyük tur

Büyükada Hamal Tarifesi

Kuruş

15	İskele civarı, Belediye Dairesi, Seferoğlu Oteli, Çınar Meydanı, Frenk Kilisesi
20	Azaryana, Münim Bey Fırını, Muhiddin Paşa Köşkü, Cami civarı, Türk Mektebi
40	Nizam Polis Karakolu, Maden Köprüsü, Refet Paşa ve Karanfil dereboyu ve Kumsal sonu
50	Cumatepesine, Nizam, Maden, Kalfa ve Sıvacı sokakları sonuna kadar.

Büyükada Sandal Tarifesi

Gidiş (kuruş)	Gidiş-Dönüş (kuruş)	
50	75	Büyükada'dan Heybeliada'ya tek sandal
75	100	Büyükada'dan Heybeliada'ya çift sandal
100	150	Büyükada'dan Maltepe'ye tek sandal
150	220	Büyükada'dan Maltepe'ye çift sandal

75	130	Büyükada'dan Yorgolu'ya tek sandal
100	150	Büyükada'dan Yorgolu'ya çift sandal

Büyükada Motorla Taşımacılık Tarifesi

(İstanbul'da Balıkpazarı'nda Liman ve Galata'da Mumhane iskelelerinden Büyükada'ya)

Kuruş

7.5	Her bir ağaç kömürü çuvalı için
10	Göç Eşyası: Yaklaşık 40 kiloya kadar her bir parçadan (sepet, küfe, çuval dahil)
10	Her cins dolu teneke, damacana ve fiçı
10	Fırıncılara ve bakkallara gidecek ve halkın ihtiyacını karşılayacak olan un ve Erzak çuvallarının her birinden
15	40–70 kiloya kadar her bir parçadan (sepet, küfe, çuval dahil)
15	Gaz sandığına bırakılmış ve dolu her cins çift tenekeden
15	Her nevi erzak , tahıl , sebze , meyve ve yiyecek (70 kiloya kadar)
20	Her nevi erzak , tahıl , sebze , meyve ve yiyecek (70- 100 kiloya kadar)
20	Konsol, ayna ve büfe gibi dikkatli taşınması gereken eşyaların her birinden
20	Odun : Her bir çekisi (0.25 ton)
25	Göç eşyasının ağırlık ve büyüklüğüne bakılmayarak her bir parça başına (kıldan dokunmuş büyük çuvallar ve sandıklarda dahil)
25	Her nevi erzak , tahıl , sebze , meyve ve yiyecek (100- 130 kiloya kadar)
25	Koyun, keçi, kuzu
50	Merkep
100	Maden kömürü : her bir tonu için
100	Sığır ve beygir
200	Boş her nevi binek ve yük arabası
400	Hayvanlarıyla beraber binek ve yük arabası

Tablo 19: 1962 ve 2000 Yılları Büyükada Fayton Tarifeleri

	2007	1962
Variş Yeri	(YTL)	(KURUŞ)
Kaymakamlık, Kumsal, Camii	5,00	200
Nedim Doral, Şemsi Molla	6,00	300
Çarkıfelek	6,00	300
Seferoğlu, Çankaya sonuna kadar	6,00	300
Nizam Köprüsüne Kadar	6 00	300
Nizam Evleri Sonu	7,00	400
Nakibey Plajı, Mimoza Sokak	5,50	250
Maden Karakolu	6,00	300
Maden Bakkal	8,00	350
Maden Evler	10,00	400
Güzel Sanatlar, Güzeller Çıkmazı	10,00	400
Karadağ, Misak Sokak, Kadıyoran	11,00	500
Türk Mezarlığı	11,00	500
Dil Burnu (Piknik Alanı)	15,00	500
Âşıklar, Yörükali Plajı	15,00	500
Türkoğlu	16,00	800
Lunapark, Mavi Kulüp, Orman Kampı	16,00	600
Küçük Tur, Viranbağ Gazinosu	35,00	1000
Büyük Tur	45,00	2000
Yıldırım Spor Tesisleri, Çizmenbey	11,50	500
Aya Nikola Gazinosu	12,50	600
Prences Plajı	20,00	-

KAYNAK: (2007 Tarifesi) UKOME 07.06.2007 tarih ve 2007/6-7 sayılı kararı (1962 Tarifesi) Koçu R. E. s.3191

2.3.6. Eğitim, Kültür ve Spor

Büyükada'daki eğitim kuruluşları ihtiyacı karşılayacak donanıma ve kadro yapısına sahip değildir. Büyükada'da sekiz yıllık zorunlu eğitim dışında bir eğitim verilememektedir. Bu durum özellikle kış aylarında ulaşımı olumsuz bir şekilde etkileyen iklim koşullarını yanına alarak ana karadaki eğitim kurumlarının tercih edilmesine sebebiyet vermektedir. İlköğretim sürecinden sonra, öğrencilik hayatlarının şehirde sürdürülmek zorunda kalınması bir eğitim göçüne neden olabilmektedir. Günümüzde Büyükada'daki mevcut eğitim kurumları kuruluş yıllarına göre şu şekilde sıralanır. Büyükada Şehit Murat Yüksel İlköğretim Okulu (1905), Büyükada Özel Rum İlkokulu(1951), Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü (1984), İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü(1985)Büyükada 125. Yıl Atatürk İlköğretim Okulu (1968) 1996 yılında Büyükada'da eğitim vermeye başlayan Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi 2000 yılında ilk mezunlarını vererek Büyükada'dan Kadıköy Kayışdağı'ndaki

kampüsüne taşınmıştır. 2007 yılı itibariyle Büyükada'da bulunan eğitim kurumlarının mevcut durumları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 20: 2007 Yılı İtibariyle Büyükada'da Bulunan Eğitim Kurumlarındaki Mevcut Öğrenci, Öğretmen, Memur, Hizmetli, Bina ve Derslik Sayısı

	Öğrenci	Öğretmen	Yönetici	Memur	Hizmetli	Bina	Derslik
125. Yıl Atatürk İlköğretim Okulu	210	16	2	-	3	1	11
Şehit Murat Yüksel İlköğretim Okulu	267	7	2	-	3	1	9
Özel Rum İlkokulu	6	-	1	-	1	1	2
Halk Eğitim Merkezi	652	1	2	-	1	1	4
İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü	-	-	3	1	4	-	-

KAYNAK: Adalar İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü Kayıtları

20. yüzyılın başlarında kültürel ve sanatsal anlamda da İstanbul'un batıya dönük yönünü oluşturan Büyükada'da yazın bahçelerde, kışın kahvelerde ve çeşitli alanlarda verilen Rumca tiyatro temsilleri adanın sosyal hayatına büyük renk getirmekteydi. Bu gelenek 1960'lı yıllara kadar sürmüş, günümüze doğru sosyal yaşantının önemli unsurlarından olan tiyatro temsilleri yazları düzenlenen festivallerdeki bir iki gösterinin dışında yok olmuştur.

19. Yüzyıl sonlarında Büyükada'da "Earinion Theatron" isimli yazlık bahçe tiyatrosunun yanı sıra Petro isimli bir Rum'a ait "Theatro Apovathras isimli başka bir tiyatro daha bulunuyordu. 8 Ekim 1931 tarihli Apoyevmati Gazete'sinde tuluat türü tiyatro oynayan Fasulis Kumpanyası'nın, Prinkipo İskele Gazinosu'nda temsiller vereceği ve her akşam başka bir komediyi sergileyeceği duyurulmaktadır. Apoyevmatini Gazetesi, 1 Şubat 1949 tarihli sayısında, Prinkipo Kültür Derneği amatör tiyatro topluluğunun Kenuria Zoi (Yeni Hayat) isimli dört perdelik komediyi oynayacağını yazmaktadır. Yine Apoyevmatini Gazetesi 5 Ocak 1963 tarihli sayısında, Prinkipo Fukaraperver Derneği'nin amatör oyuncularının 6 Ocak günü, O Kalos Mas Angelos (İyi Kalpli Angelos'umuz) isimli oyunu oynayacaklarını duyurmaktadır.¹¹⁹

Büyükada vapur iskelesinin ikinci katında bulunan ve bugün Turing'in işletmesinde olan salonda 20. yüzyılın ortalarında Büyükada'nın ilk kışlık sineması faaliyet göstermiştir.

¹¹⁹ Prinkipo'dan Büyükada'ya Bir Prens Adası'nın Hikâyesi, Orhan Türker, Sel Yayıncılık s. 40

Cumhuriyet'in ilanından Demokrat Parti'nin iktidara geçiş tarihine kadar (1923 – 1950) CHP Adalar İçe Merkezi olarak kullanılan Büyükada vapur iskelesi'nin ikinci katı, bu tarihten sonra gazeteci Cemil Tekçe ve romancı Turan Aziz Beler'in işletmesinde Büyükada'nın ilk kışlık sineması olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.¹²⁰

Kasım 2007'de kendisiyle yaptığım sözlü tarih çalışmasında Lale Sineması'nın ve Lale Kuyumcusu'nun sahibi Emre Ferruh Dilmaç Büyükada'da 1960'lı yıllarda dört tane sinemanın varlığından bahsetmiş (Hakan Sineması, Büyükada Sineması, Lale Sineması ve Mehtap Sineması) ve günümüzde müşteri potansiyellerinin çok düşük olduğunu ve bu işi artık kar amaçlı değil hobi olarak yaptığını belirtmiştir.

2.3.7. Konfor Kaynağı Sağlayan Altyapı ve Üstyapının Mevcut Durumu

Bir kentin işlevlerini görebilmesi, büyümesi ve gelişmesi için gerekli olan, toplumun yapısını oluşturan ve insan bilincinden bağımsız olarak biçimler üreten üretim ilişkileri çeşitli konfor kaynaklarını meydana getirir. İnsan sağlığını, doğal kaynakları ve estetik değerleri korumak suretiyle sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda yüksek bir çevresel koruma düzeyine erişilmesi; kentlerin temiz, güvenli ve yaşam kalitesi yüksek yerler haline getirilmesini sağlamak için artan nüfus, sosyal ve teknolojik gelişmeye paralel olarak farklılaşan kentsel altyapı ve üstyapının Büyükada'daki mevcut durumu kaynaklar bazında şu şekilde incelenebilir.

Su ve Kanalizasyon: Su, gıda güvenliği, eko-sistem, biyolojik çeşitlilik, kentsel ve kırsal alanın gelişmesi ve sağlıklı yaşam için gerekli olan temel bir kaynaktır. Kıt su kaynaklarına sahip olan Büyükada altyapı sorunu çözülmeden önce su ihtiyacını, kuyulardan, ayazmalardan ve şehirden deniz yoluyla taşınan su tankerleri vasıtasıyla karşılamaktaydı. Gemilerle Büyükada'ya gelen su depolara nakledilir oradan da şebekelere dağıtılırdı.

1996 yılı sonlarına kadar Ömerli Barajı'ndan Bostancı'ya gelen ana borudan gemilerle su taşınmakta iken, 1996 yılında İSKİ tarafından; Büyükada, Heybeliada, Kınalıada, Burgazada ve Sedefadası'na karada 4305, denizde ise 13900 metre olmak

¹²⁰ Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Tuğlacı, Say Yayıncılık, Cilt1, s. 538

üzere toplam 18205 metre boru döşenerek, Adalar İSKİ 'nin Asya yakasındaki isale şebeke sistemine bağlanmış ve denizaltı isale hattı 22 Eylül 1996'da hizmete açılmıştır. Adalar'a yıllık yaklaşık 1,75 milyon m³ su verilmektedir. Büyükada'da kanalizasyon sistemi bulunmaktadır. Kanalizasyon akıntıları, arıtma istasyonlarından geçirildikten sonra (ön arıtma) borularla açık alanlarda denizin dibine akıtılmakta, kirlenme önlenmektedir.¹²¹

İSKİ' nin 2006 yılı faaliyet raporuna¹²² göre Adalar'daki 5504 binada (B.ada 3165 bina bkz. Tablo 23) 9232 su abonesi bulunmaktadır. Aynı rapora göre Adalar'da su ve kanalizasyon bazında mevcut altyapı bilgileri ve Büyükada'da yapılan çalışmaların dökümü ise şu şekildedir;

Mevcut Altyapı: %95'i düktil font boru olmak üzere 96,346 metre içme suyu borusu, 53,247 metre fenni kanalizasyon borusu.(2007 sonunda % 100'ü düktil 100,000 m üzerinde boru)

Yapılan Çalışmalar (2006) : Kumsal p1 atık su pompa istasyonu inşaatı, 43,5 km içme suyu şebeke inşaatı, 5 km atık su kanalı ve 3 km yağmur suyu kanalı inşaatı, 2 km kara boru hattı yenilenmesi.

Büyükada'da ve diğer komşu adalarda bulunan deniz deşarj hatlarının ve atık su terfi merkezlerinin mevcut durumu aşağıdaki iki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 21 Derin Deniz Deşarjları Olan Terfi Merkezleri

Tesis Adı	Hizmete Girdiği Yıl	Maliyet (Milyon \$)	Kapasitesi m ³ /gün	Hizmet Ettiği Nüfus (Kişi)	Deşarj Yeri	Kara Hattı	Deniz Hattı	Deşarj Noktası
Burgazada P2 Deşarjı	1988	0,75	6.393	32000*	Marmara	2300 m	890 m.	-30 m
Büyükada Deşarj	1989	7,32	35.424	174000*	Marmara	70 m	2200 m.	-62 m
Kınalıada Deşarj	1997	5,35	13.920	69000*	Marmara	250 m	1100 m.	-45 m
Heybeliada Deşarj	1999	7,14	34.560	172000*	Marmara	1900 m	1010 m.	-62 m
Anadolukavağı Deşarj	1991	0,5	2.640	13000*	İst.Boğazı-A.kavağı	11 m	120 m.	-32 m
TOPLAM	YAZ DÖNEMİ		92.937	460.000				

KAYNAK: http://www.iski.gov.tr/arasayfalar.php?sayfa=2-2&dosya=atiksu_aritma.phtm

¹²¹ Adalar Kaymakamlığı Resmi İnternet Sitesi <http://www.adalar.gov.tr/altyapia.htm>

¹²² İSKİ (2007) 2006 Yılı Faaliyet Raporu, s. 197 – 198

Tablo 22: Atık Su Terfi Merkezleri

YER	TERFİ MERKEZİ SAYISI (Adet)	TOPLAM POMPA SAYISI(Adet)	KURULU GÜÇ (Kw)
Avrupa Yakası	7	25	3.184
Asya Yakası	8	19	2.137
Adalar	9 (B.ada 3 adet)	25 (B.ada 8 adet)	1.765
TOPLAM	24	69	7.086

KAYNAK: http://www.iski.gov.tr/arasayfalar.php?sayfa=2-2&dosya=atiksu_aritma.phtm

Elektrik: AYEDAŞ Elektrik Şirketinin sorumluluğunda olan Adalar İlçesi'nin Büyükkada kazasının elektrik ihtiyacı, Kartal'dan bölgeye döşenmiş yaklaşık 4 km uzunluğunda olan deniz kablosu ile karşılanmaktadır. Ayedaş'ın 2006 yılı faaliyet raporuna göre işletmelere göre abone grupları ve sayıları şu şekildedir. *Mesken:*17653, *Ticarethane:* 1147, *Diğer:*1694, *Toplam:*20,494 (İstanbul toplamındaki pay %1,07)¹²³

Doğalgaz: Evlerdeki fırınlarda, su ısıtıcılarında, çamaşır makinelerinde vb. yakıt olarak sanayide ise hammadde olarak kullanılan, petrolün bir biçimi olan doğalgaz 2006 yılının başlarıyla beraber Büyükkada'ya verilmeye başlamıştır. İğdaş 'ın 2006 yılı faaliyet raporuna göre doğalgaz Marmara Denizi'nin altından geçirilen 3900 metre çelik hatla Kartal Dragos'dan Büyükkada'ya ulaştırılmıştır. 2162 metre çelik(Adalar toplamı: 4728) ve 31.128 metre polieliten (Adalar toplamı: 69.678) hatla doğalgazın ada içerisindeki dolaşım altyapısı kurulmuş abonelik işlemleri tamamlanmış olan binalar doğalgazlarına kavuşmuştur. Büyükkada'da potansiyel abone sayısı 6907'dir.¹²⁴

İmar ve Yol Durumu: 1956 yılında Büyükkada'da 2034 ev(apartman), 413 dükkân, 115 sokak ve 8 otel (Splendid Oteli – 1. sınıf, Akasya Oteli – 1. sınıf, Ankara Oteli – 2.sınıf, Plaj Oteli – 2. sınıf, Sümer Oteli – 2. sınıf, Çankaya oteli – 3.sınıf, Turing – 2.sınıf, Anadolu Kulübü – lüks)1959 yılında ise 2210 binadan söz edebiliriz.¹²⁵ 2005 yılındaki bina sayısı ise aşağıdaki gibidir;

¹²³ AYEDAŞ (2007) 2006 Yılı Faaliyet Raporu, Bölüm: 6, s.1

¹²⁴ İGDAŞ (2007) 2006 Yılı Faaliyet Raporu, s.83

¹²⁵ İstanbul Adaları, Orhan Erdenen, İstanbul Belediyesi Matbaası 1962, s. 9 ve s.24

Tablo 23: 2005 Yılında Büyükada' ki Bina, Konut/Daire ve İş Yeri Sayısı

ADA/MAHALLE	NÜFUS KIŞ (2000 genel sayımı)	NÜFUS YAZ (tahmini)	BİNA	KONUT DAIRE	İŞ YERİ
Sedefadası/Maden	(özel tespit 16)	500	144	153	3
Büyükada/Maden	3988	20000	1467	3120	326
Büyükada/Nizam	3331	17500	1554	2731	154
Toplam	7335	38000	3165	6004	483

KAYNAK: Adalar Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Planlama Birimi Kayıtları

Adalar Belediyesi 2006 yılı idari faaliyet raporuna¹²⁶ göre 2006 yılında yol ve gerekli rehabilitasyon çalışmaları yapılan cadde ve sokakları aşağıda görebiliriz;

Boy Asfalt Yapılan Cadde ve Sokaklar (10.460 m²)

- Kadıyoran Caddesi, - Sakarya Caddesi - Küşadiye Sokak
- Cami Sokak - Aydoğdu Sokak - Nevruz Sokak
- Donanma Sokak - Bahçelerönü Sokak - Belediye Atölye İçi
- Kapak atma yeri - Büyükada araba meydanı

Transe Yapılan Cadde ve Sokaklar (28 m²)

- Altınordu Caddesi - Kumsal Caddesi - Çınar Caddesi
- Atatürk Meydanı - Nizam Caddesi - Maden Caddesi
- Küçük Tur Yolu - Çakırmanav Sokak - İskele Meydanı
- Zağnospaşa Caddesi - Mekik Sokak - Selvili Camii Sokak
- Şemsimolla Sokak - Alaçam Sokak –

Tretuvar Yapımı (1700 mt)

- Hacı Necip Bey Sokak - Küşadiye Sokak - Aydoğdu Sokak
- Güzeller Sokak - Alpaslan Sokak - Topuz Sokak
- Pervane Sokak - Lalihatun Caddesi - Selvili Camii Sokak

¹²⁶ Adalar Belediyesi (2007) 2006 Yılı Faaliyet Raporu s. 41 – 42

Tretuvar Tamiri Yapılan Cadde ve Sokaklar (1226 m²)

- Çınar Caddesi - Oltacı Sokak - Şehbal Sokak
- Pancur Sokak - Çankaya Caddesi - Atatürk Meydanı
- S. Recep Koç Caddesi

Orman Müdürlüğü: Adalar Orman İşletme Şefliği 1950'lerden beri Büyükada'daki merkezinde tüm adalardaki ekosistemin dengeli işleyişine çeşitli katkılarda bulunmakta, orman yangınlarına ve çevreye zarar veren tüm unsurlara karşı kolektif bir mücadele vermektedir. Adalar Orman Şefliğinin son dönemdeki faaliyetlerinden ve projelerinden bazıları şunlardır;

- Bir yangın gözetleme&seyir kulesi olan Adakule'nin Büyükada Aya Yorgi mevkiinde inşa edilerek faaliyet geçirilmesi
- Büyükada güney kıyı şeridinde orman, toprak su ve deniz özelliklerinin koruma altına alınarak ve bu bölgenin bir eko park haline getirilmesi projesi
- Doğaseverlere Büyükada'nın toprak, kaya ve bitki özellikleri anlatmak amacıyla eko turlar düzenlenmesi
- Adalardaki kızılçamlara zararlı 'Akdeniz Kabuk Böceği, Orman Bahçivanı Kabuk Böceği'nin ve Teke Böceği'nin yakalanması amacıyla biyoteknik mücadele verilmesi¹²⁷

Tablo 24, Adalar Orman Şefliği'nin arşiv kayıtlarına dayanarak hazırladığım ve 1951'den bugüne Büyükada'daki orman yangınlarını anlatan bir kronolojidir.

¹²⁷ Adalar Orman Şefliği Arşivi

Tablo 24: Büyükada Orman Yangınları Kronolojisi

YANAN BÖLGE	TARİH	SÜRE	ALAN	AGAÇ TÜRÜ	FAİL	NEDEN
İsa tepesi	08.07.1951	20	1000 m ²	Kızılçam	Meçhul	Sigara
Taş ocakları üstü	01.06.1952	30	300 m ²	Kızılçam	Meçhul	Meçhul
Ayayorgi	13.08.1952	150	40 000 m ²	Kızılçam	Meçhul	Meçhul
Türkoğlu	31.08.1952	10	200 m ²	Kızılçam	Meçhul	Meçhul
Çöp iskelesi	17.07.1953	120	4500 m ²	Koru	Belediye	Çöp İmhası
Taş ocakları	08.08.1954	60	2000 m ²	Kızılçam	Meçhul	Meçhul
Ayayorgi	04.09.1954	170	10 000m ²	Kızılçam	Hüseyin-Durmuş	Ateş
Aşıklar gazinosu yanı	29.06.1955	30	100 m ²	Kızılçam	Bulunamadı	Sigara
Türkoğlu-İsa tepe	17.07.1955	45	500 m ²	Kızılçam	Bulunamadı	Sigara
İsa tepe-taş ocakları	24.06.1956	45	50 m ²	Kızılçam	Meçhul	Sigara
Karacabey mevki	02.09.1956	35	1900 m ²	Kızılçam	Meçhul	Sigara
Büyükür yolu	10.07.1957	55	1500 m ²	Kızılçam	Meçhul	Sigara
Eskibağ	30.07.1976	120	2400 m ²	Kızılçam	Bulunamadı	Dikkatsizlik
Eskibağ	27.07.1977	60	2000 m ²	Makilik	Bulunamadı	Dikkatsizlik
Çöp iskelesi	01.09.1978	140	-----	Kızılçam	Bulunamadı	Dikkatsizlik
Aşıklar yolu	13.06.1979	30	40 m ²	Makilik	Bulunamadı	Dikkatsizlik
Büyüktür yolu	23.08.1986	720	400 000m ²	Kızılçam	Meçhul	Dikkatsizlik
Büyüktür yolu	29.06.1986	40	300 m ²	Kızılçam	Meçhul	Dikkatsizlik
At ahırları mevki üstü	30.07.1987	355	250 000m ²	Ağaçlandırma	Belediye	Çöplük
Rum yetimanesi altı	03.07.1995	110	1500 m ²	Kızılçam	Meçhul	Meçhul
Yangın kulesi altı	30.07.1995	290	30 000m ²	Kızılçam	Meçhul	Meçhul
Mezarlık yanı	10.10.1995	60	200 m ²	Kızılçam	Kasıt	Meçhul
At ahırları üstü	13.11.1996	75	200 m ²	Kızılçam	Meçhul	Meçhul
At ahırları üstü	02.09.1998	60	100 m ²	Kızılçam	Bilinmiyor	Araştırılıyor
Büyüktür yolu	03.09.1998	150	500 m ²	Makilik	İhmal	E.Yoldaş
Maden toprak yol	18.07.1999	50	200 m ²	Kızılçam	Bilinmiyor	Araştırılıyor
Aşıklar yanı	30.07.1999	45	20 m ²	Çalı	Dikkatsizlik	Araştırılıyor
Kurşunburnu	06.08.1999	80	100 m ²	Baltalı	Dikkatsizlik	E.Yoldaş
Kurşunburnu	05.04.2000	-	10 m ²	Kızılçam	Belediye	Çöplükten
Türkoğlu	10.07.2000	50	799 m ²	Kızılçam	Bilinmiyor	Araştırılıyor
Türkoğlu	07.08.2000	15	0,150m ²	Kızılçam	Bilinmiyor	Meçhul
Viranbağ	14.08.2000	35	500 m ²	Kızılçam	Bilinmiyor	Meçhul
Viranbağ	14.08.2000	810	23.200 m ²	Kızılçam	Bilinmiyor	Meçhul
Yetimhane civarı	24.07.2005	20	2000 m ²	Kızılçam	İhmal	Bilinmiyor
Aya Yorgi Yolu üstü	24.09.2005	20	2000 m ²	Kızılçam	İhmal	Bilinmiyor
TOPLAM			777219,15m ²			

KAYNAK: Adalar Orman Şefliği Arşivi <http://www.adaorman.com/>

2.4. Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükada'daki Ekonomik Yapı

2.4.1. Giriş

20. yüzyılın başlarında hareketli ve istikrarlı ekonomik yapısıyla hatırlanan Büyükada, Cumhuriyet'le beraber yabancı sermayenin büyük oranda çekilmesi ve ülkenin başkentinin Ankara'ya nakliyle ve elçiliklerin İstanbul'dan ayrılışıyla sosyoekonomik anlamda sönükleşmiştir. Her ne kadar İstanbul Rumları Lozan Mübadelesi'nin kapsamı dışında tutulmuş olsa da bu dönemde Büyükada'nın Rum nüfusunda, Cumhuriyet'in ilanıyla beraber gözlenen ulusalcı coşkunun da etkisiyle bir azalma olmuştur. Bazen kendi tercihleriyle ve daha çok politik sebeplerle adadan ayrılan, eğitim düzeyleri yüksek Rumlar etkileri uzun vadede anlaşılacak olan beyin

göçünün figürleri olmuşlardır. 1930’larda Büyükada eski huzurunu yakalamış, Cumhuriyetin birleştirici vatandaşlık kavramının da etkisiyle kendi yağıyla kavrulan ufak bir balıkçı kasabası hüviyetine bürünmüştür. Adada görülmeye başlanan modern giyimli Türk kadınları ve erkekleri, adanın diğer sakinlerini oluşturan Rumlar, Ermeniler ve Cumhuriyet’le beraber adada nüfusları artan Musevilerle, birlikte yaşam konsepti oluşturmuşlardır. 20. Yüzyılın başına göre nüfusları azalmış olan Rumlar sosyal ve ekonomik hayattaki birincil ağırlıklarını korumuşlardır. O dönemde günlük ve ticari yaşamda daha geçerli olan dilin Rumca olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Tasarruf tedbirlerinin ticari hayatı olumsuz etkilediği, karne ile alışverişin mecbur kılındığı 2. Dünya Savaşı dönemi, Büyükada da genel olarak bir durgunluk yarattıysa da Büyükada insanının hayatında ciddi sıkıntılar yaratmamıştır. Bu dönemde özellikle Varlık Vergisi’nin ağır koşullarından etkilenmiş olan Büyükada’nın gayrimüslim ahalisi mal varlıklarının bir kısmını kaybetmiş olsa da adadaki yaşamlarını sürdürmeye devam etmiştir. Büyükada 2. Dünya Savaşının bitişini takip eden 20 yıllık süreçte Cumhuriyet dönemindeki en güzel yıllarını yaşamıştır. 2005 yılında kaybettiğimiz, İstanbul yazarı ve Boğaziçi Üniversitesi Profesörlerinden Jak Deleon Büyükada’yı anlattığı eserinde o dönemi şu şekilde ifade eder.

“ Lunapark Gazinosu’nda, Tepebaşı’ndaki Garden Bar’dan çağrılan müzik ve dans toplulukları sahne alıyordu. Çarkıfelek Mevkii’ndeki Hristos Gazinosu’nun kuzu çevirmesi dillere destandı; çamlarla çevrili gazinoda gündüzleri entelektüeller demleniyor, geceleri müzikli ve danslı eğlenceler düzenleniyordu. Charleston, rumba ve fokstrot icra eden orkestrası ve ahşap çitle çevrili dans pistiyle ünlü Bella Vista Gazinosu sonraları Belle Vue olmuş, çok geçmeden yerine Kırmızı Horoz Dans Kulübü açılmıştı. İstanbul’un ilk diskoteği olan 1949 tarihli Club Yekta ya da Yeşil Ada Kulübü (YAK), Club Capri, Perez Orkestrası’nın sahne aldığı Tilla gazinosu, Cambaz Rıfat Telgezer’in Çınar Meydanı’nda kurduğu çadır – cambazhane, Lazaridis Oteli’nin altındaki Dore Restaurant ve Gazinosu, Büyükada’nın efsaneleri arasındaydı. Kumsal sahili açıklarında, denize oturtulmuş ahşap kazıkların üstünde yükselen Ramona Gazinosu adaya kısa bir köprüyle bağlıydı. 1970’lerin Karagöz Lokantası’nda balık 15 lira, İnci Lokanta ve Kulübünde ‘şarap ve show ‘ 15 lira yazıyordu. Kendi motor iskelesi olan ve ‘cazbant’ı nedeniyle gençlerin gözdesi haline gelen Değirmen Plaj Gazinosu, her hafta ilaveli sürprizler sunuyordu. 19. yüzyılda Harbiye semtinde açılan

Yordan Pastanesi, sır gibi sakladığı pasta tariflerini 1950’lerde Büyükada şubesine taşımıştı.”¹²⁸

1955 yılında yaşanan ve Büyükada’da da etkisi gayet derinden hissedilen 6/7 Eylül olayları, ada içerisindeki Rum ticaret ve kültürünün tasfiye edilerek etnik homojenleşme yolundaki başlangıcı oluşturmuştur. Büyük çoğunluğu Rumlara ait olmak üzere, tahrip edilen 21 lokanta(gazino), 110 mağaza, 2 pastane vs. (bakınız tablo 4) şeklindeki yüzün üzerindeki ticari işletme (bahsi geçen ticari işletmelerin büyük bir kısmı Büyükada’da bulunduğu bilinmektedir) 20 yıllık bir süreç içerisinde Adalar’daki iktisadi hayattan çekilmeye başlamıştır. Bu çekilme 6 – 7 olaylarının ardından gerçekleşen 1964 T.C. – Yunanistan İkame Antlaşmasının tek taraflı feshi ve 1974 Kıbrıs Çıkartmasının ardından tamamlanmış Rumların Adalar İlçesi’ndeki ticari yaşamdaki ağırlıkları kaybolmuştur.

İstanbul’un Büyükada kazasında son 20 yılda gözlenen sosyal ve kültürel değişim, özellikle ekonomide gözlenebilecek potansiyel hareketliliğin sadece yaz dönemine sıkışmasına sebebiyet vermiştir. Havanın açık olduğu güneşli günler dışında cansız bir tutum sergileyen ekonomi dış etkenlere bağımlı hale gelmiştir. Ada’da son yıllarda açılmaya başlanan ve tüm pazarlara ait ürünleri sunan büyük marketler; (BİM, DİA, FOR YOU) gıda pazarı, bakkaliye, tekeli bayii şeklindeki küçük işletmelerin ticari verimliliğini ve kar payını düşürmüştür. 60’lı yılların gözde iktisadi faaliyetleri olan: balıkçılık, eşekçilik, kır lokantacılığı bitme noktasına gelmiş örneğin çiçekçilik (çiçek yetiştiriciliği) gibi döneme damgasını vurmuş bir meslek tamamen yok olmuştur. 1960’ların Büyükada’sının çiçeklerini ve bu çiçeklerin yetiştiricilerini hatırlamak o günlerdeki üretime dayalı ekonomik canlılığı görebilmemiz açısından önemlidir.

Büyükada’nın çiçeklerini 20. yüzyılın ortalarına kadar doğanın ürünleri ve amatör yetiştiricilerin mahsulleri olarak iki grupta ele alabiliriz. Çiçekçilik 1950’lerden sonra ise bir iktisadi faaliyet alanı olarak önem kazanmaya başlamıştır. Yapılan fenni çalışmalarla profesyonel olarak üretime geçen çiçekçilik sektörü bu dönemde İstanbul’un çiçek ihtiyacının bir kısmını karşılayacak pozisyona ulaşmıştır. Araştırmacı ve tarihçi yazar Orhan Erdenen İstanbul Adaları isimli monografik etüdünde 1960’lı

¹²⁸ Büyükada, Jak Deleon, Remzi Kitabevi 2003, s.15 – 16

yıllarda Büyükada'da çiçekçilikle uğraşan insanları ve müesseseleri ayrıntılı bir biçimde inceler;

<i>Yetiştirici</i>	<i>Çiçeğin Yetiştirildiği Bölge</i>	<i>Yetiştirilen Çiçekler</i>
Niyazi Doğan	Yörükâli Mevkii Orhan Brandt Bahçesi	Wilyams Karanfil, Kiliriya Ameritis, Gül Gelbera, Cennet Kuşu, Kaktüs Yıldızı, Jirya Pansetyola, Kamelya, Ortanca, Ceneralya, simpatı, Pirimus, Füjer, Katinarya, Zeren Elestiko, Dekora, Tandurato, Kala
Haydar Yavuz	Nizam Caddesi	Karanfil, Kilidy, Amariliya, Gül, Kala, Asparangos, Gelbera, İris, Sümbül, Şebboy, Çelebi Lalesi, Krizantem, Yeşillik
Cavuri Bahçesi	Peşeş Sokak	Wilyams Karanfil(10 renk), Sümbü, Lale, Gül, Gelbera, Sterelija
Seferoğlu	Nizam Caddesi	Şebboy, Wilyams Karanfil, Gül, Glayör, Palemye, Kentye, Krizantem, Siklamen, Lale, İris, Boru, Palurya, Orkide, Mimoza
Tanaş	Yörükâli Mevkii	Wilyams Karanfilleri, Glayör, Krizantem, Şebboy, Asparangos, Tülkuşkonmaz
Koço	Sanatoryum Mevkii	Karanfil, Şebboy, Lale, Sümbül, Krizantem, Boru, İberi, Nergis, Glayöl.
Yani Mimoza	Kamelya Sokak	Karanfil, Şebboy, Amarilis, Krizantem, Ada Karanfil (muhtelif renkler)
Yorgo Mimoza	Kamelya Sokak	Karanfil, Şebboy, Sümbül, Lale, Boru
Rina	Şehbal Sokak	Kauçuk, Elestika, Derkara, Fandurota, Gül Azelya, Likustirinya, Gelbera, Paneştya, Filodenro, Mimoza, Sarmaşık, Orkide
Hasan	Cami Sokak	Kauçuk, Kala, Siklamen, Lale, Amerilya, Sümbül, Gül, Krizantem
Andreya	Maden Caddesi KarakolYanı	Karanfil, Krizantem, Saraypatı, Sümbül, Glayör, Ada Karanfil, Lale
Ahmet	Naki Bey'in Bahçesi Maden Caddesi	Gül, Karanfil, Ponseteya, Kala, Kauçuk, Atlas, muhtelif bahçe süs fidanları

Kaynak: Erdenen O. 1962 s.164 – 165

2.4.2. 1980 – 2007 Yılları Arasında Adalar'da İkamet Eden Nüfusun İktisaden Faal Olma Durumunun ve Ekonomik Faaliyetlerinin Büyükada Örneğinde Ele Alınması

1970'li yılların ortalarına kadar İstanbul Adaları'nda ve adaların idari, ticari ve kültürel anlamda merkezi olan Büyükada Kazası'ndaki ekonomik yapı, üreticinin ve tüketicinin aynı kişi olduğu, mikro hesaplamalarda oldukça yaygın olarak kullanılmakta olan ' ada ekonomisi ' kavramını anımsatmaktadır. Adalardaki toprağın ve onu çevreleyen denizin ürünleri metodolojik yöntemlerle değerlendirilip bir artık değer oluşturulurken, değerlerin maddi getirileri ada sakinlerinin yaşam düzeylerini ileri seviyelere çekiyordu. İstanbul'un Adalar İlçesi içerisinde bu mikro dengeyi sağlayarak, doğayla ve kendileriyle barışık bir uyumla yaşayan ada halklarının 1980'li yıllara doğru nicelik bazında azalışı ada içerisinde ciddi bir şok etkisi yaratmıştır. Özellikle 1985 yılından sonra Anadolu'nun doğu bölgelerinden Adalar'a göç eden nüfus bu dönemde iktisaden faal olan nüfusun miktarını arttırmıştır. Ancak bu dönemde adalarda istihdam

edilen nüfusun bir üretim ve zanaat kültürüne sahip olmayışları adalardaki ‘ada ekonomisini’ gündelik kaygılarla güdülenen kurak bir içselliğe kavuşturmuştur.

Tablo 25: 1980, 1985, 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımlarına Göre Adalar İlçesi’nde İktisaden Faal Olan Nüfusun Dağılımı

		Son hafta içinde iktisaden faal olanlar											
		İşsiz olup iş arayanlar											
		Toplam		Son hafta içinde çalışanlar iş ile ilgisi devam edenler		Toplam		1 aydan az		1-6 ay		6+	
Yıllar	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	
1980	6029	937	5709	859	320	78	129	19	80	19	111	40	
1985	5041	760	4720	711	321	49	51	7	63	13	207	29	
1990	6673	1249	6441	1119	322	130	-	-	-	-	-	-	
2000	5822	1587	5259	1309	563	288	-	-	-	-	-	-	

Kaynak: DİE, 1980, 1985, 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımları s.40, s.54, s.98, s.155

Yukarıdaki tablo 1980 ve 2000 yılları arasında İstanbul’un adalarında iktisaden faal olan nüfusun dağılımını vermektedir. Adalardaki nüfus değişimleriyle doğru orantılı bir şekilde artan çalışan nüfus, 1980 yılından 1985’e 1000 kişi kadar azalırken 1985’ten 1990’a Doğu Anadolu göçünün etkisiyle yaklaşık 2000 kişi kadar artmıştır. 1980 yılı verilerine göre iktisaden faal olan kadınların sayısının toplam istihdam içindeki oranı %13,45 iken 2000 yılında bu oran %21,41’e yükselmiştir. Ancak 1980 yılında 8207 olan Adalar İlçesi’ndeki kadın nüfus miktarının, 2000 yılında %5,65’lik bir düşüşle 7744’e inmiş olması(bakınız tablo 7) yukarıda bahsettiğim doğru orantıya paradoks oluşturacak bir şekil arz etmektedir. Bu durum, 2000’li yıllarda nüfusları azalsa da, kadınların işgücüne katılım oranlarının yükselmiş olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki tablodaki iktisaden faal olmayan nüfus içerisinde verilmiş ve 1980 yılında 4980 iken 2000 yılında 3808’e inmiş olan ev kadını sayısının analizi yukarıdaki çıkarımı olumludur.

1980 yılında 18232 olan Adalar’ın nüfusu 2000 yılında 17760’dır.(bakınız tablo 7) Nüfusun miktarındaki düşüşe karşın 1980 yılında 742 olan emekli sayısı, 2000

yılında 1341'e yükselmiştir. Bu durum nüfusun yaşlandığını ve iş tecrübesi daha yüksek olan işgücünün yaşlanarak istihdam dışı kaldığını belirtmektedir. Yine iktisaden faal olmayan nüfusun içerisinde gösterilen kız öğrencilerin sayısı 1990'da 899'dan 743'e düşmüş, erkek öğrencilerin sayısı ise bu dönemde 1422'den 1613'e yükselmiştir. Bu veri 2000'li yıllarda adalarda istihdam edilen kadın sayısının artmış olduğuna dair başka bir delildir.

Tablo 26: 1980, 1985, 1990 ve 2000 Yılları Arası Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi'nde İktisaden Faal Olmayan Nüfusun Dağılımı

Yıllar	Toplam		Emekli		Ev	Öğrenci		Diğer		Bilinmeye	
	E	K	E	K	Kadını	E	K	E	K	E	K
1980	2531	5967	742	209	4980	1382	670	360	108	47	-
1985	2252	4652	684	140	3849	980	565	588	98	9	-
1990	2632	6172	962	319	4947	1422	899	248	7	2	-
2000	3232	5206	1341	527	3808	1613	743	37	10	1	2

Kaynak: DİE, 1980, 1985, 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımları s.41, s.55, s.99, s.167

İstanbul'un ilçelerinin tümünde tüm iktisadi faaliyet dalları içinde işgücünün büyük bir kısmını erkekler oluşturmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren İstanbul ilçelerinde kadın işgücünün nispeten yoğun olduğu iktisadi faaliyet dalları mali kurumlar, sigorta taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleridir. İstanbul'un bazı ilçeleri itibariyle bu iktisadi faaliyet dallarındaki kadın oranları şu şekildedir; Beşiktaş (%40,33), Şişli (%38,66), Fatih (%37,99), Eminönü (%37,17), Adalar (%35,33), Kartal (%34,52), Sarıyer (%33,48), Bakırköy (%32,40), Silivri (%30,18), Pendik (%28,62) ve Ümraniye (%25,97).¹²⁹

Planlı kalkınma döneminin başlamasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin, ekonomik ve sosyal yapısında meydana gelen değişimleri belirlemek, ekonomiyi oluşturan sektörlerin yapısını, gelişmesini ve hedefini saptamak için çeşitli hususlarda

¹²⁹ İBB (1997), İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul Nüfus İstatistikleri 1, s. 52

bilgi derlenilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, DİE tarafından ilk kez 1927 yılında uygulanmış olup 1950, 1963, 1970, 1980 ve 1985 sayımları bunu izlemiştir. Yedinci Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı 1992 yılında yapılmıştır.

Adalar sonuçlarını değerlendirdiğim 1980 Sayımı iki aşamada uygulanmıştır. Birinci aşama 1981 Nisan - Mayıs, ikinci aşama ise Eylül - Ekim aylarında yapılmıştır. Birinci aşamada, tarım dışı tüm sektörler kapsanmıştır. İkinci aşamada ise imalat, ticaret, otel-lokanta kesiminde; büyük işyerleri tamsayım, küçük işyerleri ise örnekleme yöntemiyle kapsanmıştır.

İstanbul'un Adalar İlçesi'ndeki işyerlerinin mevcut durumunu 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı'nın birinci aşama sonuçlarına göre incelenmesi Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul'un adalarındaki iktisadi gelişimin değerlendirilmesini sağlayacaktır. 1923 – 1980 arasında Adalar İlçesi'ndeki mevcut şirketleri toplam olarak değerlendiren bu tarz bir sayım maalesef daha sonraki yıllarda tekrarlanmamıştır. Bu sayımda kullanılan uluslararası standart iktisadi faaliyet kollarının sınıflandırması tezimin sonundaki Ek 2 bölümünde verilmiştir.

1923 – 1980 yılları arasında Adalar İlçesi'nde en yaygın iktisadi faaliyet kolu 2963 işyeriyle gıda maddeleri (621) ticaretidir. Bu sektör özellikle 1975 – 1980 arasında ciddi bir gelişim göstermiştir. Bu dönemdeki işletme sayısı 1621'dir ki bu tüm dönemde sayılmış olan işletmelerin %50'sinden fazlasını oluşturur. Bu sektörü 955 işyeriyle mobilya, mefruşat ve ev eşyası (623) ticareti izler.

Tablo 27: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Kuruluş Yıllarına Göre İşyeri Sayısı(İmalat – Ticaret)

İktisadi Faaliyet Kolları	Toplam İşyeri Sayısı	1923 1939	1940 1944	1945 1949	1950 1954	1955 1959	1960 1964	1965 1969	1970 1974	1975 1979	1980
<i>İmalat</i>											
31	119	-	-	-	-	-	2	8	23	57	27
32	464	-	-	-	2	2	7	26	82	246	98
33	566	-	1	-	2	4	4	24	76	334	121
34	49	-	-	-	-	-	1	2	8	27	11
35	149	-	-	-	-	1	2	5	20	94	27
36	165	-	-	-	1	-	-	4	18	115	27
37	43	-	-	-	-	-	-	2	4	26	11
38	897	-	1	1	4	6	6	31	113	526	209
39	62	-	-	-	-	-	-	1	13	29	19
<i>Ticaret</i>											
611	45	-	-	-	-	2	1	1	3	18	20
612	7	-	-	-	-	-	-	-	-	6	1
613	21	-	-	-	-	-	-	1	1	14	5
614	18	-	-	-	-	-	-	-	2	10	6
615	5	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4
616	12	-	-	-	-	-	-	-	3	4	5
617	5	-	-	-	-	-	-	-	2	2	1
618	10	-	-	-	-	-	-	-	3	4	3
619	22	-	-	-	-	-	1	-	1	11	9
621	2936	-	2	-	4	14	49	138	449	1621	659
622	892	-	-	1	-	2	8	33	113	522	213
623	955	1	-	-	1	1	5	31	159	555	202
624	202	1	-	-	-	2	2	10	32	128	27
625	139	-	-	-	-	1	-	5	12	83	36
626	444	-	-	-	-	1	3	18	66	258	98
627	147	-	-	-	2	1	5	13	18	78	30
628	7	-	-	-	-	-	-	1	-	6	1
629	330	-	-	-	-	1	3	17	52	169	88

Kaynak: DİE, 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s.4-5, s.86-89

1975 – 1980 arasında kurulan 555 şirket bu faaliyet alanındaki sektörel büyümede dönüm noktasıdır. Bu 57 yıllık süreçte imalat sanayinin, metal eşya, makine ve teçhizat, ulaşım aracı ilmi ve mesleki ölçme aletleri (38) sanayi alanında toplam 897 adet işyeri kurulmuştur. Bu işyerlerinin 526 tanesinin açılış tarihi 1975 – 1980 yılları arasındadır. Belirtilen rakamları tüm ayrıntılarıyla veren tablo 27’de de görüldüğü gibi imalat ve ticaret alanında faaliyet göstermek amacıyla kurulan şirketlerin sayısı 1975 ve 1980 yılları arasında muazzam bir artış göstermiştir. 1923 – 1980 yıllarında arasında Adalar’da Cam; züccaciye, seramik ve çini (617) ticareti sektöründe faaliyet gösteren 5, Eczane, itriyatçı ve parfümeri (624) üzerine iş yapan 202, ticaret komisyonculuğu, kabzımallık ve ticaret ajanlığı(618) şeklinde hizmet veren 10 ve yakacak maddeleri(627) satışı yapan 147 işyeri bulunmaktadır. Diğer sektörlerde faaliyet gösteren işyerleri kuruluş yıllarına göre yukarıdaki tabloda incelenebilir.

Tablo 28: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Kuruluş Yıllarına Göre İşyeri Sayısı (Hizmet – Lokanta – Kahvehane – Pastane – Otel)

İktisadi Faaliyet Kolları	Toplam İşyeri Sayısı	1923 1939	1940 1944	1945 1949	1950 1954	1955 1959	1960 1964	1965 1969	1970 1974	1975 1979	1980
<i>Hizmet</i>											
831	151	-	-	-	2	-	2	3	34	90	20
832	241	-	-	-	-	1	7	12	37	150	34
931	23	-	-	-	1	-	-	1	4	17	-
933	145	-	-	-	1	3	3	10	34	61	33
941	13	-	-	-	1	-	-	2	4	6	-
949	14	-	-	-	-	-	-	4	7	3	-
951	555	-	-	-	-	2	6	23	89	306	129
952	88	-	-	-	-	1	1	4	13	52	17
959	451	-	1	1	1	4	14	31	88	237	74
<i>Lokanta Kahvehane Pastane</i>											
6311	207	-	-	-	1	2	5	10	31	103	55
6312	67	-	-	-	-	1	-	-	9	36	21
6313	145	-	-	1	1	-	1	7	16	88	31
6314	16	-	-	-	-	-	-	-	-	7	9
6315	713	-	1	2	2	5	8	34	80	399	182
6319	2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
<i>Otel</i>											
6321	11	-	-	-	-	1	1	3	1	4	1
6323	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
6324	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-

Kaynak: DİE, 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s.203-204, s.269, s.313

Tablo 28'de ise hizmet, lokantacılık, kahvehanecilik, pastanecilik ve otelcilik sektörlerindeki ticari işletmelerin kuruluş yıllarına göre sayılarını, yine 1923 – 1980 arasındaki döneme göre vermektedir. Bu sektörlerde 1975 – 1980 arasında kurulmuş olan şirketlerin sayısı diğer sektörlerin bu dönemdeki durumlarına benzer bir şekilde oldukça yüksek görülmektedir. Bu dönemde İstanbul'un Adalar İlçesi'nde; başka yerde tasnif edilmemiş tamir hizmetleri (951) veren 555, berber, fotoğrafçılık gibi (959) kişisel hizmet veren 451, eğitim hizmeti (931) veren 23 ve sinemacılık-eğlence sektörüyle (941) ilgili hizmet sektöründe faaliyet gösteren 13 işyeri kurulmuştur.

1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına göre 1923 – 1980 yılları arasında tablo 28’de de görüldüğü İstanbul’un Adalar İlçesi’nde 207 adet içkili ve içkisiz lokanta (6311), 67 adet köfteci ve kebabçı (6312), 145 adet muhallebi, pasta, tatlı ve börek satış yeri (6313), 16 adet meyhane ve birahane (6314) ve 713 adet kahvehane (6315) kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Bu dönemde resmi olarak kuruluşu tamamlanan ve adalara gelen ziyaretçilere hizmet vermeye başlayan otellerin, pansiyonların ve konaklama yerlerinin (6321, 6323, 6324) sayısı ise 13’tür. Bu işyerlerinin sınıflara göre ayrımı Tablo 29’da da görüldüğü gibi şu şekildedir: 1. sınıf işyeri: 42, 2. sınıf işyeri: 162, 3. sınıf işyeri: 633

Tablo 29: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar’daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Sınıflara Göre İşyeri Sayısı (Lokanta – Kahvehane – Pastane – Otel)

İktisadi Faaliyet Kolları	Toplam İşyeri Sayısı	1. Sınıf	2. Sınıf	3. Sınıf	Bilinmeyen
<i>Lokanta Kahvehane</i>					
<i>Pastane</i>					
6311	207	9	21	131	47
6312	67	3	13	27	24
6313	145	9	34	42	60
6314	16	-	2	4	10
6315	713	18	88	427	180
6319	2	1	-	-	1
<i>Otel</i>					
6321	11	2	4	2	3
6323	1	-	-	-	1
6324	1	-	-	-	1

Kaynak: DİE, 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı İstanbul İli Sonuçları s.302 , s.328

Tablo 30: 1990 ve 2000 Yılları Genel Nüfus Sayımına Göre Adalar İlçesi'nde, Ekonomik Faaliyet ve Cinsiyete Göre İstihdam Edilen Nüfus

	1990			2000		
	T	E	K	T	E	K
Toplam	7559	6441	1119	6568	5259	1309
Ziraat , avcılık Ormançılık ve balıkçılık	216	210	6	57	56	1
Madencilik ve Taş ocakçılığı	9	9	-	9	8	1
İmalat Sanayi	984	834	150	894	731	163
Elektrik Gaz ve su	40	38	2	28	27	1
İnşaat Sanayi	837	833	4	451	441	10
Toptan ve perakende Ticaret , lokanta Ve oteller	2133	1905	228	1681	1415	266
Ulaştırma , haberleşme Ve depolama	574	534	41	538	482	56
Mali kurumlar , sigorta Taşınmaz mallara ait İşler ve kurumları yardımcı iş hizmetleri	719	465	254	699	402	297
Toplum hizmetleri Sosyal ve kişisel Hizmetler	1783	1552	431	2203	1689	514
İyi tanımlanmamış Faaliyetler	64	61	3	8	8	-

Kaynak: DİE, 1990 ve 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı İstanbul Sonuçları s.132-133, s.200-201

İş gücünün önemli bir kısmının toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otellerde bulunduğu ilçelerin en başta gelenleri şunlardır; Eminönü (%34,57), Adalar (%28,21), Kadıköy (%23,8) ve Silivri (%22,77)¹³⁰ 1990 ve 2000 yılları genel nüfus sayımına göre Adalar İlçesi'nde ekonomik faaliyetlerine göre çalışan sınıfı ifade eden tablo 30'da da görüldüğü gibi bu sektörlerde istihdam edilenlerin sayısı oldukça yüksektir. 1990 yılında bu faaliyet alanlarında çalışanların sayısı 2133'ken 2000 yılında 1681'e düşmüştür. Bu düşüşü bu alanlarda çalışan erkek sayısının düşmesiyle açıklayabiliriz. İstihdam edilen erkeklerin sayısı 1905'ten 1415'e düşerken, bu iş sahalarında hizmet veren kadın sayısı 228'den 266'ya yükselmiştir. Bu iki yılın karşılaştırmasını yaptığımızda ziraat, avcılık, ormancılık, balıkçılık sektörlerinde ve inşaat sanayinde istihdam edilenlerin sayılarında ciddi düşüşler gözlenirken diğer sektörlerde belirli gerilemeler belirlenmemiştir. İnşaat sanayinde istihdam edilenlerin sayısı neredeyse yarı yarıya azalmış, ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık ile geçimini sağlayanların sayısı 216'dan 56'ya düşmüştür. İnşaat sektöründeki bu gerilemeyi çeşitli imar yasakları ve ada dışından getirilen taşeron işçilerin varlığıyla, ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık ile geçimini sağlayanların sayısındaki düşüşü ise bireylerin her geçen gün adaların doğal ortamının sunabileceği üretim atmosferinden uzaklaşmalarıyla açıklayabiliriz.

¹³⁰ a.g.e. 128

Adalar Vergi Dairesinden aldığım verileri derleyerek hazırladığım Tablo 31’de günümüz Adalar’ında 1529 vergi mükellefinin varlığı gözler önüne serilmektedir. Gelir vergisine tabi 669 mükellef, kurumlar vergisine tabi 104 şirket, Basit usulde ticari kazanç vergisine tabi 245 mükellef (hepsi fayton sahibidir) ve kira gelirleri vergisine (gayrimenkul sermaye iradı) tabi 512 mükellef Adalar Vergi Dairesi’ne kayıtlıdır. Kurumlar vergisine tabi 104 şirketin 59 tanesi, 54 limited, 3 anonim ve 2 kooperatif şirket şeklinde olmak üzere Büyükada’dadır. (1980 verileri için bakınız ek tablo 3 ve ek tablo 4)

Tablo 31: Adalar İlçesi’nde 2007 Yılı Sonu İtibariyle Vergi Çeşitlerine Göre Vergi Mükellefleri Sayısı

<u>Vergi Çeşidi</u>	<u>Hukuki Durumlarına Şirketler</u>	<u>Mükellef Sayısı</u>
Gelir Vergisi :		669
Kurumlar Vergisi	Limited Şirket	90
	Anonim Şirket	3
	Kooperatif Şirket	11
Basit Usulde Ticari Kazanç Vergisi		245
Gayrimenkul Sermaye İradı(kira geliri vergisi)		512
Toplam		1529

KAYNAK: Adalar Kaymakamlığı Adalar Vergi Dairesi Müdürlüğü Kayıtları

2007 yılında Büyükada Maden Mahallesi’nde yaşayanların iktisadi faaliyet alanlarını öğrenmek amacıyla Maden Mahallesi Muhtarlığı’nda yaptığım arşiv tarama sonuçlarının ışığında ortaya çıkan ve bölgede ikamet edenlerin kendi beyanlarına dayanan meslekleri ve bu meslek gruplarında istihdam edilen bireylerin sayılarıyla ilgili veriler aşağıdaki gibidir;

Meslek	Kişi	Meslek	Kişi	Meslek	Kişi
Aşçı	2	Emniyet Per.	1	Makine Müh.	3
Antikacı	1	Eskici	3	Mal Müd.	1
Arabacı	11	Esnaf	72	Maliyeci	1
Araştırma Gör.	1	Fayton Tamiri	1	Manav	2
Arçelik Servisi	1	Faytoncu	137	Manifaturacı	1
Astsubay	1	Garson	18	Marangoz	15
Avukat	12	Gazeteci	4	Matbaacı	3
Ayakkabıcı	1	Gazinocu	2	Matematik Doç.	1
Aygaz Bayii	1	Gıda Satım	1	Milli Piyangocu	1
Bahçıvan	32	Gişe Memuru	1	Mimar	9
Bakkal	1	Grafiker	1	Mobilyacı	2
Balıkkadam	1	Gümrük Müş.	1	Muhasebeci	18
Balıkçı	9	Güvenlik	1	Muhtar	1
Bankacı	15	Halkla İlişkiler	1	Mutemet	1
Banka Müdürü	1	Hamal	1	Müezzin	2
Bekçi	2	Havuz Ustası	1	Mühendis	9
Belediye Per.	6	Hemşire	1	Müteahhit	2
Berber	3	Heykeltıraş	1	Müzişyen	1
Bilgisayarcı	2	İç Mimar	1	Nakliyecisi	1
Bilgisayar Müh.	1	İğneci	1	Nalbant	1
Bisikletçi	1	İhracat İşleri	1	Nalbur	1
Biyolog	1	İktisatçı	3	Odacı	1
Boyacı	3	İlköğretim Müd.	1	Orman Bölge Şef	1
Bölge Şefi	1	İmalat Sektörü	1	Orman Memuru	1
Buzdolabı Bak.	1	İmam	2	Oto Tamircisi	1
Büfeci	1	İnşaatçı	21	Öğretim Üyesi	4
Çevirmen	1	İnşaat Müh.	3	Öğretmen	24
Çiçekçi	1	İski Personeli	3	Özel Şirket Çal.	20
Çiftçi	2	İşçi	84	Pastacı	2
Çocuk Bakıcısı	1	İşletmeci	6	Pazarlamacı	2
Danışman	1	İtfaiyeci	1	Polis	7
Demirci	4	Jeofizik Müh.	2	Profesör	2
Deniz Nakliye	1	Kahveci	2	Psikolog	3
Denizci	3	Kaptan	4	Reklamcı	2
Devlet Memuru	49	Kaynakçı	1	Ressam	2
Din Görevlisi	2	Kimya Müh.	2	Restoratör	1
Dış Doktoru	2	Konfeksiyon	3	Sanatkar	1
Doktor	11	Konstrüktör	1	Serbest Meslek	77
Döşemeci	1	Koyuncu	1	Seyyar Satıcı	5
Ekolog	1	Kuaför	5	Şigortacı	8
Ekonomist	1	Kuru Temizleme	1	Soğutucu Tamir.	1
Elektrik – Elek.	2	Kuyumcu	5	Sürücü – Şoför	31
Elektrik Müh.	2	Lokantacı	8	Tamirci	1
Emlakçı	1	Mali Müş.	2	Tedaş Çalışanı	1
Teknik Ressam	1	Ticaret Sektörü	65	Yat Kaptanı	1
Tornacı	1	Teknisyen	5	Yazar	1
Tekstilci	6	Tuhafiyeci	1	Yorgancı	1
Tekstil Müh.	1	Turizmci	5	Yönetmen	1
Tercüman	1	Tüccar	1	Ziraat Müh.	1
Terzi	3	THY Çalışanı	1	Yükçü	37
Tesisatçı	7	Veteriner	1	Yükçü Amiri	1
GENEL TOPLAM					1027

KAYNAK: Büyükada Maden Mahallesi Muhtarlığı Arşivi (Çınar Sokak No: 1)

Bu kayıtlara göre Büyükada Maden Mahallesi'nde iktisaden faal olan 1027 kişi bulunmaktadır. Muhtarlık kayıtlarına göre bu bölgede iktisaden faal olmayan nüfusun dağılımı ise şu şekildedir. Ev Kadını: 382, Emekli: 149, Öğrenci: 112.Yukarıdaki listeden de görüldüğü Maden Mahallesi'nde gibi 137 kişiyle bünyesinde en yüksek miktarda çalışan barındıran iktisadi faaliyet sektörü faytonculuktur. Bunun dışında

Adalar İlçesi Büyükada Kazası Maden Mahallesi Muhtarlığı'na kayıtlı 84 işçi, 77 serbest meslek sahibi, 72 esnaf, 65 tüccar, 49 devlet memuru, 37 yükçü, , 32 bahçıvan, 31 sürücü – şoför, 24 öğretmen 21 inşaatçı göze çarpar.

Büyükada'nın mahalleri arasında örnek bölge olarak seçtiğim ve son dönem muhtarlık kayıtlarını incelediğim Maden Mahallesi'nde ve Büyükada'nın genelinde 21. yüzyıl itibariyle üretime ve zanaata yönelik mesleklerin sayısında büyük bir düşüş gözlenirken sermayeye bağlı gündelik alım satıma dayanan işlerle uğraşanların sayısında bir artma olmuştur.

Etnik ve dini figürlerle bezenmiş bir tarihi mirasın yanında olağanüstü doğal güzelliklere sahip olan Büyükada'nın bu değerleri maalesef iyi değerlendirilememiş, bir iktisadi kalkınma faktörü olan kültürel ve ekolojik turizmin bölgede yapılanması sağlanamamıştır. Büyükada'nın yaz aylarının ve pazar günlerinin dışında büyük bir hareketlenmenin gözlemlendiği iki gün 23 Nisan ve 24 Eylül'deki Hristiyan azizlerinin anıldığı yortulardır. Büyükada'da faaliyete geçmeye çalışan birçok işletme açılış gününü özellikle adanın toplam nüfusundan daha fazla insanın adaya ziyarete geldiği 23 Nisan'a getirmeye çalışmaktadır. Bir zamanların "Prens Adası" Büyükada, 23 Nisanın o kalabalık gününde Aya Yorgi Manastırı'na bir an önce çıkabilmek için mücadele edenleri, ağaçlara bağlanan ipleri, yerlere atılan binlerce izmariti ve büyük gürültü kirliliğini, bilge bir karga ve yuvasına çekilmiş ürkek bir kirpi edasıyla, ağlamaklı gözlerle izlemektedir.

4. SONUÇ

Büyükada gibi son otuz yılda demografik ve kültürel yapısı büyük ölçüde tahribata uğramış bir bölgeyle ilgili sosyoekonomik inceleme hazırlamanın en önemli zorluğu bölgede değişme gösteren iç dinamiklerin arkalarında bir belge ve bir kayıt bırakmadan ortadan kaybolmuş olmalarıdır. Araştırmacının, üzerinde çalıştığı bölgenin insanının oluşturduğu özgün toplumsal ve iktisadi örgütlenmeleri görebilmesi, onun bölgeyle olan duygusal ve ikamet bağının kuvvetli olmasıyla ilgilidir. Zaten ülkemizde yerleşik kültüre sahip bir arşivcilik geleneğinin bulunmaması yukarıda bahsedilen durumu değerlendirebilen araştırmacıları bir adım öne çıkaracaktır.

Büyükada'yı seven, orada yaşayan, adanın sosyal ve iktisadi yaşamında kendine yer bulmuş biri olarak yaptığım bu çalışma genel hatlarıyla iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün başlarında adayı ada yapan doğal özellikler ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, ortalarında 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte İstanbul Adaları'nda kurumsallaşmaya başlayan idari yapının etkisiyle canlanmaya başlayan sosyal ve ekonomik hayatın Cumhuriyet döneminde uygulanan iktisat politikalarıyla nasıl değişip yeniden şekillendiği anlatılmış, sonlarında ise Bizans Döneminde ve Osmanlı'nın ilk bir kaç yüzyılında keşiflere, balıkçılara ve saray sürgünlerine mesken olmuş Adalar'ın geçirdiği ekonomik ve kültürel, tarihi gelişim ele alınmıştır. Bu bölümde değerlendirilen veriler İstanbul'un tüm adaları açısından ortak özellikler taşımakta olup tüm dönemlerde Adalar'ın idari ve sosyal merkezi olan Büyükada'yı daha çok bağlamaktadır.

Büyükada'nın iktisat tarihini sosyal yapıyı da inceleyerek ele alan ikinci bölümün başları Dr. Philip Anton Dethier, Ogier Ghiselin ve Leon Gustave Schlumberger gibi Batılı gezginlerin edebi kalemlerinin de desteğiyle Büyükada'daki iktisadi ve sosyal yaşantının tarihsel dönüşümünü Cumhuriyet dönemine kadar getirir. Tarihsel dönüşümün ifadesini sırasıyla, Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükada'daki idari yapının; sağlık, eğitim, ulaşım ve konfor kaynakları sağlayan yapıların mevcut durumunun ve nüfusun demografik yapısının anlatılması takip eder.

Büyükada'daki ekonomik yapıyı anlatan kısmın başlarında Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1980'lere doğru ada içerisindeki iktisadi yaşantıya, çeşitli örneklerle kısaca

değinilmiş son sayfalarında ise 1980 Genel Sanayi & İşyerleri Sayımı Sonuçları ve Büyükada'da yer alan iki mahallenin muhtarlık kayıtları matematik biliminin de yardımıyla objektif bir biçimde analiz edilerek çalışma sonuca bağlanmıştır.

İnsanlara kucağını açtığı beş yüz yıllık geçmişinde, geçirmiş olduğu tüm sarsıntı ve dönüşümlere rağmen, doğal güzellikleriyle her dönemde ayakta kalmayı başarmış olan İstanbul Adaları'nın Büyükada Kazası karşı kıyısındaki bina kalabalığına boğulmuş şehre benzememe, metropolleşmeme çabası içerisinde yeni sakinlerini sosyal ve iktisadi deviniminde ağırlamaktadır.

Ada; ada, kızılçam; kızılçam, deniz; deniz olduğu sürece Büyükada 20. yüzyıl başlarındaki güzel çağ dönemine bilemediniz 1950'li yıllardaki kardeşlik dolu hoşgörölü günlerine dönme potansiyelini, bilinçli yönetimlerin uygulayacağı iktisadi kalkınma politikalarıyla her zaman içinde taşıyacak, sosyal ve iktisadi anlamda geçmiş yıllarındaki gibi canlı bir görünüme sahip olabilecektir. Bilimin, istatistikî verilerle, yazılı ve sözlü kaynaklarla göstereceği yol, gündelik çıkarlarla desteklenen ve Büyükada'nın sosyal ve iktisadi yaşamına köklü zararlar veren tarihsel hataların tekrarlanmamasını sağlayacak, adanın geleceğiyle ilgili bilinçli ve tutarlı hesaplar yapılabilmesine vesile olacaktır. Bu noktada Büyükada gibi tarihi, kültürel, turistik ve doğal değerlere sahip bir bölgenin kalkınabilmesinin, yaşadığı yere sahip çıkan bilinçli yurttaşın ve sosyal bir bürokratik aygıt olması beklenen devletin politikasının olduğu belirtilmelidir.

EK TABLOLAR

Ek Tablo 1: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Hukuki Durumlarına Göre İşyeri Sayısı (İmalat – Ticaret)

İktisadi Faaliyet Kolları	Toplam İşyeri	Ferdi Mülkiyet	Adi Ortaklık	Kolektif Şirket	Komandit Şirket	Ltd. Şirket	Anonim Şirket	Koop. Şirket
İmalat								
31	119	94	18	5	-	-	2	-
32	465	429	28	4	1	2	1	-
33	567	456	96	12	-	1	2	-
34	49	34	7	2	1	-	5	-
35	149	101	12	19	3	3	11	-
36	165	124	39	1	-	1	-	-
37	43	31	6	5	-	-	1	-
38	900	693	154	31	2	5	15	-
39	64	46	11	1	1	1	1	-
Ticaret								
611	45	22	11	9	1	1	-	1
612	7	6	1	-	-	-	-	-
613	22	13	2	2	-	3	2	-
614	18	8	2	6	1	-	1	-
615	5	2	1	-	-	1	1	-
616	12	6	4	2	-	-	-	-
617	5	4	1	-	-	-	-	-
618	10	5	3	1	1	-	-	-
619	22	12	4	2	-	1	2	1
621	2963	2766	166	15	-	-	5	10
622	893	754	119	13	1	1	5	-
623	956	684	205	48	2	7	10	-
624	204	196	8	-	-	-	-	-
625	139	89	32	13	1	-	4	-
626	447	300	94	40	6	-	7	-
627	147	96	30	16	-	2	2	1
628	7	5	1	-	-	-	1	-
629	330	279	46	3	-	-	2	-

Kaynak: DİE, 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s. 64 – 65, s.164 – 167

Ek Tablo 2 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kolları ve Hukuki Durumlarına Göre İşyeri Sayısı(Hizmet – Lokanta Kahvehane Pastane–Otel)

İktisadi Faaliyet Kolları	Toplam İşyeri	Ferdi	Adi ortaklık	Kolektif	Komandit	Ltd.	Anonim	Koop.
Hizmet								
831	152	122	29	-	-	-	1	-
832	242	204	33	3	-	-	2	-
931	24	22	2	-	-	-	-	-
933	145	134	11	-	-	-	-	-
941	13	7	6	-	-	-	-	-
949	14	8	5	-	-	-	-	-
951	556	507	46	3	-	-	-	-
952	88	71	17	-	-	-	-	-
959	458	420	31	7	-	-	-	-
Lokanta Kahve Pastane								
6311	208	168	40	-	-	-	-	-
6312	67	50	17	-	-	-	-	-
6313	145	118	26	1	-	-	-	-
6314	16	11	4	1	-	-	-	-
6315	713	643	70	-	-	-	-	-
6319	2	1	1	-	-	-	-	-
Otel								
6321	11	7	3	-	-	-	1	-
6323	1	-	1	-	-	-	-	-
6324	1	-	-	1	-	-	-	-

Kaynak: DİE , 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s.246–247 , s.291 , s.323

Ek Tablo 3: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Seçilmiş Dört Ayda Ücretle Çalışanlar, Ücretle Çalışanların Ortalaması, Kasım Ayında Çalışan İş Sahibi ve Ortaklar, Ücretsiz Çalışan Aile Fertleri, Çırak Sayıları ve Çalışanlar Ortalaması(İmalat – Lokanta – Kahvehane – Pastane)

İktisadi Faaliyet Kolları	Toplam İşyeri Sayısı	Şubat	Mayıs	Ağustos	Kasım	Ücretle Çalışanlar Ortalaması	İş Sahibi Ortaklar	Ücretsiz Çalışan Fertler	Kasım Ayında Çalış. Çırak	Çalışanlar Ortalaması
<i>İmalat</i>										
311	115	179	178	180	195	205	131	71	31	407
312	4	9	9	11	11	11	3	-	-	14
321	125	171	180	194	251	251	128	45	68	424
322	291	163	131	133	151	180	309	80	49	569
323	18	16	18	20	21	21	20	5	8	46
324	31	30	30	28	53	53	37	12	15	102
331	327	313	321	333	375	375	381	113	180	869
332	240	272	277	281	325	326	295	78	167	699
341	16	50	54	59	54	61	10	3	11	74
342	33	43	43	44	41	45	37	6	6	88
351	58	192	191	191	196	198	44	19	22	261
352	39	104	106	118	122	124	41	7	21	172
355	32	8	9	11	12	13	33	13	6	59
356	20	58	60	57	65	66	18	7	16	91
361	56	54	54	54	60	60	68	36	19	164
362	9	7	7	7	10	10	10	3	3	23
369	100	82	92	86	101	107	137	52	13	296
372	43	70	73	72	73	73	46	10	22	129
381	406	592	610	646	679	708	489	99	202	1296
382	103	245	219	223	240	254	108	24	48	386
383	131	175	193	196	217	224	142	30	36	396
384	253	261	272	295	308	306	228	79	157	673
385	7	9	7	7	7	9	9	6	-	24
390	64	79	83	83	81	85	70	26	14	81
Lokanta Kahvehane Pastane										
6311	208	398	414	415	424	432	254	114	106	800
6312	67	100	107	109	114	113	86	38	22	237
6313	145	153	152	154	159	161	168	101	44	430
6314	16	27	28	31	34	34	15	-	3	49
6315	713	469	479	498	544	558	768	335	170	1658
6319	2	20	20	20	20	20	3	-	7	23

Kaynak: DİE, 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s.23-26, s.279-2

Ek Tablo 4: 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımına Göre Adalar'daki İktisadi Faaliyet Kollarına Göre Seçilmiş Dört Ayda Ücretle Çalışanlar, Ücretle Çalışanların Ortalaması, Kasım Ayında Çalışan İş Sahibi ve Ortaklar, Ücretsiz Çalışan Aile Fertleri, Çırak Sayıları ve Çalışanlar Ortalaması(Ticaret – Hizmet – Otel)

İktisadi Faaliyet Kolları	Toplam İşyeri Sayısı	Şubat	Mayıs	Ağustos	Kasım	Ücretle Çalışanlar Ortaklar	İş Sahibi Ortalaması	Ücretsiz Çalışan Fertler	Kasım Ayında Çalış. Çırak	Çalışanlar Ortalaması
<i>Ticaret</i>										
611	45	117	120	121	121	121	47	18	6	186
612	7	2	1	1	2	2	8	2	1	12
613	21	19	34	38	40	37	15	4	-	56
614	18	14	15	15	15	15	11	3	-	29
615	5	5	5	5	5	5	4	-	-	9
616	12	10	10	10	10	10	13	6	1	29
617	5	3	3	3	6	6	5	4	1	15
618	10	4	4	4	4	4	12	2	-	18
619	22	37	38	40	60	49	17	5	2	71
621	2963	11854	502	509	554	11802	3040	1456	278	16298
622	893	487	481	482	499	507	943	292	48	1742
623	956	434	452	461	481	492	1071	347	76	1910
624	204	958	122	126	136	867	198	53	34	1118
625	139	86	93	94	101	103	141	39	19	283
626	447	1064	218	223	245	1636	489	138	55	2263
627	147	274	274	283	295	296	153	37	18	486
628	7	11	14	15	17	14	6	5	6	25
629										
<i>Hizmet</i>										
831	152	43	43	44	46	51	176	28	3	255
832	242	1026	117	119	107	1025	274	46	13	1345
931	24	52	51	50	49	51	24	7	1	82
933	145	151	151	151	161	161	156	19	23	336
941	13	54	50	50	50	54	22	2	4	78
949	14	19	17	17	21	28	18	4	2	50
951	556	256	264	278	303	296	601	133	114	1030
952	88	57	58	58	60	62	102	30	17	194
959	458	210	307	208	222	254	483	142	98	879
<i>Otel</i>										
6321	11	210	139	256	214	205	12	6	3	223
6323	1	17	26	26	26	24	2	-	-	26
6324	1	4	4	4	4	4	-	-		4

Kaynak: DİE, 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama İstanbul İli Sonuçları (Adalar Verileri) s.124-126, s.223-224, s.318

Ek Tablo 5: Adalar Belediyesi 2006 Yılı Bütçe Gelir ve Gider Genel Tablosu

BÜTÇE GİDERLERİ HESABI (YTL)		BÜTÇE GELİRLERİ HESABI (YTL)	
Personel Giderleri	3.484.223,72	Vergi Gelirleri	5.134.747,89
Sosyal Güvenlik Kurumu Devlet Prim Giderleri	540.253,88	Vergi Dışı Gelirler	1.531.600,81
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	1.472.216,63	Sermaye Gelirleri	53.701,41
Faiz Giderleri	9.098,09	Bağış ve Yardımlar	2.131.681,96
Cari Transferler	296.761,38	Red ve İadeler	- 216.322,36
Sermaye Giderleri	3.992.278,11		
Sermaye Transferleri	73.904,63		
Borç Verme	1.485,64		
TOPLAM	9.870.222,08		8.635.425,53

KAYNAK: Adalar Belediyesi (2007) 2006 Yılı İdare Faaliyet Raporu s.27

Ek Tablo 6: İstanbul'un Adalar, Beyoğlu, Eminönü, Fatih, Kadıköy, Şişli İlçelerinde Varlık Vergisi İle İlgili Satışlar

	Yapılan Satış İşlemlerinin Sayısı	Toplam Satış İşlemlerinin Oranı	Satılan G.menkullerin Toplam Değeri(TL)	Satılan G.menkullerin Toplam Değeri(%)	Satılan G.menkullerin Ortalama Değeri
Varlık Vergisi İle Doğrudan İlgili Satışlar	440	%16	11.077.049	%48,5	25.177
Değer Sayışlar	2302	%84	11.744.632	%51,5	5.101
TOPLAM	2732	%100	22.822.581	%100	8.3 23

KAYNAK: Akar R. 2006 s.144 , (Beyoğlu, Şişli, Eminönü, Fatih, Kadıköy, Adalar Tapu Sicil Müdürlükleri Arşivleri)

EK 1.

EK 1. 1950 – 1980 Yılları Arasında Büyükkada'daki İktisadi Faaliyetler ve Uygulayıcıları.¹³¹

Akaryakıt Satış Temsilciliği:Bakkal Toma'nın Oğlu Spiro (Mobil Oil), Nedim Genç& Cemil Genç (Shell), Burhan Efendi (Bp)

Aktar : Hafız Hüsnü Bey

Arıcılık : Osman Öztürk , İsmail Dilmaç, Barba Yorgo

Ayakkabı Boyacılığı : Gogo Efendi (Sedyecilik)

Bahçıvanlık : Hırant Efendi, Koço Yanyos, Kavli Vasil, Kornili

Bakkallık : Fahri Tanrıverdi, Toma Efendi, Bakkal Lefter, Sabri Efendi, Kadir Efendi, Nikolaos Dimopoulos (Internationale Bakkaliyesi)

Balıkçılık : Lakerda, Horoz (Yedvart Akdeniz), Kör Halim, Leğofet Maksut, Karlo, Koço, Rupe, Sadık Reis, Haralambos

Bisikletçi : Maça Bey, Yücel Usta, Sami Usta

Butik(Giyim Mağazası) : Kravatçı Minür, Uliseos Pana (Bonmarşe)

Buzcu: Dimitri Sakopulos

Büfecilik - Fast Food Gıda: Vangel (Büfe Veral)

Cantacılık : Bumbulino (Berç Nazaryan)

Çiçekçilik: Todori, Dimitro (Çiçek & Lostra),

Çiçek Yetiştiriciliği: Niyazi Doğan, Koço, Rina, Yani Mimoza, Tanaş, Yorgo Mimoza, Andrey,

Çiçek Bahçeleri: Cavuri Bahçesi, Naki Bey'in Bahçesi

Cini Ve Mozaik İmalatçılığı : Andre & Yorgo Frangopula, Niko Façyo

Demircilik : Mustafa Efendi, Hüseyin Aydın

Dericilik : Debbah Efendi, Apostol Nizami

Duvarcılık : Mösyö Niko Karoni, Yorgo Patera

¹³¹ Bu derlemeyi, tezimin sonunda kaynaklar kısmında da görebileceğiniz Büyükkada (Jack Deleon), Anıtsal İstanbul (Jack Deleon), Prinkipo'dan Büyükkada'ya (Orhan Türker), İstanbul Adaları (Orhan Erdenen), Büyükkada'nın Solmayan Yüzleri (Ahmet Tanrıverdi), Hoşçakal Prinkipo (Ahmet Tanrıverdi), Zaman Satan Dükkâmı (Ahmet Tanrıverdi) kitaplarının ayrıntılı analizinin ve Kasım 2007'de Büyükkada'nın sosyal ve iktisadi geçmişine ışık tutmak amacıyla 50 kişiyle yaptığım sözlü tarih araştırmasının sonucunda ortaya çıkardım.

Eczacılık : Ecz. Hayk Stepanyan, Ecz. Şinasi Rıza Birbil, Ecz. Hüsni Ocakcıoğlu

Elektrikçilik : Vural Efendi, Garo Elektrik

Elektronik Eşya Tamiri : Yako (Televizyoncu), Taki (Buzdolabı), Karaki

Eskici - Antikacı : Arakel Efendi

Fırıncılık - Ekmekçilik : Bulgar'ın Fırını, Yani Yamalaki, Niko Mundi

Fotoğrafçılık : Dionisis, Topal Grigoris

Gazete - Kitap Satıcılığı : Hirisafi, Kaynana Nurettin,

Gazoz İmalatçılığı : İsmail Dilmaç (Büyükada Gazozu), Yakup Gül & Ortağı, Mahmut Efendi

Gece Kulüpleri : Clup Capri, Clup Yekta (Yeşil Ada Kulübü), Lido, Florida, Hampdi Dampti, After Eight, Erteki, Zümrüt, Seferoğlu

Gitar İmalathanesi : N. Mavrusi

Hahcılık : Abdullah Önel

Hallaç : Salim Efendi

Hamam - Banyo İşletmeciliği : Hamamcı Adil Efendi, Koço Liguras (Deniz Hamamı), Madam Zaruhi Karagözyan (Çarşı Hamamı)

Hamallar : Bilal Ertürk (Kahya)

Hokkabaz - Canbaz - Tiyatro : Prinkipo Kültür Derneği Amatör Tiyatro Topluluğu , Prinkipo Fukaraperver Derneği Amatör Tiyatro Topluluğu, Canbaz Rıfat Telgezer, Sadi Tek, Burhan Tepsi

İtriyatçı (Parfüm - Kozmetik) : Vitali Efendi

Kahvecilik : Barba Hristo, Vatan Kırtasiye (Aziz&Mecit Kurteş), Erzincanlı Ali, Kahveci Zekai

Kalaycılık : Ömer Karsan, Osman Efendi

Kasap : Kapetanaki, Daçi, Zoto, Ali Eti , Sabri (İstanbul), İsmail, Şaban, Burhan,

Kır Lokantaları: Aşıklar Yolu ve Aya Yorgi'de Barba Stefo'nun Kır Gazinosu, Diaskelos (Lunapark) Barba Grigoris Façyo'nun Kır Lokantası (Hristos Tepesi), Ayios Yeorgios (Yüce Tepe), Paleo Ambelon(Viran Bağ)

Kırtasiye - Kitapçı : Affan, İlyas Bülek

Konservecilik : Nikola Ermiş (Maria Marka Sebze Konservesi)

Kuaför : İzak, Bensison Erdeniz, Stelyo, Kosta, Koço Kasaboğlu

Kumcu : Aziz Bey, Yorgo Efendi, Sadri, Bedri

Kunduracı : Tanas, Papaz Lefter (Kalıpçı), Berç, Agop, Hacaki, Meneakis, Canis, Thanasis, Pandiadis

Kurutemizleme : Adalı Kuru Temizleme (Yanni), Volkan Kuru Temizleme

Lokantacılık : Selek (Mösyö Artin), Farağon Efendi, Bahriye, Karagöz, Mehmet Keşkekçi

Mahrukacı (Odun - Kömür) : Cemil Efendi, Stamat & Miço, Ali Eti, Nedim Genç, Sait Ağa , Kazım Efendi, Abdullah Özdemir

Manav : Tosyalı İbrahim Efendi, Onbaşı & Kardeşi İlya , Mihal, Galip

Manifaturacı : Çelebon Efendi, Manifaturacı Şükrü

Marangoz : Hristo, Simo & Andrea Karayani, Nikolaidis, Cimo, Yılmaz Oğuz, Apostol, Viron

Marametçi (Ağ Tamiri) : Bayan Sonya

Mevhanecilik : Prinkipo, Topal Yorgo, Bahriye, Balıkpazarlı Lefter'in Yeri

Müzişyenler : Arapaki Kardeşler (Mandolin), Niko Strinci (Gitar), Pandeli Çiras (Akerdeon), Yorgo (Buzuki), İlia (Gitar & Mandolin Öğretmeni)

Nalbur : Taki Efendi, Zafiri

Natırlık : Madam Lusi & Matmazel Mari

Otelcilik : Calypso (1858) (Akasya), İmperial Oteli (1880) (İoannis Hacıpulos), Hotel Des Etrangers (Sumer Palas), Hotel Royal, Splendid Palace (1912), Hotel Giamoco (Cakomo Oteli), Hotel De La Plage (Plaj Otel), Hotel Beau Rivage, Prinkipo Palace, Hotel Bristol, Beler Oteli, Debarcader Oteli, Küçük Splendit Oteli, Saray Oteli, Hotel Venezia (Venedik Oteli), Ankara Plas Oteli, Hotel Savoy (Turing Oteli), İskele Oteli, Hotel Des Princes (Hotel Bel-Er, Çankaya Oteli), Hotel Lazaridis, Al Palas Oteli, Saydam Oteli, Hotel Delakuridis, Hotel İnterntional, Lido Motel Ve Plaj Tesisleri, Nizam Palas, Hotel San Remo

Oyuncakçılık : Sefa Efendi

Pastane - Muhallebici : Yordan, Tilla, Ortans, İnci, Ankara, Güven

Patates Ve Soğan Toptancılığı : Anastas Perikli

Plaj İşletmeciliği : Değirmen Plajı, Yorguli Plajı, Naki Bey Plajı, Seferoğlu

Ramazan Davulculuğu : Çakıcı Maruf Mehmet Efendi

Restorant - Gazino - Birahane : Bella Vista Gazinosu, Tilla Gazinosu, Caravella Gazinosu, Dore Gazinosu, Grujok Restaurant, Ramona Gazinosu, Değirmen Plajı Gazinosu, Splendid Gazinosu, Mehtap Gazinosu, Orman Birahanesi (Angelos'un Yeri), Kapri, Milano, Milto, Ali Baba, Lido, Villa Rifat, Aşıklar Gazinosu (Kör Stefo),

Fayo, Neptün, Hanımeli, Nisso, Dimo, Akasya Resturant, İskele (Meydan) Gazinosu,
Vesiret Gazinosu, Yorguli Gazinosu

Saatçi : Kalust Efendi

Sakalar - Sucular : Saka Mahmut, Haık, Artin, Hasan

Sokak Satıcıları : Galeri Celal, Zerzevatı Niko, Bohacı elebon

Sütçü : İoannis Hrisogelos, Yakup Efendi

Sarapılık : Lavrendoğlu Şarapçılık (Mösyo Bebi) * Őaraplar Beşiktaş'ta
Üretilip Büyükada'da Satılırdı

Őarküterisi : Sarandi, Argiri, Vangel, Hayrullah Efendi

Tasımacılık : akıcı Maruf Mehmet Efendi

Tekel - Su Bayiliği : Marika Ververoğlu, Omiros Ladino, Pulos * İnhisarlar
İdaresininin İçkileri , Büyükada Belediye Gazinosunun Arkasındaki Umumi Mağazalar
A.Ő ' Ne Ait Depodan Satılırdı.

Tellaklık : Sivashlı Mehmet

Tellallık (Emlaki) : Pinto, Jak Efendi, Daniel Efendi, Kemal Tanık, Őükri
Keskin, Niko, Yorgo

Terzi : orman Efendi, Madam Marika, Fedon Kaltoncu, Madam Krepana

Tesisati : Niko Poridis, Mösyo Karakin, Sokrat Usta, Yorgo Usta, Aydın Usta

Tuhafivecilik : Pandeli Politis (Fransız Pazarı)

Tütüncülük : Çağla, N. Hastaoğlu & S. Tavanioti Tütün Fabrikası (Yenice
Sigarasının Tütünü)

Yufkacılık : Helvacı Yavuz

EK 2.

EK 2. Uluslar arası Standart İktisadi Faaliyet Kolları Sınıflandırması.¹³²

3 – İMALAT SANAYİİ

- 31- Gıda, içki ve tütün sanayi
 - 311 – 312 – Gıda maddeleri sanayi
 - 313 – İçki sanayi
 - 314 – Tütün sanayi
- 32 – Dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi
 - 321 – Dokuma sanayi
 - 322 – Ayakkabı dışında giyim eşyası sanayi
 - 323 – Deri, deri benzeri maddeler ve kürk eşya sanayi
- 33 – Orman ürünleri ve mobilya sanayi
 - 331 – Ağaç ve mantar ürünleri sanayi (Mobilya hariç)
 - 332 – Ağaç mobilya ve döşeme sanayi (Metal olanlar hariç)
- 34 – Kâğıt - kâğıt ürünleri ve basım sanayi
 - 341 – Kâğıt ve kâğıt ürünleri sanayi
 - 342 – Basım, yayın ve bunlara bağlı sanayi
- 35 – Kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri sanayi
 - 351 – Ana kimya sanayi
 - 352 – Diğer kimyasal ürünler sanayi
 - 353 – Petrol rafineleri
 - 354 – Çeşitli petrol ve kömür türevleri sanayi
 - 355 – Lastik ürünleri sanayi
 - 356 – Başka yerde sınıflandırılmamış plastik ürünler sanayi
- 36 – Taş ve toprağa dayalı sanayi
 - 361 – Çanak, çömlek, çini porselen vb. sanayi
 - 362 – Cam ve cam ürünleri sanayi
 - 369 – Taş ve toprağa dayalı diğer sanayi
- 37 – Metal ana sanayi
 - 371 – Demir, çelik metal ana sanayi
 - 372 – Demir çelik dışında metal ana sanayi

¹³² DİE, (1981) 1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı s. vii – viii

- 38 – Metal eşya, makine ve teçhizat, ulaşım aracı ve mesleki ölçme aletleri sanayi
 - 381 – Metal eşya sanayi
 - 382 – Makine sanayi (Elektrik makineleri hariç)
 - 383 – Elektrik makineleri ve aygıtları sanayi
 - 384 – Taşıt araçları sanayi
 - 385 – Mesleki ve ilmi aletler ile başka yerlerde sınıflandırılmamış ölçme ve kontrol aletleri yapım sanayi
- 39 – Diğer imalat sanayi
 - 390 – Diğer imalat sanayi

6 – TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET

- 61 – Toptan ticaret
 - 611 – Gıda maddeleri
 - 612 – Zirai ana maddeler
 - 613 – Mensucat ve giyim eşyası
 - 614 – Kereste ve inşaat malzemesi
 - 615 – Madenler ve sınaî kimyasal maddeler
 - 616 – Makine ve teçhizat motorlu araçlar elektrik cihazları ve yedek parçaları
 - 617 – Cam, züccaciye, seramik ve çini
 - 618 – Ticaret komisyonculuğu, kabzımallık ve ticaret ajanlığı
 - 619 – Diğer toptan ticaret
- 62 – Perakende Ticaret
 - 621 – Gıda maddeleri
 - 622 – Mensucat giyim eşyası
 - 623 – Mobilya, mefruşat ve ev eşyası
 - 624 – Eczane, ıtriyatçılar ve parfümeri
 - 625 – Nakil vasıtaları, ziraat makine ve aletleri diğer makine ve motor
 - 626 – Kereste ve inşaat malzemeleri
 - 627 – Yakacak maddeleri
 - 628 – Büyük mağazalar
 - 629 – Diğer perakende ticaret
- 63 – Lokanta ve oteller
 - 631 – Lokanta ve kahvehaneler ve diğer yeme içme yerleri

- 6311 – İçkili ve içkisiz lokantalar (çorbacılar, işkembeciler dâhil)
- 6312 – Köfteci ve kebablar
- 6313 – Muhallebici, pasta, tatlı ve börek satış yerleri
- 6414 – Meyhaneler ve birahaneler
- 6515 – Kahvehaneler ve çayhaneler
- 6619 – Diğer yeme ve içme yerleri
- 632 – Oteller, moteller, pansiyonlar, kamplar ve diğer konaklama yerleri
- 6321 – Oteller ve moteller
- 6322 – Pansiyonlar
- 6323 – Kamplar ve konaklama yerleri
- 6324 – Hanlar, ahırlar ve diğerleri

8 – MALİ KURUMLAR VE SİGORTALAR

81 – Mali kurumlar

810 – Mali kurumlar

83 – Taşınmaz mallara ait işler ve kurumlara yardımcı iş hizmetleri

831 – Taşınmaz mallara ait işler

832 – Kurumlara yardımcı iş hizmetleri

833 – Makine ve teçhizat kiralaması

9 – TOPLUM HİZMETLERİ SOSYAL VE KİŞİSEL HİZMETLER

93 – Sosyal ve ilgili kamu hizmetleri

931 – Eğitim hizmetleri

932 – Araştırma ve bilim kurumları

933 – Tıbbi hizmetler, dişçiler, veteriner hizmetleri ve diğer sağlık hizmetleri

934 – Sosyal yardım kuruluşları

939 – Diğer sosyal ve ilgili kamu hizmetleri

94 – Eğlence ve kültür hizmetleri

941 – Sinema ve diğer eğlence hizmetleri

949 – Diğer eğlence hizmetleri

95 – Kişisel ev hizmetleri

951 – Başka yerde tasnif edilmemiş tamir hizmetleri

952 – Çamaşırhane, boyahane, temizleyici ve onarıcılar

953 – Ev hizmetleri

959 – Diğer kişisel hizmetler (Berber, fotoğrafçı vb.)

EK 3.

EK 3. Büyükada'daki Esnaf ve Zanaatkârlarla Yapılmış Olan Sözlü Tarih Çalışmasında Bireylere İletilen Sorular.

İŞLETME SAHİBİ :

.....

İŞLETME UNVANI :

.....

İŞLETMENİN ADRESİ :

.....

İŞLETME KURULUŞ TARİHİ :

.....

İŞLETMENİN VERGİ MÜKELLEFİYETİ :

.....

İŞLETMENİN AÇIK OLDUĞU AYLAR

:.....

İŞLETME KAÇ YILDIR BULUNDUĞU YERDE :

.....

İŞLETMENİN İLK FAALİYET YERİ :

.....

İŞLETMENİN MÜLKİYET SAHİBİ :

.....

İŞLETMENİN AYLIK KİRASI :

.....

İŞLETMENİN YILLIK CİROSU :

.....

İŞLETME SAHİBİ BÜYÜKADA'DA MI YAŞIYOR

.....

İŞLETME SAHİBİ KAÇ YILDIR BÜYÜKADA'DA YAŞIYOR

.....

İŞLETME SAHİBİNİN DOĞUM YERİ VE TARİHİ

.....

İŞLETME SAHİBİNİN DAHA ÖNCEKİ MESLEĞİ

.....

İŞLETME SAHİBİNİN EN ÖNEMLİ SOSYAL ETKİNLİĞİ

.....

GEÇMİŞ YILLARIN BÜYÜKADA'SINDA MESLEĞİNİZİ İCRA ETMİŞ
İNSANLARDAN BİLDİKLERİNİZ VAR MI?

.....

ŞU ANKI SOSYAL VE EKONOMİK YAŞANTIYLA İLGİLİ
DÜŞÜNCELERİNİZ NELERDİR?

.....

MÜŞTERİ POTANSİYELİNİZİ KİMLER OLUŞTURUYOR.
BÜYÜKADA'NIN YAZINI VE KIŞINI DÜŞÜNEREK BİR DEĞERLENDİRME
YAPABİLİR MİSİNİZ?

.....

BİR ZAMANLARIN BÜYÜKADA'SINI BİLDİĞİNİZ KADARIYLA
ANLATABİLİR MİSİNİZ? (SOSYOEKONOMİK AÇIDAN)

.....

NEDEN BÜYÜKADA'DA YAŞIYORSUNUZ?

- Ada Sevgisi – Doğa Sevgisi
- Ticari Faaliyetlerimle İlgili
- Bilmiyorum
- Şehirde Yaşayamam
- Mutluluk ve Huzur Duyuyorum
- Ailem İstiyor
- Başka Yerde Böyle Rahat Davranamam
- Kardeşlik - Arkadaşlık Güzel
- Kazancım İyi (Özellikle Yaz Aylarında)
- Hoşgörü Ortamı - Herkes Kendi Halinde
- Temiz Hava Sağlığıma İyi Geliyor
- Motorlu Taşıt Yok
- Şehrin Stresinden Uzağım
- Büyükada'dan Başka Bir Yer Bilmiyorum

DAHA ÇOK PARA KAZANABİLECEĞİNİZ BİR YER SÖZ KONUSU OLSA
BÜYÜKADA'DAN AYRILIR MİSİNİZ?

.....

BÜYÜKADA'NIN SERMAYESİ GÜNEŞ DERLER. BU KONUYLA İLGİLİ
GÖRÜŞLERİNİZİ ÖĞRENEBİLİR MİYİM?

.....

İLGİNİZE TEŞEKKÜR EDERİM. SON OLARAK EKLEMEK
İSTEDİKLERİNİZ

.....

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Akar, R. (2000). **Aşkale Yolcuları**, İstanbul: Belge Yayınları
- Alus, S. M. (1997). **Masal Olanlar**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Başol, K. (1994). **Demografi**, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları
- Carbognano, C. C. (1993). **18. Yüzyıl Sonunda İstanbul**, İstanbul: Eren Yayıncılık
- Çobanoğlu Z. ve Güler Ç. (1994). **Sosyal Çevre**, İstanbul: Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü Yayınları
- Daşdemir, S ve Şahin B. (2006) **Elli Yıllık Eczanesi**, İstanbul: Türk Eczacılar Birliği Yayınları
- Deleon, J. (2001). **Anıtsal İstanbul**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Deleon, J. (2003). **Büyükada: Anıtlar Rehberi**, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Dethier, P. A. (1993). **Boğaziçi ve İstanbul (19. Yüzyıl Sonu)**, İstanbul: Eren Yayıncılık
- DİE, (1981). **1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı**, Ankara: DİE Yayınları
- DİE, (1936). **1935 Genel Nüfus Sayımı**, İstanbul: Devlet Basımevi
- DİE, (1971). **1970 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Başbakanlık DİE Yayınları
- DİE, (1976). **1975 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Başbakanlık DİE Yayınları
- DİE, (1981). **1980 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Başbakanlık DİE Yayınları
- DİE, (1986). **1985 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Başbakanlık DİE Yayınları
- DİE, (1991). **1990 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Başbakanlık DİE Yayınları
- DİE, (2001). **2000 Genel Nüfus Sayımı**, Ankara: Başbakanlık DİE Yayınları
- Erdenen, O. (1962). **İstanbul Adaları**, İstanbul: İstanbul Belediyesi Matbaası Yayınları
- Erder, E. (2006). **Refah Toplumunda Getto**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Frederic, S. C. – Miroslav M. (1983). **Türkiye’de Nüfus Artışı (1935 – 1975) Doğurganlık ve Ölümlülük Eğilimleri**, İstanbul: Yurt Yayınları

- Hemingway, E. (1998). **Eski İstanbul, İşgal İstanbul'u ve İki Dünya Savaşı İçinde**, İstanbul: Bilgi Yayınevi
- Gülen, N. (1983). **Heybeliada**, İstanbul: Tekin Yayınları
- İBB (1997) **İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 1. Nüfus ve Demografi 1. (1927 – 1990)**, İstanbul: İBB Yayınları
- İBB (1997) **İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 3. Nüfus ve Demografi 2. (1930– 1995)**, İstanbul: İBB Yayınları
- İBB (1997) **İstanbul Külliyyatı Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 2 Sağlık (1927 – 1996)**, İstanbul: İBB Yayınları
- Keleş, R. (1992). **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, İstanbul: Cem Yayınları
- Marshall, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Meray, L. S. (1973). **I. Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler**, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F Yayınları, Çeviren: Sena L. Meray,
- Özbayoğlu, E. (2006). **Hükümdarın Aynası Büyükada (Eski Çağ ve Bizans Dönemi)**, İstanbul: Yayın Hakkı E. Özbayoğlu
- Pamukciyan, K. (2002). **İstanbul Yazıları**, İstanbul: Aras Yayıncılık
- Petrus, G. (2000). **İstanbul Boğazı**, İstanbul: Eren Yayıncılık
- Rıfat, B. (2000) **Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923–1945)**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Schlumberger, G. (1996). **Prens Adaları Blakerna Sarayı ve Kilisesi, Bizans'ın Büyük Suru**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Shaw, J. S. Shaw, E. K. (1994). **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye Cilt II**, İstanbul: E Yayınları
- Tanrıverdi, A. (2006). **Büyükada'nın Solmayan Tarihi**, İstanbul: Everest Yayınları
- Tanrıverdi, A. (2004). **Hoşçakal Prinkipo**, İstanbul: Literatür Yayınları
- Tanrıverdi, A. (2003). **Zaman Satan Dükkânı**, İstanbul: Literatür Yayınları
- Tarih Vakfı Konferans (1998) **Türkiye’de İç Göç**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- TBMM Zabıt Ceridesi, (1955), X Devre, 1. Sene, 80. İnikat, 1. İçtima Aktaran Recep Maraşlı www.galewej.com

- Tchihatchef, P. (2000). **İstanbul ve Boğaziçi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Toksöz, G. (2006). **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Tuğlacı, P. (1995). **Tarih Boyunca İstanbul Adaları**, İstanbul: Say Yayınları
- Türker, O. (2004). **Prinkipo'dan Büyükkada'ya Bir Prens Adası'nın Hikâyesi**, İstanbul: Sel Yayıncılık
- Yahya, K. (2003) . **Hatırlıyorum Türkiye'de Gayrimüslim Hayatlar**, İstanbul: Metis Siyah-Beyaz Yayınları
- Yaltırık, F. - Uzun, A. - Efe, A. (1993). **İstanbul Adaları'nın Doğal ve Egzotik Bitkileri**, İstanbul: İstanbul Adaları İmar ve Kültür Vakfı Yayınları

Sürekli Yayınlar ve Makaleler:

- Akman, H. (1992). Başlık yok. **Aktüel Dergisi**, S.61, 24–27
- Berber, Ş. (2003). “*Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri*”**Selçuk Üniversitesi S. B. E. Dergisi**, S.9, 205–221
- Birleşmiş Milletler, (1980). “*Principles & Recommendations for Population & Housing Censuses*”.**Statistical Paper Series** Yayın No: 67, New York, 1980
- Boydak, M. (1984). “*İstanbul Adaları'nın Ağaçlandırılması Amaç, Tür Seçimi ve Ağaçlandırma Tekniği Yönleriyle Planlama Esasları*” **İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi**, S.4, 24–25
- Hür, A (2005). “*Lozan'ı Çok Severiz Ama*” **Radikal II**, 27.11.2005
- Kalkan, E. (2005). “*Son 1244*” **Hürriyet Pazar**, 30.01.2005
- Kantarıcı, M. D. (1984). “*İstanbul Adaları'nın Yetiştirme Özellikleri Peyzajı ve Ağaçlandırılması Konusunda Bir İnceleme*” **İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi**, S.3, 49–69
- Özuzun Y. (2004) “*Tamam, Azınlık Biziz*” **Radikal II**, 14.11.2004
- Şeker, N. (1999). “*Türk - Yunan Nüfus Mübadelesi ve Bir Kent: Bursa*” **Bursa Defteri**

Dergisi, S.117, 117–131

Tekeli, İ. (1990). “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İşkân sorunu” **Toplum ve Bilim Dergisi**, S.50, 49–71

Tuncay, M. (Tarih yok).”6 – 7 Eylül Dosyası” **Tarih ve Toplum Dergisi** S.139

Yazar yok (1960). Başlık Yok. **Hayat Dergisi**, Ekim 1960

Çevrimiçi Yayınlar:

Aktar, A (2003) “Varlık Vergisinin Hikâyesi” (2003) Erişim Tarihi Mayıs, 2007,
[http : // www. obarsiv. com / guncel_vot_2003](http://www.obarsiv.com/guncel_vot_2003)

Koraltürk, M. (2002) “ Çağdaş Türkiye Seminerleri Cumhuriyetin İlk Yıllarında
Ekonominin Türkleştirilmesi” Erişim Tarihi Mayıs, 2007,
[http : // www. obarsiv. com / guncel_muratkoralturk.html](http://www.obarsiv.com/guncel_muratkoralturk.html)

Sabri, S. (2006) “Lozan Mübadilleri” (28 Eylül 2006) Erişim Tarihi: Mayıs, 2007,
[http : // www. Hafif. org / yazi / lozan_mubadilleri](http://www.Hafif.org/yazi/lozan_mubadilleri)

Vikipedi, Özgür Ansiklopedi (2008) “6 – 7 Eylül Olayları” Erişim Tarihi: Haziran,
2007, Son Güncelleme 5 Ocak 2008 saat 19.13
[http : // tr. wikipedia. org / wiki / 6–7 Eylül Olayları](http://tr.wikipedia.org/wiki/6-7_Eylul_Olaylari)

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi:

Gür, İ. (1995), **Adalar Mahkemesi 7 No’ lu şer’iye Siciline Göre Adalar’da Hayat**,
İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşlam Tarihi ve
Sanatları Ana Bilim Dalı İşlam Tarihi Bilim Dalı 1995

Ansiklopedi ve Sözlük:

Ana Britannica (1992) “Adalar” **Ana Britannica** Cilt I s.71

Cumhuriyet Ansiklopedisi (1972) “Adalar” **Cumhuriyet Ansiklopedisi** Cilt I, 37 – 38

Arkın Yayınevi

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (1993) “Büyükkada“ **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi** Cilt 2, 350 – 353 Tarih Vakfı Yayınları

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (1993) “Adalar“ **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi** Cilt 1, 66 – 74 Tarih Vakfı Yayınları

İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi (1983) “Büyükkada“ **İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi** Cilt 3, 1295 – 1300 Tercüman Gazetesi Kültür Yayınları

İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi (1983) “Adalar“ **İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi** Cilt 1, 251 – 260 Tercüman Gazetesi Kültür Yayınları

Koçu R.Ş. (1958) “ Adalar ” **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Yazarın Kendi Yayını, Cilt 1, 205 – 207

Koçu R.Ş. (1958) “Büyükkada” **İstanbul Ansiklopedisi**, İstanbul: Yazarın Kendi Yayını, Cilt 6, 3190 – 3198

Türk Ansiklopedisi (1968) “ Adalar” **Türk Ansiklopedisi** Cilt I, 110 M.E. B.

Faaliyet Raporları:

Adalar Belediyesi (2007), **Adalar Belediyesi 2006 Yılı İdari Faaliyet Raporu**

AYEDAŞ (2007), **AYEDAŞ 2006 Yılı Faaliyet Raporu**

DPT Özel İhtisas Komisyonu (2001) **Nüfus, Demografi Yapısı ve Göç Raporu**

İSKİ (2007), **İSKİ 2006 Yılı Faaliyet Raporu**

İGDAŞ (2007), **İGDAŞ 2006 Yılı Faaliyet Raporu**

Arşiv:

(2007), Adalar Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Planlama Birimi Kayıtları

(2008), Adalar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kayıtları

(2008), Adalar Kaymakamlığı Adalar Vergi Dairesi Müdürlüğü Kayıtları

(2008), Büyükada Maden Mahallesi Muhtarlığı Kayıtları

(2008), Büyükada Nizam Mahallesi Muhtarlığı Kayıtları